

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Komparativní analýza příčin vypuknutí
„Arabského jara“ v Libyi a Sýrii**

Bc. Ondřej Bršťák

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

Komparativní analýza příčin vypuknutí

„Arabského jara“ v Libyi a Sýrii

Bc. Ondřej Bršťák

Vedoucí práce:

Mgr. Ivan Ramadan

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Děkuji Mgr. Ivanu Ramadanovi za vedení práce, konstruktivní připomínky a čas strávený nad mou prací.

Obsah:

1	ÚVOD	1
2	LIBYE	6
2.1	Charakteristika země	6
2.2	Politický vývoj od poč. 20. stol. do převratu roku 1969	6
2.3	Politická a socioekonomická struktura Qadhdháfího Libye....	8
2.3.1	Politický systém	8
2.3.2	Zahraniční politika	13
2.3.3	Ekonomická situace.....	16
2.3.4	Společenská struktura	22
2.4	Příčiny vypuknutí Arabského jara v Libyi	27
2.4.1	Vnitřní (strukturální) příčiny	27
2.4.2	Vnější příčiny	32
2.5	Shrnutí	37
3	SÝRIE	40
3.1	Charakteristika země	40
3.2	Politický vývoj od poč. 20. stol. do roku 1971	41
3.3	Politická a socioekonomická struktura asadovské Sýrie	43
3.3.1	Politický systém	43
3.3.2	Zahraniční politika	50
3.3.3	Ekonomická situace.....	52
3.3.4	Společenská struktura	58
3.4	Příčiny vypuknutí Arabského jara v Sýrii	63
3.4.1	Vnitřní (strukturální) příčiny	64
3.4.2	Vnější příčiny	68

3.5 Shrnutí	76
4 KOMPATIVNÍ ANALÝZA LIBYJSKÉHO A SYRSKÉHO MODELU	78
4.1 Úvod	78
4.2 Historický vývoj Libye a Sýrie do roku 1969/1971	78
4.3 Politická a socioekonomická struktura Qadhdháfího Libye a asadovské Sýrie	80
4.3.1 Politické systémy komparovaných zemí	80
4.3.2 Zahraniční politiky komparovaných zemí	83
4.3.3 Ekonomické situace komparovaných zemí	84
4.3.4 Společenské struktury komparovaných zemí	87
4.4 Příčiny vypuknutí Arabského jara v Libyi a Sýrii.....	90
4.4.1 Vnitřní (strukturální) příčiny	90
4.4.2 Vnější příčiny	94
5 ZÁVĚR	100
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	106
7 RESUMÉ	112
8 PŘÍLOHY.....	113

1 ÚVOD

Práce se zabývá příčinami vypuknutí „Arabského jara“ v Libyi a Sýrii a jejich komparativní analýzou. Na následujících stránkách se pokusím lokalizovat, roztřídit a zhodnotit jednotlivé faktory, které přímo či nepřímo způsobily vznik fenoménu „Arabské jaro“.¹ Tohoto, z mého pohledu nepřiliš šťastně zvoleného, termínu bylo v kontextu, jak jej vnímáme dnes, údajně poprvé použito na počátku roku 2011 v americkém politickém časopisu *Foreign Policy*.² Pojem se tak do povědomí lidí vžil jako označení pro vlny demonstrací, povstání, revoluce a v některých případech dokonce pro občanské války, jež od počátku roku 2011 v různé míře probíhaly či stále ještě probíhají ve většině blízkovýchodních zemí.³

Takto zvolené téma jsem shledal atraktivním hned z několika důvodů. Jedná se o velice aktuální tematiku, v českém prostředí zatím zřídka zpracovanou, čímž pro mě vyvstala možnost přispět ke zvýšení povědomí o této problematice. V období, kdy začala tato práce vznikat,

¹ V práci budu uvádět termín „Arabské jaro“ s velkým počátečním písmenem. Odkazují se přitom na pravidla českého pravopisu, podle kterých je možné psát významné dějinné události a období s velkým počátečním písmenem i přes převládající tendenci psát u některých písmeno malé. Viz Hartmannová, str. 56.

² MASSAD, Joseph (c2012): *The 'Arab Spring' and other American seasons* [online]. Poslední revize 29. 08. 2012 [čerpáno: 2013-11-30]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/08/201282972539153865.html>.

³ Ač je označení Blízký východ ze své podstaty etnocentrické a oblast, kterou má prezentovat, problematicky vymežitelná, budu v práci tohoto pojmu používat, jelikož se stal vlastním také pro akademickou obec, a také proto, že neutrální a geograficky přesněji definovatelné označení *země jihozápadní Asie a severní Afriky* není příliš praktické. Pojmu Blízký východ budu ovšem nadále rozumět v jeho úzkém vymezení, které zahrnuje arabské státy ležící ve východním Středomoří, v oblasti historické Mezopotámie, na Arabském poloostrově a v severní Africe. Z nearabských států je nutno přiřadit rovněž Izrael, Turecko a Írán. Viz ŠANC, David: *Vymezení regionu Blízký východ* v publikaci *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti* (2011).

sice existovalo nepřeberné množství internetových článků referujících o Arabském jaru, ale pouze několik málo akademických prací a zápisů z univerzitních kolokvií. Co se týká české odborné literatury pojednávající o příčinách Arabského jara v Libyi nebo v Sýrii, byl k dostání pouze český překlad knihy *Au coeur de la Libye de Kadhafi* od francouzského diplomata Patricka Haimzadeha a kolektivní monografie *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*.⁴ První publikace, sepsaná v době mezinárodní intervence v Libyi, je koncipována jako jakýsi povrchní výlet po mnoha tématech, z jehož obsahu sice můžeme cosi o příčinách Arabského jara vytušit, ale rozhodně jej nemůžeme považovat za jejich důslednou analýzu. Druhá monografie se sice Arabského jara dotýká, ovšem věnuje se celému Blízkému východu, čímž nedává prostor pro hlubší zkoumání jednotlivých zemí. Další publikace jsou v současné době připravovány a je pravděpodobné, že již v průběhu roku 2014 některé z nich budou k dispozici. Dalším důvodem mého výběru byla příležitost použít, s ohledem na dramatické změny probíhající hned v několika státech uvedeného regionu současně, metodu komparativní analýzy. V neposlední řadě mě k psaní na toto téma vedl jeho poměrně kontroverzní charakter vyplývající z předpokladu, že je v Arabském jaru, a možná dokonce i v jeho příčinách, politicky angažováno mnoho mezinárodních aktérů. Tato má domněnka bude posléze rozvedena v jednu z pracovních hypotéz.

Rizika zpracování vyplývají z výběru vhodných zdrojů oproštěných od ideologických motivací. Jelikož zatím nebylo možné k tak velkému množství nově publikovaných materiálů vytvořit odpovídající odborné

⁴ HAIMZADEH, Patrick (2011): *V srdci Kaddáfího Libye* (Au coeur de la Libye de Kadhafi). Brno: Jota. ISBN-13: 978-8072179114 a JEŽOVÁ, Michaela; BURGROVÁ, Helena, EDS. (2011): *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Plzeň: Barrister & Principal. ISBN-13: 978-80-87474-45-7.

recenze a také proto, že je Arabské jaro s krátkým časovým odstupem nesnadno hodnotitelné, nemohu zaručit, že některé z použitých zdrojů nebudou odsouzeny k brzkému zastarání.

Jako první cíl jsem si stanovil identifikování příčin vypuknutí Arabského jara v Libyi a Sýrii a rozřídění těchto příčin do několika skupin podle jejich povahy. Obsah práce bude směřovat k posouzení platnosti hypotézy, podle které nespokojenost libyjského a syrského lidu, vyvolaná dlouhodobě nevyhovujícími ekonomickými, sociálními a vnitropolitickými podmínkami, nemohla být dostatečnou hybnou silou k vypuknutí Arabského jara v takovém rozsahu, jakého jsme byli svědky. Podle uvedené hypotézy jsou lokální faktory pouze vratkým a cyklicky se otřásajícím podložím, které bylo po revolucích v Tunisku a Egyptě na počátku roku 2011 využito vnějšími silami k posunutí protestů do mnohem závažnější roviny za cílem dosažení mocenských zájmů. Druhým cílem práce je provedení komparativní analýzy, tedy nalezení shod a možných odlišností v povaze příčin vypuknutí obou konfliktů. Zároveň se tímto budu snažit o potvrzení, či vyvrácení hypotézy, podle níž sice existuje mezi oběma zeměmi řada rozdílností v samotné podobě Arabského jara, ale jeho příčiny se v obou případech svou vnitřní podstatou velice podobají.

Za objekty komparace jsem zvolil Libyi a Sýrii proto, že zde nepokoje přerostly v občanské války, k čemuž zatím v žádné jiné zemi blízkovýchodního regionu nedošlo.⁵ Arabské jaro se zde projevilo nejkrvavějším způsobem, vyžádalo si nejvyšší počet lidských obětí a rovněž obě země nejvíce poškodilo. Dalšími důvody mého výběru jsou mnohé paralely v historickém vývoji Libye a Sýrie související

⁵ V této souvislosti je vhodné upozornit také na Jemen, který se rovněž dostal na pokraj občanské války, ale který se s vnitrostátním rozvratem potýkal již před rokem 2011, a proto se jím v práci zabývat nebudu.

s nastolenými politickými systémy, s mocenskou ideologií, mnohvrstevnatou sociální strukturou a také se zdejšími politickoekonomickými zájmy zahraničních hráčů.

Obsah práce rozdělím na tři základní bloky. První blok se bude věnovat Libyi. V úvodu zemi v krátkosti představím a ve stručnosti shrnu její historický vývoj od poč. 20. stol. od převratu roku 1969. Poté opustím chronologický přístup a podrobněji se zaměřím pouze na politickou a socioekonomickou strukturu Libye za vlády Mu^čammara al-Qadhdháfího, čímž si připravím základ pro následné vyvozování příčin, které v Libyi vedly k ozbrojenému povstání. Příčiny nepokojů roztřídím a v závěrečném shrnutí zhodnotím. Kompozice druhého bloku pojednávajícího o Sýrii bude vytvářena paralelně k předchozímu. Pozornost přitom zaměřím zejména na politickou a socioekonomickou situaci v Sýrii od roku 1970, kdy se k moci dostal Háfiz al-Asad. Poslední oddíl bude pro práci stěžejní. Zde metodou komparativní analýzy zpracuji obě předchozí části. Nejprve porovnáám a valorizuji politickou a socioekonomickou strukturu Libye a Sýrie za vlády Mu^čammara al-Qadhdháfího a dynastie Asadů a posléze budu komparovat příčiny obou revolucí. V příčinách se pokusím nalézt společné determinanty, modifikace a rozdíly. Poslední kapitolou bude závěr, kde posoudím platnost úvodních hypotéz a ze získaných poznatků vyvodím výsledky zkoumání, jež by měly vést k hlubšímu poznání celé problematiky a být hlavním přínosem mé práce.

Při zpracování a vytváření formální stránky se budu řídit Vyhláškou děkana č. 2/2012 a Rozhodnutím vedoucího katedry č.1/11.

Při transkripci arabských jmen, názvů a jiných slov do češtiny budu vesměs vycházet ze způsobu přepisu používaného předním českým

arabistou Prof. PhDr. Lubošem Kropáčkem CSc.⁶ Upozorním zde pouze na jednu výjimku, kterou se budu od Kropáčkova přepisu mírně odlišovat: Hrtanovou polozávěrovou znělou hlásku ^ˤajn, zapisovanou grafémem [^ˤ], budu uvádět na *všech* pozicích ve slově, tedy rovněž na počátku vlastních jmen.

⁶ Viz transkripční poznámka v monografii: KROPÁČEK, Luboš (2011): *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad; páté vydání. ISBN-13: 978-8070219256.

2 LIBYE

2.1 Charakteristika země

Libye je arabsko-berberským státem ležícím v severní Africe. Ač se v žebříčku největších států světa řadí na 17. příčku, žije na jejím území pouze 6 mil. obyvatel.⁷ Většina populace se přitom soustřeďuje ve velkých městech na pobřeží Středozemního moře. Důvodem jsou pouštní a polopouštní oblasti, které zaujímají více než 95% teritoria. Současné libyjské území je složeno ze tří regionů: Tripolska na severozápadě, Fezzánu na jihozápadě a Kyrenaiky na východě.⁸ Regiony jsou od sebe odděleny pouští a kromě geografických rozdílů mají také odlišný kulturně historický vývoj. Italská koloniální minulost měla za následek sjednocení těchto tří samostatných celků, což dnes způsobuje sociokulturní rozrůzněnost země. Kromě etnické a kmenové pestrosti je Libye typická výrazným nerostným bohatstvím. V rámci Afriky disponuje největšími zásobami ropy a čtvrtými největšími zásobami zemního plynu. Na druhou stranu se potýká s akutním nedostatkem vody. Po více jak 40 let bylo směřování Libye ve všech oblastech určováno svéráznou politickou ideologií a filozofií plukovníka Mu^cammara al-Qadhhdháfiho, jehož vláda byla ukončena až roku 2011 během událostí Arabského jara.

2.2 Politický vývoj od poč. 20. stol. do převratu roku 1969

Na poč. 20. stol. začala francouzská kolonizace severní Afriky ohrožovat strategickou pozici Itálie ve Středomoří. Francie v průběhu 19. stol. obsadila Alžírsko, Tunisko a v roce 1911 hrozila také anexí Maroka. To přimělo italskou vládu k rychlému jednání. Na podzim roku 1911 vyhlásila válku Osmanské říši, jejíž provincií byla Libye.⁹ I přes vojenskou

⁷ Všechny číselné údaje v úvodní kapitole byly čerpány z *The World Factbook* [čerpáno: 2014-01-23]. Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>>.

⁸ Libyjské regionální celky viz PŘÍLOHY, obr. 1.

⁹ Schulze, str. 60.

pomoc lokální arabské populace v regionu Kyrenaika byla turecká vojska poražena.¹⁰ Italsko-turecká válka skončila v říjnu roku 1912 podepsáním mírové smlouvy z Lausanne, ve které se turecký sultán vzdal nároků na Tripolsko a Kyrenaiku.¹¹ V době italského dobývání Libye bylo zřetelné odlišné politické směřování jejích dvou hlavních regionů. Zatímco v západní urbanizované části země založili nacionalisté roku 1918 Tripolskou republiku a její vedoucí představitelé nakonec přijali italskou svrchovanost,¹² ve východní Kyrenaice byla situace zcela odlišná. Zde se od 2. poloviny 19. stol. jako vládnoucí prvek prosadil monarchistický systém sanúsíjského mystického bratrstva opírajícího se o podporu velkých kmenových svazů.¹³ Pod vedením sanúsíjského vůdce ʿUmara al-Muchtára dokázala Kyrenaika Italům odolávat až do roku 1931, kdy byl odpor po Muchtárově popravě zlomen.¹⁴ O tři roky později došlo ke sjednocení všech tří libyjských regionů. Po druhé světové válce získala pobřežní provincie Tripolsko a Kyrenaiku Velká Británie, zatímco vnitrozemský Fezzán připadl Francii. Nadále však pokračovaly odlišné tendence v politických záměrech jednotlivých regionů. Tripolští nacionalisté plánovali sjednotit všechny provincie do jednotného státu, kdežto sanúsíjský vůdce Muhammad Idrís as-Sanúsí, který se vrátil z káhirského exilu, měl v úmyslu v Kyrenaice založit samostatnou

¹⁰ Wright, str. 27.

¹¹ Schulze, str. 61.

¹² Schulze, str. 83.

¹³ Sanúsíja je islámské mystické bratrstvo nábožensko-politického charakteru, které založil roku 1837 v Mekce alžírský mystik Muhammad ibn ʿAlí as-Sanúsí († 1859). Řád usiloval o obrodu islámu skrze osvětu, přísnou morálku (např. zákaz zpěvu, tance, požívání alkoholu, kávy či tabáku), skromnost a činorodou práci. Důraz kladl také na misijní činnost do afrického vnitrozemí a odpor proti evropskému kolonialismu. Jeho stoupenci budovali síť opevněných klášterů (záwíjí) a islámských škol, jež se staly náboženskými, sociálními, ekonomickými a politickými centry saharských oáz. Mezi léty 1951-1969 vykonával vnuk zakladatele řádu Muhammad Idrís as-Sanúsí funkci krále Libye. Viz Kropáček [1996], str. 123.

¹⁴ Wright, str. 32-35.

monarchii. Nakonec v Libyi „*monarchismus převážil nad tradicemi republiky, neboť tripolské národní hnutí nedokázalo sociálně ani kulturně výrazněji ovlivnit převážně zemědělské provincie Kyrenaika a Fezzán s nerozvinutou urbanizací.*“¹⁵ Valné shromáždění OSN dalo roku 1949 přednost jednotnému státu a poté, co se Muhammad Idrís prohlásil libyjským králem, bylo 24. prosince 1951 vyhlášeno Sjednocené království Libye s federativním uspořádáním. V roce 1963 se však Libye na nátlak vnitřní opozice stala státem unitárním.¹⁶ K nelibosti libyjského lidu monarchistický režim nedokázal provést žádné zásadní reformy, které by nastartovaly ekonomický rozvoj. Navíc Libye rychle podlehla vlivu zahraničních mocností a zavázala se vojenskými smlouvami, na jejichž základě začaly Velká Británie a USA v zemi budovat vojenské základny. Průnik zahraničního kapitálu do libyjského hospodářství byl na konci 50. let umocněn objevením ropy, která se začala za velmi nízké ceny vyvážet prostřednictvím evropských a amerických společností.¹⁷ Nespokojenost libyjského lidu s monarchistickým režimem krále Idríse I. vyvrcholila 1. září 1969 nekrvavým vojenským převratem Svobodných důstojníků, který vynesl k moci plukovníka Mu^oammara al-Qadhdháfího.¹⁸

2.3 Politická a socioekonomická struktura Qadhdháfího Libye

2.3.1 Politický systém

1. Soustředění moci

Po pádu monarchie byla Libye spravována dvanáctičlennou Radou revolučního vedení (RRV). Záhy se však ukázalo, že na rozhodování v zemi má největší podíl plukovník Mu^oammar al-Qadhdháfí. Ten se stal postupně předsedou RRV, vrchním velitelem armády, prezidentem a

¹⁵ Schulze, str. 159.

¹⁶ Metz, str. 56-57.

¹⁷ Bahbouh [2004], str. 19.

¹⁸ Krincvaj; Hrbek, str. 170.

v roce 1970, po ustavení jediné libyjské politické strany,¹⁹ také předsedou libyjské vlády. Protože se již roku 1972 snášela na libyjskou vládu z řad členů Arabského socialistického svazu vlna kritiky, odsoudil Qadhdháfí principy parlamentní demokracie a stranu zakázal. Zamezení politické participaci bylo o rok později vyřešeno vyhlášením tzv. kulturní revoluce, čímž odstartovala druhá revoluční fáze. Po celé zemi byly zakládány „lidové výbory“, které se staly přímými reprezentanty lidu. Ty vysílaly své delegáty do Všeobecného lidového kongresu. Kongres přitom fungoval jako jediná legislativní instituce Libye a nahrazoval funkci dřívějšího Arabského socialistického svazu. V čele kongresu stanul Qadhdháfí, který se v roce 1974 vzdal všech svých státních funkcí, aby se prohlásil „vůdcem revoluce“, a mohl vést Libyi k dalším převratným změnám.²⁰

2. Oficiální ideologie

Libyjský režim kombinoval arabský nacionalismus, místní tradice a islámskou rétoriku.²¹ V průběhu 2. poloviny 70. let Qadhdháfí sepsal náhradou za absentující ústavu tzv. *Zelenou knihu*, jejíž tři díly se postupně věnují otázkám přímé demokracie bez existence politických stran a parlamentu, socialistické ekonomii a sociálnímu řádu. Celý korpus Qadhdháfího myšlenek byl prezentován jako „třetí univerzální teorie“ snažící se o překlenutí nedostatků kapitalistických a socialistických systémů tehdejšího bipolárního světa.²²

3. Džamáhírje

Roku 1977 vyhlásil libyjský vůdce vrcholnou fází revoluce, čímž vešel v platnost zcela originální politický systém *džamáhírje* (překládáno

¹⁹ Libyjská vládní strana dostala s odkazem na egyptskou politickou stranu prezidenta Džamála ^cabd an-Násira název Arabský socialistický svaz.

²⁰ Gombár [2001], str. 85-86.

²¹ Gombár [2001], str. 84.

²² Kropáček [1996], str. 124.

jako vláda mas či přímá demokracie). Qadhdháfí se zřejmě při vytváření struktury nového řádu inspiroval přímou kmenovou demokracií beduínských kmenů. Džamáhíríji lze proto zjednodušeně vnímat jako extenzi kmenové demokracie na celý politický systém. Vláda byla rozpuštěna a její místo převzal Všeobecný lidový výbor, coby hlavní exekutivní složka země.²³ Jeho členy jmenoval Všeobecný lidový kongres. Oba nejvyšší orgány měly paralelně uspořádanou strukturu, kdy na nejnižším stupni v hierarchii systému stála místní lidová shromáždění, která vysílala své zástupce do výše postavených instancí.²⁴ Novým mocenským prvkem libyjského režimu se staly „revoluční výbory“ složené především z vůdci vysoce loajálních příslušníků kmene Qadhdháfa.²⁵ Jejich úkolem byla kontrola činnosti ostatních orgánů a také zbývajících členů RRV, kterou nechal Qadhdháfí roku 1975 po neúspěšném pokusu o převrat rozpustit.²⁶ Praktická implementace džamáhíríje byla provázena rozsáhlými represáliemi, politickými procesy a popravami. Politická příslušnost k jakékoli straně se trestala smrtí. Postupně tak došlo k eliminování veškerého jednání neslučujícího se s oficiální ideologií. Revoluční výbory se staly prominentní společenskou vrstvou a hlavním mocenským nástrojem Qadhdháfiho režimu. *„Příslušníci revolučních výborů mohli cestovat do zahraničí a bydlet v luxusních hotelech na státní útratu, získávali domy a byty po násilném vystěhování vlastníků, dostávali dlouhodobé bezúročné úvěry, mohli studovat v zahraničí.“*²⁷ Podobně jako Saddám Husajn v Iráku, také libyjský vůdce založil spletitou síť vzájemně se kontrolujících zpravodajských a bezpečnostních institucí zajišťujících přežití jeho režimu a stabilitu země. Mezi nejvýznamnější složky bezpečnostního aparátu, řízenými většinou Qadhdháfiho

²³ Gombár [2001], str. 86-87.

²⁴ Kydlíček, str. 67-68.

²⁵ Krincvaj; Hrbek, str. 180.

²⁶ Gombár [2001], str. 85.

²⁷ Gombár [2001], str. 87.

příbuzenstvem, patřily: Vojenské zpravodajství, Bezpečnostní organizace džamáhírije (rozvědka a kontrarozvědka), Bezpečnostní prapory a Revoluční garda dohlížející na kontrolní revoluční výbory.²⁸ Je důležité si uvědomit, že ani revolučním výborům, jež tvořily páteř libyjského režimu, vůdce plně nedůvěřoval. Pravidelně v jejich řadách inicioval čistky, a to zejména u členů, kteří za dobu svého působení získali přílišné bohatství a politický vliv. Tito členové pak byli zpravidla posláni do zahraničí, kde působili na libyjských velvyslanectvích, v bankách a dalších institucích, a ztratili tak vliv na dění v Libyi.²⁹ Udržovaným chaosem v byrokratickém systému způsobeným periodickou obměnou vysokých státních příslušníků si Qadhdháfí zajistil monopol na řízení záležitostí země.

4. Opozice

I přes tyto snahy však v Libyi existovala více či méně viditelná opozice. Částečně nezávislý vliv na chod a hospodaření země měly libyjské ropné a finanční kruhy, které povětšinou zastávaly principy tržní ekonomiky. Další alternativní silou byla armáda. Na její popud došlo v 90. letech hned ke třem pokusům o státní převrat a její následná loajalita byla závislá pouze na plukovníkových klientelistických schopnostech. Za přímou opozici potom můžeme považovat hlavně tradiční náboženské kruhy,³⁰ studentstvo a také islámské radikály v Kyrenaice, např. Libyjskou islámskou skupinu či Hnutí libyjských mučedníků.³¹ Některé militantní skupiny působil také ze zahraničí, např. Libyjská islámská bojová skupina (LIFG) napojená na al-Qá'idu v islámském Maghribu (AQIM)

²⁸ Gombár [2001], str. 92.

²⁹ Gombár [2001], str. 88.

³⁰ Náboženskou opozici tvořil zejména sanúsíjský řád, který pro své spojení s bývalou monarchií upadl v nemilost, a Muslimské bratrstvo. Po vyhlášení džamáhírije došlo rovněž k rozkolu libyjského režimu s oficiálním duchovenstvem. Důvodem byla Qadhdháfího tvrzení, že libyjský lid nepotřebuje v náboženství (stejně jako v politice) žádné prostředníky. Qurán je prý přístupný všem a má být vykládán svobodně a revolučně. Viz Kropáček [1996], str. 124-126.

³¹ Gombár [2001], str. 88-89 a 91.

nebo Libyjská osvobozenecká organizace operující z Egypta.³² Poslední a zřejmě nejvýznamnější opoziční sílu představovala exilová uskupení. Za všechna uvedu Národní frontu spásy Libye a Libyjské hnutí za změnu a reformu. Obě působily z Velké Británie.³³

5. Zelená přestavba

Důležitým mezníkem libyjských vnitrostátních poměrů byl rok 1987, kdy byla na zasedáních Všeobecného lidového kongresu veřejně kritizována povážlivá situace libyjské ekonomiky a také represivní působení revolučních výborů. V následném období, označovaném někdy jako *Zelená přestavba*, začalo politické vedení libyjskou ekonomiku částečně liberalizovat. Došlo také k obnovení soukromého sektoru a k postupnému politickému uvolnění. Symbolem částečné liberalizace bylo rovněž vyhlášení *Velké zelené charty lidských práv*.³⁴ Roku 1994 však Qadhdháfí pod tíhou mezinárodních sankcí přikázal zřídit „očistné výbory“, které měly dohlížet na majetkové poměry Libyjců, především stále bohatnoucích členů revolučních výborů. V zemi se opět rozpoutaly čistky, které dosáhly svého vrcholu roku 1996 a na několik let zmařily naděje na další liberalizaci.³⁵

6. Sajf al-Islám a naděje na reformy

S příchodem nového tisíciletí začal na veřejnosti stále častěji vystupovat Qadhdháfího syn Sajf al-Islám. Jako majitel doktorského titulu z ekonomie prosazoval otevření libyjské ekonomiky, volal po reformách politického systému džamáhírije a vedl nápravná diplomatická jednání.³⁶ Mimo jiné se podílel na aktivitě vedoucí k upuštění Libye od vývoje zbraní

³² Kydlíček, str. 68.

³³ Kydlíček, str. 68, Gombár [2001], str. 95.

³⁴ Kropáček [1996], str. 126.

³⁵ Gombár [2001], str. 89-90.

³⁶ Viz <<http://www.alarabiya.net/articles/2010/05/05/107796.html>> [čerpáno: 2014-01-28].

hromadného ničení (ZHN). Po vypuknutí Arabského jara obvinil z rozpoutání nepokojů islámské radikály a zdůraznil negativní vliv některých arabských a „západních“ médií, která prý podávala záměrně falešné informace. V červnu 2011 navrhl uspořádání voleb pod mezinárodním dohledem, po kterých by byl jeho otec ochoten, po případné prohře, odstoupit. Výzva však byla opozicí i USA odmítnuta.³⁷

2.3.2 Zahraniční politika

Zahraniční politika Libye byla hned od převratu v září 1969 v režii jejího vůdce Mu^čammara al-Qadhdháfiho. Od konce roku 1977 se dalšími aktéry jejího utváření staly „revoluční výbory“, jejichž iniciativa se mnohdy vymykala kontrole a nerespektovala diplomatické zvyklosti a mezinárodní právo. Libye se proto na mezinárodním poli stala ve velké míře nevyzpytatelným hráčem s nízkou mírou zodpovědnosti za svou zahraniční politiku.³⁸

1. Zahraniční vztahy Libye

V první fázi svých zahraničních vztahů se Qadhdháfi orientoval na arabské země. Jeho panarabské nadšení bylo od počátku silně spjato s politikou egyptského prezidenta Džamála ^čabd an-Násira, po jehož smrti se dokonce Qadhdháfi prohlásil za jeho dědice v otázce dosažení arabské jednoty.³⁹ V roce 1972 byla na popud libyjského vůdce založena Federace arabských republik zahrnující Libyi, Egypt a Sýrii. V průběhu 70. a 80. let se Qadhdháfi pokusil rovněž o „sjednocení“ s Tuniskem (1974), Marokem (1984) a uzavřel společný obranný pakt s Alžírskem

³⁷ CAREY, Nick: *Rebels dismiss election offer, NATO pounds Tripoli* [online]. Poslední revize 16.06.2011 [čerpáno: 2014-01-28]. Dostupné z: <<http://www.reuters.com/article/2011/06/16/us-libya-idUSTRE7270JP20110616>>.

³⁸ Gombár [2001], str. 97.

³⁹ Ronen, str. 105-106.

(1975). Kvůli Qadhdháfího prchlivému jednání však žádná z těchto smluv neměla delšího trvání.⁴⁰

Co se týče vztahů s velmocemi, byla Libye v době bipolárního konfliktu členem Hnutí nezúčastněných zemí, což vyhovovalo Qadhdháfího třetí univerzální teorii. I přes pragmatický příklon k východnímu bloku nebyly libyjsko-sovětské vztahy nikdy přátelské a ve značné míře se jednalo pouze o uzavírání vojenských dohod a prodej zbraní.⁴¹ Libyjsko-americké nepřátelství, započaté v 1. polovině 70. let vyklizením jejich vojenské základny, podporou irských revolucionářů a znárodněním 51% podílu amerických ropných společností, trvalo i po ukončení studené války, kdy byly na Libyi uvaleny mezinárodní sankce.⁴² Ke zlepšení vzájemných vztahů došlo až na přelomu tisíciletí. V 90. letech se tak hlavním libyjským partnerem, alespoň v oblasti ekonomické spolupráce, stala „západní“ Evropa v čele s Itálií.⁴³ Velkým zklamáním byl pro libyjského vůdce přístup Ligy arabských států, která se odmítla postavit proti mezinárodním sankcím. Z tohoto důvodu Qadhdháfí opustil od panarabských snah a začal se soustředit na vztahy s africkými zeměmi.⁴⁴

2. Libye jako „darebácký stát“ (*rogue state*)

„Darebácký stát“ je kontroverzní a nepřiliš jednoznačný termín používaný do roku 2000 především americkým ministerstvem zahraničí. Výraz označuje *stát porušující mezinárodní právo a představující hrozbu pro bezpečnost jiných národů*.⁴⁵ Obvykle je pojem spjat také s podporou

⁴⁰ Ronen, str. 107-116.

⁴¹ Ronen, str. 81-84.

⁴² Gombár [2001], str. 105-109.

⁴³ Gombár [2001], str. 103-104.

⁴⁴ Gombár [2001], str. 99-100. Na tomto místě je vhodné podotknout, že Sýrie byla jedinou arabskou zemí, která protestovala proti uvalení sankcí na Libyi.

⁴⁵ Viz <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/rogue-state>> [čerpáno: 2014-01-28].

terorismu a destabilizací regionu. Libye se na seznam „darebáckých států“ dostala roku 1979.⁴⁶

Plukovník Qadhdháfí se v podpoře terorismu angažoval již v počátcích své vlády. K výraznému zvětšení objemu finančních prostředků na podporu terorismu však docházelo až v průběhu 70. let v souvislosti se zvyšujícími se příjmy z prodeje ropy.⁴⁷ Mezi nejznámější příjemce libyjské pomoci patřila Irská republikánská armáda (IRA), baskické separatistické hnutí ETA, Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) nebo extremistická palestinská skupina Černé září. Qadhdháfí však podporoval řadu osvobozeneckých i teroristických skupin doslova po celém světě. Jeho zájem si získaly rovněž radikální skupiny ve Francii, Německu, Japonsku, USA, ale také např. v Arménii či na Filipínách.⁴⁸ Velké pozornosti se dostalo teroristickému útoku na Boeing 747 americké společnosti PanAm, které se v důsledku nastražené nálože zřítilo na skotské město Lockerbie. Katastrofa z roku 1988 si vyžádala 270 obětí. Koncem roku 1991 USA a Velká Británie oznámily, že za útokem stojí zaměstnanci libyjských aerolinek, což Libyi na dlouhou dobu uvrhlo do mezinárodní izolace a sankčního režimu.⁴⁹

V rámci vývozu libyjské revoluce přikročil Mu^cammar al-Qadhdháfí také k přímým vojenským intervencím. Libyjské jednotky roku 1973 překročily hranici s Čadem a o dva roky později anektovaly příhraniční

⁴⁶ Na seznam „darebáckých států“ amerického ministerstva zahraničí se kromě Libye postupně dostala také Sýrie, Kuba, Írán, Severní Korea, Irák a Súdán. Viz German Law Journal. MINNEROP, Petra: Rogue States – State Sponsors of Terrorism? [online]. [čerpáno: 2014-01-29] Dostupné z: <<http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=188>>.

⁴⁷ Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) se v reakci na Jomkipurskou válku roku 1973 rozhodla snížit produkci ropy o 5%, což vyvolalo ropný šok. Ceny komodity se během následujícího roku zvedly téměř na čtyřnásobek (na více než 12 \$ za barel ropy). Viz <<http://www.wtrg.com/prices.htm>> [čerpáno: 2014-01-29].

⁴⁸ Gombár [2001], str. 106-107.

⁴⁹ Gombár [2001], str. 109-111.

pásmo Aouzou. Následně zde Libye zasahovala do série občanských válek a Qadhdháfí se dokonce pokusil o sjednocení obou zemí. Dalším příkladem libyjské angažovanosti v zahraničí byla např. finanční a vojenská podpora ugandského prezidenta Idiho Amina.⁵⁰

Nepohodlnost libyjského režimu pramenila také z Qadhdháfího protizápadní a silně protiizraelsky motivované rétoriky. Např. po amerických náletech na Libyi v roce 1986 označil libyjský vůdce amerického prezidenta Reagana za „blázna a izraelského psa“.⁵¹ Roku 2009 zase na shromáždění OSN roztrhnul a vyhodil do vzduchu Chartu OSN, která byla podle jeho slov porušována jejími vlastními tvůrci.⁵²

Libyi uvrhla do mezinárodní izolace také Qadhdháfího snaha získat zbraně hromadného ničení (ZHN). V prosinci 2003 se však libyjské ministerstvo zahraničí vzdalo programů na vývoj ZHN, slíbilo zničit všechny chemické zbraně a pozvalo do země inspektory Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE).⁵³

2.3.3 Ekonomická situace

Pokud budeme za hlavního ukazatele ekonomické výkonnosti Libye považovat hrubý domácí produkt (HDP), potom jeho průměrná nominální hodnota za rok 2009 činila zhruba 62 mld. \$.⁵⁴ Abychom ovšem mohli

⁵⁰ Ronen, 145-184.

⁵¹ Viz interview pro *United Press International* na: <http://articles.sun-sentinel.com/1986-06-20/news/8602060350_1_moammar-gadhafi-white-house-wife> [čerpáno: 2014-01-30].

⁵² Viz záznam (1:34:09), dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=9gS_7IXitXg> [čerpáno: 2014-01-30].

⁵³ Kompletní chronologie libyjského odzbrojování viz <<http://www.armscontrol.org/factsheets/LibyaChronology>> [čerpáno: 2014-01-30].

⁵⁴ Viz <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_data_value&sort=asc> [čerpáno: 2014-01-30]. Hodnota za rok 2010, která by vhodněji posloužila našim účelům, nebyla s ohledem na chybějící statistiky Světové banky využita.

posoudit alespoň relativní životní úroveň libyjské společnosti, je nutné přihlídnout k HDP na jednoho obyvatele. Za rok 2009 dosahovala hodnota HDP/ob. kolem 17 500 \$, což je po Izraeli a státech Perského zálivu vůbec nejvyšší hodnota v blízkovýchodním regionu.⁵⁵

Mantinely ekonomiky byly ale hned na počátku Qadhdháfího vlády vymezeny libyjským „socialismem“, díky němuž bylo soukromým subjektům zakázáno zaměstnávat jakékoli pracovníky. Ti mohli působit pouze jako samostatně výdělečné osoby. Během Zelené přestavby sice došlo k aktivizaci soukromého sektoru, ovšem působení očistných výborů od poloviny 90. let znemožňovalo pokračování ekonomických reforem.⁵⁶ Roku 2002 bylo přistoupeno k tzv. liberální konverzi. Pod rouškou přechodu k tržní ekonomice a zdánlivě volné hospodářské soutěži se však nadále rozvíjel klientelistický systém soustředovaný kolem Qadhdháfího rodiny, nejvýznamnějších příslušníků několika málo režimu oddaných kmenů a vojensko-bezpečnostního aparátu.⁵⁷

1. Ropný průmysl

V 1. polovině 70. let libyjská vláda znárodnila nadpoloviční podíl zahraničních ropných společností. Od té doby je těžba, zpracování a z velké části také distribuce ropy a zemního plynu pod kontrolou státní National Oil Corporation.⁵⁸ Libye bývá často označována jako jednozdrojová ekonomika nebo tzv. rentiéřský stát.⁵⁹ Odhaduje se, že 85-90% celkových příjmů země pochází z exportu nerostných surovin, a že ropný

⁵⁵ Srovnání s ostatními zeměmi světa viz: <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>> [čerpáno: 2014-01-30].

⁵⁶ Gombár [2001], str. 89 a 114-115.

⁵⁷ Haimzadeh, str. 92-93.

⁵⁸ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/libye-ekonomicka-charakteristika-zeme-18954.html#sec3>> [čerpáno: 2014-01-30].

⁵⁹ Za rentiéřský stát označujeme takový stát, jehož více než 80% příjmů pochází z vývozu vlastních přírodních zdrojů. Haimzadeh, str. 90.

průmysl utváří až 80% HDP.⁶⁰ Zásoby ropy činí přibližně 47 mld. barelů, což Libyi řadí k první desítce zemí s největšími zásobami této suroviny.⁶¹ Těsně před zavedením mezinárodních sankcí produkovala země denně přes miliardu barelů ropy, kterou vyvážela výhradně do Evropy. Celá polovina produkce přitom byla určena pro italský trh. Významné podíly připadly rovněž Německu, Španělsku a Francii.⁶² V době sankčního režimu byla produkce mírně utlumena. Ovšem před vypuknutí občanské války v roce 2011 už Libye produkovala kolem 1,7 mil. barelů ropy denně,⁶³ což je téměř třicetileté maximum.⁶⁴

Důležitějším ekonomickým faktorem než je produkce ropy, je vývoj libyjských ropných příjmů, který s prvním ukazatelem nemusí nutně souviset. Vrcholné období představoval rok 1980, kdy Libye z prodeje ropy inkasovala díky válečné situaci v Perském zálivu 21 mld. \$. K výraznému propadu světových cen ropy došlo na konci 80. let a situace se pro Libyi vyvíjela nepříznivě také po převážnou část let 90., kdy v důsledku mezinárodních sankcí a embarga na dovoz ropných zařízení nemohla plně rozvinout svou produkci. Ještě roku 1990, tedy dva roky před zavedením sankcí, činily ropné příjmy přes 11 mld. \$. Roku 1998, tedy rok před částečným omezením sankčního režimu, však dosahovaly hodnoty pouhých 5,6 mld. \$. I když se oprávněně můžeme domnívat, že vysoká hodnota v roce 1990 byla způsobena Husajnovým dobrodružstvím v Kuvajtu, klesající tendenci libyjských příjmů z ropy

⁶⁰ Viz <http://www.mzv.cz/tripoli/cz/obchod_a_ekonomika_libye/studie_sektoru_libyjske_ekonomiky/analyza_energetickeho_sektoru_libye.html> [čerpáno: 2014-01-30].

⁶¹ Viz <<http://www.eia.gov/countries/index.cfm?view=reserves>> [čerpáno: 2014-01-30].

⁶² Gombár [2001], str. 103.

⁶³ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/libye-ekonomicka-charakteristika-zeme-18954.html#sec3>> [čerpáno: 2014-01-30].

⁶⁴ Vývoj libyjské ropné produkce v letech 1961-2009 viz PŘÍLOHY, obr. 2.

v letech 1996-1998 musíme považovat za jeden z negativních důsledků mezinárodních sankcí.⁶⁵

2. Mezinárodní sankce

Koncem roku 1991 požadovala Velká Británie a USA na základě nových důkazů v případě Lockerbie, aby za teroristický čin přijalo libyjské vedení plnou zodpovědnost. Libye však odmítla vydat podezřelé k soudnímu procesu do zahraničí, což mělo za následek uvalení mezinárodních sankcí.⁶⁶ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 748 a č. 883 z března 1992 a listopadu 1993 na základě kapitoly VII Charty OSN uvrhly Libyi do sankčního režimu. Do doby, než se Libye vzdá všech svých teroristických aktivit a jejich finanční podpory, měly členské státy OSN dodržovat letecké embargo, zbrojní embargo a embargo na dovoz vybavení sloužících pro chod ropného průmyslu. Dále měly výrazně snížit své diplomatické zastoupení v Libyi, odsunout vojenské poradce a zmrazit libyjské finanční prostředky ve svých zemích. Výjimku představovaly pouze finanční zdroje plynoucí z prodeje ropy, zemního plynu, ropných a zemědělských produktů.⁶⁷ Návrhy zmíněných rezolucí byly podány Velkou Británií, USA a Francií. Z 5+10 členů RB OSN jich v případě obou rezolucí hlasovalo vždy minimálně 10 pro přijetí. Ostatní státy se hlasování zdržely.⁶⁸ Roku 1996 byly z iniciativy USA zavedeny druhotné sankce, které měly pokutovat neamerické společnosti investující do libyjského těžebního průmyslu více jak 40 mil. \$.⁶⁹ Proti těmto sankcím se postavily evropské státy, zejména Itálie a Německo, jejichž

⁶⁵ Vývoj libyjských příjmů z ropy viz Gombár [2001], str. 116.

⁶⁶ Gombár [2001], str. 110-112.

⁶⁷ Kompletní znění obou rezolucí na <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748(1992))> a <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/883\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/883(1993))> [čerpáno: 2014-01-31].

⁶⁸ Obou hlasování se zdržela Čína a Maroko.

⁶⁹ Ronen, str. 51-53.

hospodářský zájem byl nejvíce ohrožen. Vzrůstající vstřícnost plukovníka Qadhdháfího a mezinárodní nespokojenost s libyjskou izolací však vedly od konce 90. let k postupnému rušení sankčního režimu. Roku 1998 bylo ze strany několika afrických prezidentů porušeno letecké embargo a o rok později došlo také k pozastavování sankcí ze strany Evropské unie.⁷⁰ Po událostech 11. září 2001 Qadhdháfí odsoudil útoky na WTC a nabídl svou pomoc v boji proti terorismu. Roku 2003 byly sankce OSN proti Libyi zcela anulovány. Poté, co se režim téhož roku zřekl programu na vývoj ZHN, došlo také k částečnému uvolnění amerických sankcí.⁷¹

3. Libye, „černá díra“ ropné renty

V případě Libye, stejně jako u dalších rentiérských států, nejsou od občanů vybírány žádné daně, protože příjmy z ropy činí tyto politické systémy finančně zcela nezávislé na svých občanech. Politickou pasivitu a loajalitu občanů naopak libyjský režim oplácel redistribucí ropných zisků a dalšími výhodami.⁷² Část ropné many tak za Qadhdháfího sloužila k udržování sociálního charakteru státu. Libyjcům byla zdarma poskytována zdravotní péče, vzdělání, dostávali subvence na základní životní potřeby, především potraviny, byly jim přidělovány byty a mladým vzdělaným Libyjcům byla garantována pracovní místa ve veřejné správě. Aby však vláda mohla nabídnout státní funkce tak velkému množství lidí, byla nucena vytvářet virtuální pozice, za které zaměstnanci sice dostávali důchod, ale práci reálně buď nevykonávali, nebo se jí věnovali pouze na částečný úvazek. To způsobovalo přebujelost a nákladnost byrokratického systému a především rozvoj rozsáhlých klientelistických sítí.⁷³ Kromě obohacování vlastní rodiny, příslušníků privilegovaných kmenů Qadhdháfa, Magarha a Warfalla a členů revolučních výborů,

⁷⁰ Gombár [2001], str. 113-114.

⁷¹ Haimzadeh, str. 154.

⁷² Kropáček [1999], str. 69-70.

⁷³ Haimzadeh, str. 90-93. a Kropáček [1999], str. 81.

putovala další významná část státního rozpočtu na armádní výdaje. Např. v roce 1999 činil vojenský rozpočet zhruba 1,3 mld. \$, což se rovnalo přibližně 5% HDP. Roku 2008 se již armádní náklady pohybovaly kolem 2 mld. \$.⁷⁴

Jak již bylo řečeno výše, významné finanční prostředky Qadhdháfí vynaložil také na prosazování svého vlivu v zahraničí. Enormní sumy a zároveň největší podíly státního rozpočtu libyjský vůdce investoval do rozvoje těžby ropy a zemního plynu a rovněž do budování velkolepých projektů. Za všechny uvedu *The Great Manmade River Project* (GMRP) neboli „Projekt velkých umělých řek“. Jelikož je úhrn srážek na libyjském území jedním z nejnižších na světě a Libye je pro zoufale nedostatečnou zemědělskou činnost odkázána na dovoz potravin ze zahraničí, nechal Qadhdháfí v rámci zajištění potravinové bezpečnosti vybudovat podzemní potrubí přivádějící vodu z hlubinných rezervoárů pouštních oáz k pobřežním městům. Stavba byla zahájena roku 1984, ale dodnes nejsou všechny její fáze dokončeny. Projekt si však vyžádal už více než 30 mld. \$ a voda je využívána spíše pro průmysl, než zemědělství.⁷⁵

Jako poslední ekonomický limit uvedu nevyužívání obrovského potenciálu cestovního ruchu. Hlavní příčinou jeho opomíjení jsou politické a ideologické překážky, ale také nedostatečná infrastruktura a absolutní prohibice alkoholu.⁷⁶

⁷⁴ Gombár [2001], str. 90.

⁷⁵ Viz <http://www.mzv.cz/tripoli/cz/obchod_a_ekonomika_libye/studie_sektoru_libyjske_ekonomiky/analyza_vodohospodarskeho_sektoru_libye.html> [čerpáno: 2014-01-31] a Gombár [2001], str. 116-117.

⁷⁶ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/libye-ekonomicka-charakteristika-zeme-18954.html#sec5>> [čerpáno: 2014-01-31].

2.3.4 Společenská struktura

Poslední kapitola připravující prostor pro samotné lokalizování příčin libyjské revoluce se zabývá rozvrstvením libyjské společnosti. Strukturu této mozaiky budu zkoumat na základě dvou faktorů: geografického rozdělení země a etnicko-tribální profilace. Třetí možný faktor, tedy nábožensko-politické směřování, již bylo nastíněno dříve.

1. Geografická nejednotnost země

Libyjským územím procházejí dvě významné hranice. První z nich dělí Libyi vertikálním směrem. Západní Tripolsko je kulturně napojené na země Maghribu, kdežto východněji položená Kyrenaika má blíže k tzv. Mašriqu.⁷⁷ Odlišnosti obou regionů sahají až do 7. stol. př. n. l., kdy v západních oblastech Libye zakládali své kolonie Féničané. Přibližně ve stejné době začali východní libyjské pobřeží osidlovat Řekové. Záhy mezi těmito obchodními mocnostmi vypukly spory. Východní část Libye tak byla ovlivněna řeckou kulturou, zatímco západ byl po dobytí Kartága Římany latinský.⁷⁸ Antagonismus západního a východního regionu byl umocněn v polovině 11. stol., když byly do Libye přesídleny arabské kmeny Banú Hilál a Banú Sulajm, původem z Arabského poloostrova. Příslušníci prvně jmenovaného kmene osídlili především Tripolsko a Fezzán. Banú Sulajm se naopak usadil v Kyrenaice.⁷⁹ Pokud opomeneme částečnou integraci regionů budoucí Libye Júsuferem Pašou

⁷⁷ Maghrib, zjednodušeně „arabský západ“, zahrnuje všechny severoafrické země od Libye na západ. Jeho součástí je také Mauritánie a území Západní Sahary. Pojem Mašriq (alespoň jeho širší vymezení) naopak začleňuje „arabský východ“, tedy oblast úrodného půlměsíce (Palestinu, Libanon, Jordánsko, Sýrii a Irák), země nacházející se na Arabském poloostrově a někdy bývá přidáván také Egypt a Súdán (po rozdělení Súdánu v létě 2011 pouze „severní“ Súdán).

⁷⁸ Haimzadeh, str. 27-29.

⁷⁹ Oba kmeny sem byly přesídleny přes Egypt na příkaz fátimovského chalífy Mustansira. Viz Haimzadeh, str. 29-30.

Qaramánli na počátku 19. stol.,⁸⁰ došlo ke konečnému sjednocení všech částí libyjského území až v rámci italského záboru na přelomu 20. a 30. let 20. stol. za vlády Benita Mussoliniho.⁸¹

Druhá hranice procházející Libyí je horizontální osa oddělující od sebe sever (Tripolsko a pobřežní části Kyrenaiky) a jih (vnitrozemský Fezzán a jižní části Kyrenaiky). Odlišnosti zde vyvolávají dva základní faktory. Prvním je vzdálenost od moře. Pobřežní části jsou charakteristické bohatou obchodní minulostí a propojením se Středomořím, vysokou mírou urbanizace a také schopností zemědělské produkce. Ve vnitrozemských oblastech naopak převládá s ohledem na pouštní krajinu beduínský způsob života orientovaný na místní oázy. Druhým faktorem je etnické složení. Severní část Libye obývají Arabové a arabizovaní Berbeři, kdežto řídce osídlené vnitrozemí napojené na africký Sahel je územím Tuaregů a Tibuů.⁸²

2. Kmenová struktura a klientelismus

V případě několika zemí Maghribu se ještě dnes můžeme setkat s tradičním kmenovým uspořádáním. Kmenem se přitom rozumí skupina lidí identifikující se příslušností ke společnému předku v patrilineárním vztahu.⁸³ Klasický tribalismus (*badáwa*) je zřetelný právě v naší zkoumané Libyi. Pokud odhlédneme od téměř dvou milionů imigrantů, je libyjské obyvatelstvo povětšinou organizováno do kmenů (*ʿašíra*), což jsou základní politické a vojenské jednotky.⁸⁴

⁸⁰ Gombár [2007], str. 21. Júsuť Paša byl nejznámějším tripolským vládcem turecké dynastie Qaramánli. Tato dynastie se v Tripolsku dostala k moci na poč. 18. stol., kdy se vymanila z faktického područí Osmanské říše. Formálně však nadále zůstávala její autonomní součástí.

⁸¹ Metz, str. 43-46 a Wright, str. 34-35.

⁸² Haimzadeh, str. 25-26.

⁸³ Haimzadeh, str. 77.

⁸⁴ Gombár [2007], str. 10-11. Počet imigrantů uvedený Gombárem se vázal k roku 2007, v roce 2010 byl zhruba o půl milionu vyšší.

Až do arabských výbojů bylo území dnešní Libye obydlené výhradně berberskými kmeny. Ty byly povrchně arabizovány již v 7. a 8. stol., ale původ arabských kmenů v Maghribu souvisí až s invazemi „severoarabských“ kmenových svazů v 11. a 12. stol., z nichž oblast Libye osídlil zejména Banú Sulajm. Ve východní Kyrenaice se tak postupně usadily následující arabské kmeny: Darsa, °Arafa, °Abíd, °Awáqír, Barasa, Madábira, °Awádžila, Minífa, Fawáchír, Zuwája a Magháriba.⁸⁵

Kmen utváří prostor pro solidaritu, zprostředkování a tím také pro vznik klientelistického systému. Stejně tak jako v minulosti osmanští vládci a později libyjský král Idrís, také Mu°ammar al-Qadhdháfí se opíral o určité kmeny, které integroval do svých mocenských struktur. Přirozeně se v první řadě jednalo o jeho vlastní kmen Qadhdháfa. Ten byl v polovině 19. stol. vyhnán z prosperující Kyrenaiky do pusté oblasti Sirt a v období sanúsijské monarchie byl jeho vliv i přes genealogický odkaz k Proroku Muhammadovi marginalizován.⁸⁶ 1. září 1969 se proto pod vedením organizace Svobodných důstojníků společně s kmeny Magarha a Warfalla postavil proti elitní opoře monarchie, Cyrenaican Defence Forces, složené z příslušníků loajálních kmenů kyrenaiské oblasti Džabal Achdar.⁸⁷ Tato událost předurčila rozložení vlivu uvnitř Qadhdháfího režimu na několik desítek let dopředu. Členové mocenského trojúhelníku Qadhdháfa – Magarha – Warfalla zastávali nejvýznamnější funkce v bezpečnostním, zpravodajském i vojenském aparátu, čímž kontrolovali kompletní chod země. Většina nejdůležitějších postů byla přidělena Qadhdháfího bratrancům, kteří získali ještě větší moc roku 1995 po zmaření pokusu o státní převrat. Z řad arabizovaného kmene Magarha sídlícího v rozlehlé oblasti mezi Tripolskem a Fezzánem pocházel např.

⁸⁵ Gombár [2007], str. 19.

⁸⁶ Gombár [2007], str. 19.

⁸⁷ Gombár [2007], str. 25.

major °Abd as-Salám Džallúd, bývalý člen RRV a dlouhou dobu druhý nejvlivnější muž Libye. Silnou pozici si až do roku 1997 udržoval také kmen Warfalla, s nímž má Qadhdháfa pokrevní svazky. Jeho vliv ale citelně zeslábl v lednu 1997 po popravě několika jeho příslušníků obviněných z pokusu o převrat z října 1993.⁸⁸

3. *Etnická struktura země*

Smíšená, arabsko-berberská populace dnes tvoří 97% obyvatel Libye.⁸⁹ Některé berberské skupiny si však dodnes uchovaly svou etnickou homogenitu. Jedná se o usedlé berberské kmeny v Tripolsku v oblasti Džabal Nafúsa a berberskou komunitu na libyjsko-tuniském pomezí ve městě Zuwára.⁹⁰ O mnoho známější jsou Tuaregové žijící ve Fezzánu, zejména v oblasti Ghátu a v Ghadámesu na libyjsko-alžírském pomezí. Seznam uzavírají Tibuové obývající v počtu zhruba 5.000 členů vnitrozemské oblasti východně od Fezzánu.⁹¹

Tento fakt není nedůležitý, jelikož právě etnicky odlišní Tuaregové sehráli významnou roli v Qadhdháfího mocenské politice.⁹² Libyjský vůdce si tuarežskou věrnost získal na poč. 90. let, kdy podporoval jejich boj za nezávislost v sousedním Nigeru a Mali.⁹³ Po tvrdých zásazích místních vlád jim Qadhdháfí nabídl bydlení a práci v Libyi. Mladí

⁸⁸ Gombár [2007], str. 19-20 a 33-35.

⁸⁹ Viz <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html#ly>> [čerpáno: 2014-02-04].

⁹⁰ Gombár [2007], str. 20.

⁹¹ Ač Tibuové odvozují svůj původ od Berberů, jejich berberský původ není zcela prokázán a často jsou vnímáni jako samostatná etnická skupina. Viz <<http://www.temehu.com/Libyan-People.htm#Tebo>> [čerpáno: 2014-02-04].

⁹² Počet Tuaregů v Libyi se odhaduje na 50.000 osob. Viz Haimzadeh, str. 26.

⁹³ Zde Tuaregové tvoří početně významné minority. V Nigeru jejich počet přesahuje 1 mil obyvatel. V Mali je to zhruba 900 tisíc osob. V obou případech se tedy jedná o téměř 10% celkové populace. Viz <<http://www.opendemocracy.net/hugh-brody/gaddafi-and-tuareg-lords-of-desert>> [čerpáno: 2014-02-04].

Tuaregové byli často zváni do libyjské armády a jejich tíživou ekonomickou situaci mírnily investice z ropné renty.⁹⁴ Svou okázalou propagací beduínského stylu života Qadhdháfí vyjadřoval náklonnost vůči Tuaregům také na veřejnosti. Pragmatické důvody jeho jednání jsou zřejmé. Prostřednictvím Tuaregů získal nátlakové prostředky k politickým manévřům v Sahelu a ve vlastní zemi si zajistil spojence a protiváhu vůči kmenům v Kyrenaice. V libyjské občanské válce zůstala většina tuarežských kmenů věrná „*svému otci*“ i po pádu Tripolisu a svržení režimu.⁹⁵

Na závěr je třeba upozornit na alarmující podíl imigrantů vůči místnímu libyjskému obyvatelstvu. Prvním důvodem vysoké míry imigrace za vlády Mu^cammara al-Qadhdháfího byla jeho snaha vyřešit nedostatek kvalifikované pracovní síly. S ohledem na nízký počet obyvatel přizvala libyjská vláda do země desítky tisíc tzv. *gastarbeiterů*, zejména z Tuniska, Maroka, Egypta a Súdánu. Po určité období dokonce cizinci tvořili 89% všech kvalifikovaných dělníků.⁹⁶ Druhým důvodem je ilegální imigrace chudého obyvatelstva ze subsaharské Afriky, které se skrze libyjské území snažilo dostat do Evropy. Většina z nich však v Libyi zůstávala, protože jim ekonomická situace nedovolovala pokrýt náklady spojené se zaplacením ilegální plavby do Evropy.⁹⁷ Početná černošská populace

⁹⁴ Viz <<http://www.opendemocracy.net/hugh-brody/gaddafi-and-tuareg-lords-of-desert>> [čerpáno: 2014-02-04].

⁹⁵ Viz <<http://www.opendemocracy.net/hugh-brody/gaddafi-and-tuareg-lords-of-desert>> [čerpáno: 2014-02-07]. Zde nabízím možnou paralelu s ^calawítskou a křesťanskou minoritou v Sýrii, které se postavily na stranu syrské vlády také kvůli obavám z možné genocidy v případě jejího pádu.

⁹⁶ Gombár [2001], str. 114 a 117.

⁹⁷ Haimzadeh, str. 109-110.

v Libyi zvyšovala kriminalitu a měla rovněž podíl na dlouhodobém společenském pnutí před vypuknutím Arabského jara.⁹⁸

2.4 Příčiny vypuknutí Arabského jara v Libyi

Nejdůležitější kapitolou bloku *Libye* bude stanovení a kategorizace možných příčin vzniku libyjské revoluce. V předchozím textu jsem se snažil načrtnout základní politické, ekonomické a sociální poměry, které dlouhodobě v Libyi, ale také na mezinárodní scéně, vedly k nespokojenosti a k pochybám o legitimitě libyjského režimu. Z výše předestřené situace nyní budu vyvozovat tzv. vnitřní příčiny revoluce. Do této skupiny zahrnu také následky mezinárodních sankcí, přestože byly na Libyi uvaleny mezinárodním společenstvím. Je tomu tak proto, že země byla do sankčního režimu uvrhnuta právě skrze počínání libyjského vůdce. Poté se budu zabývat vnějšími příčinami revoluce. Za ty považuji veškeré faktory, které souvisejí buď s angažováním zahraničních aktérů, nebo s událostmi odehrávajícími se v jiných arabských zemích.

2.4.1 Vnitřní (strukturální) příčiny

1. *Nejednotnost země a jejích obyvatel*

Velkým problémem libyjské společnosti je nedostatečné národní uvědomění vyplývající z neexistující společné minulosti. Libye v dnešním geografickém slova smyslu vznikla až v 1. polovině 20. stol. sloučením tří odlišných sociokulturních celků, mezi nimiž existovaly rovněž výrazné geografické a politické odlišnosti. Na západě převládaly již během italské okupace republikánské tendence, kdežto východ se hlásil k monarchistickým tradicím a odkazu sanúsijského řádu. Život v pobřežních oblastech s velmi vysokou mírou urbanizace měl zcela

⁹⁸ Počet imigrantů v Libyi před vypuknutím Arabského jara se odhaduje až na 2,5 milionu osob. Viz <<http://www.csmonitor.com/World/Africa/2011/0306/How-Qaddafi-helped-fuel-fury-toward-Africans-in-Libya>> [čerpáno: 2014-02-07].

odlišnou podobu od života ve vnitrozemských pouštních oázách. Další problém představují geometrické hranice nerespektující etnické rozmístění obyvatel. Téměř dvoumilionový národ Tuaregů žije kromě Libye v dalších čtyřech afrických státech, Tibuové přesahují do Libye z Čadu a některé berberské kmeny zase rozděluje tunisko-libyjská hranice.⁹⁹ Na základě čeho tedy mohou Libyjci vytvářet společnou identitu? Po většinu historie nesdíleli společné území, nemají společnou minulost, jednotnou etnicitu ani politické postoje. Také pohled na náboženství je odlišný. Za Qadhdháfího byl zrušen řád Sanúsíja a mantinely islámu stanovila ideologie Zelené knihy. Marginalizací náboženských zprostředkovatelů se tak libyjský vůdce dostal do konfliktu s oficiálním duchovenstvem. V zemi také působilo mnoho opozičních islamistických skupin, mnohdy extrémistických. Diferenciované představy o roli islámu tedy rovněž znemožňují profilaci obyvatel na náboženském základu. Za jedinou jednotící linii proto považují někdejší společnou snahu vymanit se z italské nadvlády.

Qadhdháfí si byl vědom nebezpečí plynoucího z nejednotnosti země. Proto se po celou dobu své vlády snažil o vytvoření jednotné identity. Nejprve prostřednictvím panarabismu,¹⁰⁰ od 2. poloviny 90. let kladením důrazu na africkou jednotu.¹⁰¹ Protěžováním určitých kmenů,

⁹⁹ Etnická mapa Libye viz PŘÍLOHY, obr. 3.

¹⁰⁰ Z tohoto důvodu plukovník Qadhdháfí v období panarabských snah potlačoval kulturní a lingvistický partikularismus berberských společenství. Viz Haimzadeh, str. 25.

¹⁰¹ V roce 1999 Qadhdháfí dokonce vyzval k vytvoření Spojených států Afriky se společnou měnou a armádou. Viz <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/425742.stm> [čerpáno: 2014-02-13].

nižšími investicemi do Kyrenaiky a násilným potlačováním zdejší opozice však jeho úsilí o zkonstruování libyjského národa vyšlo vniveč.¹⁰²

2. Nízká míra svobody a demokracie

K posouzení míry svobody v Libyi jsem se rozhodl použít tzv. *democracy index*.¹⁰³ Tato veličina sice nezahrnuje všechny ukazatele, na které bych rád upozornil, ale může posloužit coby transparentní ukázka obecně nízké míry svobod a úrovně lidských práv za vlády Mu^cammara al-Qadhdháfiho. Democracy index je složen z 60 faktorů utříděných do pěti skupin. Výsledná hodnota 0-10 bodů má reprezentovat míru demokracie. Za rok 2010 byla Libye s hodnotou 1,94 bodů na 158. pozici z celkového počtu 167 měřených zemí.¹⁰⁴ Pro srovnání uvedeme Norsko, které získalo bez dvou desetin plných 10 bodů. Z arabských států za Libyí zaostávala pouze Saudská Arábie.

Nejhorší výsledek obdržela Libye v sekci *Volební proces a pluralismus* (0 bodů) a *Politická participace* (1,11 bodů). První údaj by sice mohl být zavádějící s ohledem na Qadhdháfiho proklamovanou přímou demokracii bez existence politických stran, ovšem pokud se podíváme na druhou hodnotu, zjistíme, že reálný podíl lidu na moci skrze lidová shromáždění a jim nadřazených instancí byl prakticky nulový. Také v kategorii *Občanská práva* disponovala Libye jednou z nejnižších hodnot

¹⁰² Za vzpomnutí stojí povstání ve městě Derna v roce 1996 ukončené až nasazením libyjských vzdušných sil. Revoltu údajně iniciovala islamistická opozice, stejně jako v roce 2011, kdy první nepokoje propukly právě v tomto městě. Haimzadeh, str. 111-119.

¹⁰³ Použití indexu demokracie je problematické s ohledem na skutečnost, že byl sestaven americkou společností Economist Intelligence Unit. Můžeme se tak dohadovat, zda je relevantní používat veličinu za skutečně univerzální ukazatel demokracie. Nehledě na to, že už samotný pojem demokracie vychází z hodnotového systému jiné kultury, tudíž může být považován za etnocentrický.

¹⁰⁴ Viz report instituce *Economist Intelligence Unit* - Democracy index 2010. Dostupné z: <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf> [čerpáno: 2014-02-13].

na světě (1,47 bodů).¹⁰⁵ Rovněž je nutné upozornit na vysokou míru korupce vedoucí k jednostranné redistribuci ropných příjmů. V rámci Blízkého východu dosahovala míra korupce v Libyi za rok 2010 po Iráku a Jemenu nejvyšší hodnoty.¹⁰⁶

3. *Ekonomické problémy a chybějící perspektiva*

Libye měla roku 2010 v rámci Blízkého východu jedno z nejvyšších HPD/ob. Pokud bychom vytvořili srovnání s africkými státy, bylo dokonce relativní bohatství libyjského lidu druhé nejvyšší.¹⁰⁷ Přesto můžeme mluvit o nespokojenosti většiny Libyjců, která plyne také z jejich neuspokojivé finanční situace. Redistribuce bohatství země byla totiž příliš nerovnoměrná a k majoritě Libyjců se tak dostával pouze nepatrný zlomek státních příjmů. Místo zvýšení výdajů na sociální, rozvojovou a vzdělávací politiku, byly obrovské finanční prostředky pohlcovány klientelistickým systémem, zahraniční politikou,¹⁰⁸ armádou a nákladnými projekty typu GMRP s kontroverzní efektivitou.¹⁰⁹

Výrazné škody utrpěla libyjská ekonomika v období sankčního režimu. Důsledky mezinárodních sankcí jsou patrné v sestupné tendenci HDP/ob. Tu způsoboval především uplatňovaný bojkot na dovoz zařízení

¹⁰⁵ Viz <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf> [čerpáno: 2014-02-13].

¹⁰⁶ Viz Corruption Perceptions Index 2010. Dostupné z: <<http://www.transparency.org/cpi2010/results>> [čerpáno: 2014-02-15].

¹⁰⁷ První místo díky významnému ropnému bohatství a necelému milionu obyvatel obsadila Rovnicková Guinea. Srovnání viz <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_data_value&sort=asc> [čerpáno: 2014-02-15].

¹⁰⁸ Během své vlády Qadhdháfi finančně podporoval na 50 teroristických a osvobozeneckých skupin a dalších více než 40 režimů po celém světě. Viz Black, str. 14 [online]. Dostupné z: <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cpc-pubs/black.pdf>> [čerpáno: 2014-02-15].

¹⁰⁹ Výstavba gigantického projektu GMRP měla sloužit k rozvoji zemědělství a odbourat tak 80% závislost Libye na dovozu potravin ze zahraničí. Dnes je však voda spotřebována především průmyslem a potřebami velkých pobřežních měst. Viz <http://www.mzv.cz/tripoli/cz/obchod_a_ekonomika_libye/studie_sektoru_libyjske_ekonomiky/analyza_vodohospodarskeho_sektoru_libye.html> [čerpáno: 2014-02-15].

pro ropný průmysl. Od roku 1992, kdy byly sankce zavedeny, do posledního roku před anulováním sankcí (2002), klesla průměrná nominální hodnota HDP/ob. o téměř 13%.¹¹⁰ Názory snažící se vysvětlit snížení hodnoty HDP/ob. populačním boomem lze vyvrátit jejím prudkým zvýšením po zastavení sankcí. Ač nelze mezi ukazatel HDP/ob. a životní úroveň stavět rovnítko, je zřejmé, že se životní standart Libyjců díky mezinárodním sankcím výrazně snížil.

Jako poslední problém způsobující nespokojenost Libyjců uvedu extrémně vysokou míru nezaměstnanosti, která je nejvyšší mezi mladými lidmi. Roku 2010 nezaměstnanost činila téměř 30% osob ve věku 15-24 let.¹¹¹ Nezaměstnanost souvisí s vysokým ročním přírůstkem obyvatel, který se v posledních pěti letech před vypuknutím Arabského jara pohyboval kolem 1,5%.¹¹² V porovnání s ostatními státy Blízkého východu a Afriky se sice nejedná o nikterak zarážející hodnotu, problém je ale v tom, že přírůstek není způsoben ani tak vysokou mírou fertility,¹¹³ jako vysokou mírou imigrace. Odhadovaný počet imigrantů před vypuknutím revoluce se odhadoval až na 2,5 milionu osob.¹¹⁴ Místo aby Qadhdháfí investoval do vzdělávacího systému, řešil nedostatek kvalifikované pracovní síly podporou imigrace. Gastarbeiteři z okolních

¹¹⁰ Klesající tendence libyjského HDP/ob. v letech 1992-2002 viz graf na:

<[http://www.indexmundi.com/libya/gdp_per_capita_\(ppp\).html](http://www.indexmundi.com/libya/gdp_per_capita_(ppp).html)> [čerpáno: 2014-02-15]. Hodnoty HDP/ob. v grafu jsou dodány Mezinárodním měnovým fondem. V práci se však přidržuji hodnot uváděných Světovou bankou. Proto jsem na tomto místě poukázal pouze na klesající tendenci HDP/ob., aniž bych uváděl jeho přesnou hodnotu. Odlišné vypočítávání hodnot HDP/ob. oběma institucemi nemá žádný vliv na zachování poměru hodnot v jednotlivých letech. Odlišný zdroj jsem uvedl pouze kvůli zdejšímu grafickému zpracování, které v případě Světové banky chybí.

¹¹¹ Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.1524.SP.ZS>> [čerpáno: 2014-02-15].

¹¹² Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW>> [čerpáno: 2014-02-15].

¹¹³ Její průměrná hodnota za období 2005-2010 byla 2,67. Viz <<http://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID:54>> [čerpáno: 2014-02-15].

¹¹⁴ Viz <<http://www.csmonitor.com/World/Africa/2011/0306/How-Qaddafi-helped-fuel-fury-toward-Africans-in-Libya>> [čerpáno: 2014-02-15].

arabských zemí společně s levnou pracovní silou ze subsaharské Afriky později začali zabírat pracovní místa mladé libyjské populaci, v jejichž řadách nejvíce narůstala frustrace z chybějící perspektivy. Libyjci do věku 24 let tvořili 46 % celkové populace a právě z této skupiny se na počátku roku 2011 etablovalo revoluční jádro.¹¹⁵

2.4.2 Vnější příčiny

1. Aktuální kontext regionálního vývoje a role médií

Poté, co se 17. 12. 2010 po opakované policejní šikaně upálil Muhammad Bú^cazízí,¹¹⁶ vypukla v Tunisku tzv. Jasmínová revoluce, která o měsíc později vyústila ve svržení prezidenta Ben ^cAlího. V lednu 2011 zasáhly rozsáhlé demonstrace také Egypt. Po neúspěšných pokusech o potlačení nepokojů za pomoci bezpečnostních složek se 11. února egyptský prezident Husní Mubáarak rozhodl rezignovat.¹¹⁷

V obou případech byly masové protesty vyvolány socioekonomickými a politickými problémy. Mezi nejvýznamnější z nich patřila vysoká míra nezaměstnanosti patrná zejména mezi mladými lidmi, korupce, nízké mzdy, potravinová inflace a nedostatek politických svobod projevující se např. cenzurou, nesvobodou projevu, manipulacemi voleb a v případě Egypta také několik desetiletí trvajícím výjimečným stavem.¹¹⁸

¹¹⁵ Viz <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>> [čerpáno: 2014-02-17].

¹¹⁶ Muhammad Bú^cazízí byl mladý Tunisian a pouliční prodejce, jež se 17. 12. 2010 upálil ve městě Sídí Búzíd. Konal tak na protest proti úřednické šikaně poté, co mu policejní hlídka opakovaně zkonfiskovala zboží prodávané bez povolení. Viz <<http://www.theguardian.com/world/2011/jan/20/tunisian-fruit-seller-mohammed-bouazizi>> [čerpáno: 2014-02-17].

¹¹⁷ Viz <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/201121125158705862.html>> [čerpáno: 2014-02-18].

¹¹⁸ Viz <<http://www.almanar.com.lb/english/adetails.php?eid=45439&cid=31&fromval=1>> [čerpáno: 2014-02-18].

V souvislosti s dominovým efektem vyvolaným Jasmínovou revolucí je nutné upozornit na stěžejní roli médií. Konvenční média jako Al-Džazíra či BBC a tzv. nová média v podobě sociálních sítí sehrála rozhodující úlohu při šíření a propagaci informací. Sociální sítě Facebook a Twitter navíc poskytovaly prostor pro sdílení pocitů odporu proti vládním strukturám a napomáhaly mobilizovat, organizovat a koordinovat mohutné protestní akce. Koncem roku 2010 bylo v Tunisku kolem dvou milionů uživatelů Facebooku.¹¹⁹ Video zachycující Bú^čazízího sebevraždu či obrázky ubitého egyptského bloggera Chálida Sa^čída tak mohly být, coby symboly Arabského jara, rychle sdíleny.

Také v revoltě vyvolané 17. 2. 2011 v libyjském městě Bengeráží sehrála světová média a sociální sítě klíčovou roli. Jen stěží si můžeme představit propuknutí náhlého masového povstání, pokud by nespokojenost Libyjců nebyla stimulována vlivem revolučního obrazu Tuniska a Egypta. Předešlé revoluce nepochybně inspirovaly libyjské studenty a mládež ze zvýhodněného sociálně-ekonomického prostředí, užívající internet, k formulování podobných požadavků jako v sousedních zemích. Po násilném potlačení protestního pochodu ze 17. února se velmi rychle zmobilizovali obyvatelé téměř celé Kyrenaiky.¹²⁰

2. Mocensko-politické zájmy zahraničních aktérů

Na libyjském území se nachází 40% veškerých ropných zásob Afriky a významná naleziště zemního plynu.¹²¹ Většina území však není doposud prozkoumána. To Libyi poskytuje obrovský potenciál na objevení dalších nalezišť. Libyjská ropa má nízkou hustotu a malý podíl

¹¹⁹ Khondker, str. 676-678 [online]. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14747731.2011.621287#.UwM8Mfl5Oqs>> [čerpáno: 2014-02-21].

¹²⁰ Haimzadeh, str. 149-150.

¹²¹ Viz <http://www.mzv.cz/tripoli/cz/obchod_a_ekonomika_libye/studie_sektoru_libyjske_ekonomiky/analyza_energetickeho_sektoru_libye.html> [čerpáno: 2014-02-21].

sirných sloučenin, což jí činí vysoce kvalitní a na trhu velice žádanou.¹²² Těžba, zpracování a distribuce ropy a zemního plynu je technologicky závislá na zahraničních firmách. Mezi hlavní společnosti těžící v Libyi ropu patřila italská ENI a její dceřiná společnost AGIP, francouzský Total, španělský Repsol, ruský Gazprom, americká společnost ConocoPhillips Co. a nadnárodní ExxonMobil sídlící v USA.¹²³ Před revolucí byla drtivá většina libyjské ropy vyvážena do zemí Evropské unie (EU), především do Itálie (28%) a Francie (15%).¹²⁴ Po vypuknutí povstání se její produkce během února a března 2011 propadla na historické minimum a v letních měsících se dokonce úplně zastavila.¹²⁵ Po dobu tři čtvrtě roku byl export ropy, stejně jako zemního plynu, naprosto minimální.¹²⁶ Úbytek energetických příjmů jižní Evropy, Francie a Německa byl sice z 80% vykrýván rezervními dodávkami ze Saúdské Arábie,¹²⁷ stále však mohl v dlouhodobější perspektivě představovat otřes světových trhů. Mezinárodní společenství proto na vzniklou situaci muselo rychle reagovat.

Dne 17. 3. 2011 vydala RB OSN rezoluci č. 1973 *schvalující použití všech prostředků nutných k ochraně civilního obyvatelstva vyjma okupace*, vytvoření bezletové zóny a zavedení zbrojního embarga.¹²⁸ V praxi se v podstatě jednalo o vytvoření „mezinárodní“ koalice, která bombardovala pozice libyjské armády za současné podpory jednotek

¹²² Viz <<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/cabs/Libya/pdf.pdf>> [čerpáno: 2014-02-21].

¹²³ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/libye-ekonomicka-charakteristika-zeme-18954.html#sec3>> [čerpáno: 2014-02-21].

¹²⁴ Graf exportu libyjské ropy za rok 2010 viz PŘÍLOHY, obr. 4.

¹²⁵ Vývoj ropné produkce během libyjské občanské války viz graf, PŘÍLOHY, obr. 5.

¹²⁶ Viz <<http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=3570>> [čerpáno: 2014-02-23].

¹²⁷ Šlechta, str. 19.

¹²⁸ Úplné znění rezoluce viz <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))> [čerpáno: 2014-02-23].

povstalců.¹²⁹ Francie dokonce porušila zbrojní embargo, když shazovala zbraně opozičním milicím a Qatar se otevřeně přiznal, že se stovky jeho vojáků připojily k povstaleckým silám.¹³⁰ K vojenské intervenci přistupovalo skepticky především Rusko a Čína, které se při schvalování rezoluce zdržely hlasování.¹³¹ Vojenský zásah naopak nejhlasitěji prosazovala Francie, následovaná Velkou Británií, USA a o něco později také Itálií. K alianci se kromě zemí Severoatlantické aliance (NATO) připojilo také Turecko, Qatar a Spojené arabské emiráty.¹³²

Podle zmíněné rezoluce byla oficiální příčinou vnějšího zásahu ochrana civilního obyvatelstva. Válečných zločinů se však dopouštěli také libyjské povstalci. Nejznámější jsou etnické masakry páchané na početné černošské populaci hned v počáteční fázi revoluce.¹³³ Z tohoto důvodu se nabízí otázka, proč došlo k jednostranné podpoře libyjských vzbouřenců namísto vynucení okamžitého zastavení bojů a snahy o prosazení politického řešení situace. Rozhodnutí o vojenském zásahu navíc přišlo v polovině března, tedy v době, kdy libyjská armáda dobyla většinu ztracených pozic zpět a vládní jednotky již bojovaly na předměstí Benghází.¹³⁴ Podporou rebelů tedy došlo k postupnému vyrovnávání sil a prodloužení občanské války.

¹²⁹ Viz <<http://www.reuters.com/article/2011/03/30/us-libya-usa-order-idUSTRE72T6H220110330>> [čerpáno: 2014-02-23].

¹³⁰ Viz <http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/915737> a <<http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/26/173833.html>> [čerpáno: 2014-02-23].

¹³¹ Viz <<http://www.ibtimes.com/un-vote-approves-libya-no-fly-zone-china-russia-abstain-276107>> [čerpáno: 2014-02-24].

¹³² Viz <<http://www.jfcnaples.nato.int/resources/24/Documents/110406-placemat-libya.pdf>> [čerpáno: 2014-02-24].

¹³³ Viz <<http://www.wsws.org/en/articles/2011/03/rebe-m31.html>> [čerpáno: 2014-02-24].

¹³⁴ Viz <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/blizky-vychod/clanek.phtml?id=693843>> a <http://www.nbcnews.com/id/42145571/ns/world_news-mideastn_africa/#.Uwn-Qfl5Oqs> [čerpáno: 2014-02-24].

Kromě obecně proklamované podpory Libyjců v boji za svobodu a demokracii tedy mohly motivace zaangažovaných států souviset také s jejich mocensko-politickými zájmy. Vojenskou pomocí rebelům a navázáním kontaktů s libyjskou opozicí se zřejmě snažily uchovat nebo zvýšit podíl ropných koncesí a ekonomických investic.¹³⁵ Tento argument podporuje také fakt, že se do intervence největší měrou zapojily právě ty země, které z libyjského energetického průmyslu nejvíce profitovaly. Dalším důvodem snahy svrhnout plukovníka Qadhdháfího mohla být i přes zlepšující se vztahy s mezinárodním společenstvím jeho nepředvídatelná a svérázná zahraniční politika. Bezpečnostní analytik Ondřej Šlechta uvádí tezi, podle které USA vojenskou intervencí v Libyi bojovaly o zachování pozice amerického dolaru jako hlavní ropné měny. Pro petrodolarový systém mohly představovat nebezpečí Qadhdháfího nedávné snahy o vytvoření celoafrického systému obchodování s ropou postaveném na zavedení „afrického dináru“.¹³⁶ Za zapojením Turecka zase můžeme hledat snahu o průnik do libyjské ekonomiky. Byla to právě turecká vláda, která výrazně přispěla na první vlnu hospodářské rekonstrukce Libye, a dnes se pro Itálii stává vážným investičním konkurentem.¹³⁷ Podpora libyjským rebelům ze strany Qataru a Spojených arabských emirátů souvisí s politikou Rady pro spolupráci v Perském zálivu (GCC), jejímiž jsou obě země členy.¹³⁸ Zásahem v Libyi se zřejmě tyto země snažily odvrátit pozornost od vlastních problémů s Arabským jarem, především od intervence jednotek GCC v Bahrajnu,

¹³⁵ Viz <<http://www.ibtimes.com/whatever-happened-libyan-oil-western-oil-giants-crude-sweet-china-russia-may-get-biggest-taste>> a <<http://www.theguardian.com/world/2011/sep/01/libya-oil>> [čerpáno: 2014-02-24].

¹³⁶ Šlechta, str. 19-20.

¹³⁷ Viz <<http://economia.panorama.it/capitale-e-dintorni/Monti-in-Libia-per-riprendersi-4-miliardi-di-business>> [čerpáno: 2014-02-25].

¹³⁸ Rada pro spolupráci v Perském zálivu (GCC) je politicko-ekonomická unie Saúdské Arábie, Qataru, Kuvajtu, Bahrajnu, Spojených arabských emirátů a Ománu. Organizace vznikla roku 1981.

ke které v té době došlo.¹³⁹ Země GCC a USA se obávaly, že by v Bahrajnu, kde se nachází americká námořní základna, mohla zvítězit pro-iránsky laděná opozice. Proto se prostřednictvím médií mohly snažit přesunout pozornost mezinárodní veřejnosti z Arabského poloostrova na Libyi, kde došlo k personifikaci nepřítele s libyjským vůdcem.¹⁴⁰ Dalšími možnými důvody byly dlouhodobé ideologické spory s plukovníkem Qadhdháfím, možnosti investičních výhod a získání přímého vlivu na Prozatímní národní radu.¹⁴¹

2.5 Shrnutí

Při zkoumání Libye pod vládou Mu‘ammara al-Qadhdháfího jsem dospěl k závěru, že pro vypuknutí Arabského jara byly klíčové tři kategorie příčin. Každá kategorie přitom vyvolala jednu ze tří fází libyjské revoluce. První kategorii budeme nazývat *vhodným prostředím*. Jedná se o faktory, které Libyi dlouhodobě destabilizovaly. Patřil mezi ně především Qadhdháfího politický systém charakteristický soustředěním bohatství a moci v rukou úzkého okruhu lidí, neexistující politickou participací, potlačováním opozice a represemi ze strany bezpečnostního aparátu. Diskreditace na mezinárodním poli, způsobená podporou terorismu, vývojem ZHN a nevyzpytatelnou zahraniční politikou, vedla k uvalení mezinárodních sankcí a následným ekonomickým problémům. Hospodářská stagnace byla vyvolána také otálením s přechodem k tržní ekonomice, vysokou mírou korupce a neefektivním utrácením státních příjmů. Za další předpoklad revoluce můžeme považovat vysokou nezaměstnanost mladých lidí. V neposlední řadě je nutné upozornit na

¹³⁹ Viz <http://www.nytimes.com/2011/03/15/world/middleeast/15bahrain.html?pagewanted=all&_r=0> [čerpáno: 2014-02-25].

¹⁴⁰ Šlechta, str. 17-18.

¹⁴¹ Viz <<http://www.lse.ac.uk/newsAndMedia/commentAndOpinion/2011/09/freelibya.aspx>> [čerpáno: 2014-02-25].

regionální, etnickou, kmenovou i nábožensko-politickou nejednotnost obyvatel Libye, která je patrná zejména v ose západ-východ.

Vhodné prostředí však zřejmě samo o sobě pro vyvolání tak rozsáhlé revoluce stačit nemohlo. Důkazem budiž postupné zlepšování výše zmíněných problémů za posledních osm let Qadhdháfího vlády. Pokud se podíváme na democracy index, můžeme v Libyi za poslední roky sledovat pomalé zlepšování.¹⁴² Když v roce 2003 libyjský režim převzal odpovědnost za případ *Lockerbie* a vzdal se programu na vývoj ZHN, začal se napravit také obraz Libye v očích mezinárodního společenství.¹⁴³ Roku 2006 americké ministerstvo zahraničí vyškrtlo Libyi ze seznamu států podporujících terorismus a téhož roku obě země obnovily plné diplomatické styky.¹⁴⁴ Po normalizování vztahů s mezinárodním společenstvím došlo k anulování sankcí, což se téměř okamžitě projevilo strmým hospodářským růstem. Od roku 2003, kdy se sestupná tendence HDP/ob. zastavila, ekonomická síla Libye až do roku 2010 neustále rostla.¹⁴⁵

Tím se dostáváme ke druhé fázi revoluce, kterou je *podnět*. Onou jiskrou vhozenou do hořlavého prostředí byla Jasmínová revoluce v Tunisku. Revoluční nálady se prostřednictvím světových médií a sociálních sítí rychle rozšířily po celém blízkovýchodním regionu. Ušetřena nezůstala ani Libye sousedící se dvěma zeměmi, ve kterých nepokoje začaly jen o několik týdnů dříve.

¹⁴² Democracy index se měří od roku 2006, kdy jeho hodnota v Libyi dosahovala 1,84. Do roku 2010 se zvýšila na 1,94. Jedná se sice o mírný pokrok, ale ten nabývá na významu v kontextu celkového světového poklesu této hodnoty. Viz srovnání democracy index 2006-2010 z reportů Economist Intelligence Unit. <<http://www.economist.com/>> [čerpáno: 2014-02-26].

¹⁴³ Viz <<http://www.armscontrol.org/factsheets/LibyaChronology>> [čerpáno: 2014-02-26].

¹⁴⁴ Viz <<http://history.state.gov/countries/libya>> [čerpáno: 2014-02-26].

¹⁴⁵ Viz <[http://www.indexmundi.com/libya/gdp_per_capita_\(ppp\).html](http://www.indexmundi.com/libya/gdp_per_capita_(ppp).html)> [čerpáno: 2014-02-26].

Poslední kategorií příčin jsou mocensko-politické zájmy zahraničních aktérů. Ty posloužily jakožto *hnací síla* zajišťující přežití původního povstání a jeho posunutí na úroveň osmiměsíční občanské války, v jejímž konečném důsledku došlo ke svržení libyjského režimu a zabití plukovníka Qadhdháfího.

3 Sýrie

3.1 Charakteristika země

Sýrie (Syrská arabská republika) je blízkovýchodní stát ležící ve Východním Středomoří. Na většině území se rozprostírají pouštní oblasti. Směrem na západ, u hranic s Libanonem, povrch přechází v horské pásmo Antilibanon. Většina ze zhruba 23 mil. obyvatel žije v úrodných oblastech na pobřeží Středozemního moře, v údolí řeky Eufrat a na Golanských výšinách, v podhůří nejvyšší hory Džabal aš-Šajch (Mt Hermon, 2.814 m n. m.).¹⁴⁶ Více než 90% obyvatel jsou Arabové, zbytek tvoří zejména Kurdové a arménská menšina. Kromě etnické pestrosti je politicky a společensky významná především náboženská rozmanitost. Téměř ¾ Syřanů se hlásí k sunnitské větvi islámu. Dalších 16% populace jsou příslušníci ʿalawitů, drúzů a ismáʿílitů. Zbýlých 10% představují rozmanité křesťanské církve.¹⁴⁷ Hlavní město Damašek bylo za dob Umajjovského chalífátu nejvýznamnějším politickým, kulturním a obchodním centrem celého islámského světa. Od 16. stol. až do první světové války byla Sýrie součástí Osmanské říše.¹⁴⁸ Poté se stala francouzským mandátním územím. Faktickou nezávislost získala až v roce 1946 po stažení francouzské armády. Následné politicky nestabilní období, charakteristické četnými převraty, ukončila až vláda Háfize al-Asada, který se stal roku 1971 syrským prezidentem.¹⁴⁹ V roce 2000 jej v úřadu vystřídal jeho syn Baššár al-Asad, který se od roku 2011 navzdory svým reformním a modernizačním snahám potýká s občanskou válkou.

¹⁴⁶ Viz <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>> [čerpáno: 2014-02-26].

¹⁴⁷ Ponížilová, str. 113.

¹⁴⁸ Bahbouh [2005], str. 49.

¹⁴⁹ Bahbouh [2005], str. 73, 78-81.

3.2 Politický vývoj od poč. 20. stol. do roku 1971

Během první světové války se v arabských částech Osmanské říše naplno projevila arabská národně osvobozenecká hnutí. Pod příslibem nezávislosti se arabské jednotky připojily k Britům a roku 1918 společnými silami vytlačily turecká vojska ze Sýrie.¹⁵⁰ Arabové však byli podvedeni, jelikož si Britové a Francouzi ještě před rozpadem Osmanské říše na základě tajné Sykes-Picotovy dohody z roku 1916 rozdělili sféry vlivu na Blízkém východě. Syřané, jejichž území mělo podle dohody připadnout pod francouzskou správu, jakékoli cizí vměšování odmítli a v březnu 1920 vyhlásili nezávislé království Velká Sýrie pod vládou krále Fajsala.¹⁵¹ Společnost národů na konferenci v San Remu však potvrdila francouzský mandát nad Sýrií, což Francii povzbudilo k vojenské intervenci.¹⁵² Okupace vyvolala roku 1925 mohutné povstání drúzských kmenů. Syrský odpor se sice Francouzům o rok později podařilo zlomit, ale občasná boje za dosažení nezávislosti trvaly po celá třicátá léta.¹⁵³ Francouzská vláda proto byla nucena k určitým ústupkům. Roku 1936 podepsala smlouvu garantující obnovení ústavy, politickou amnestii, zrušení mandátu a vyhlášení nezávislosti o tři roky později. Na oplátku si Francie ponechala některé vojenské výsady a dohled nad zahraniční politikou.¹⁵⁴ Zásadní změny přinesl rok 1939. S ohledem na předválečnou atmosféru v Evropě Francie odmítla smlouvu ratifikovat, zrušila syrskou ústavu a rozpustila parlament. Po kapitulaci Francie v druhé světové válce byla Sýrie nadále řízena mandátní správou napojenou na Vichystický režim. Roku 1941 její území obsadili Britové a vojska Svobodné Francie. Sýrie v té době získala formální nezávislost, ale nová

¹⁵⁰ Bahbouh [2005], str. 49.

¹⁵¹ Velká Sýrie zahrnovala kromě jejího dnešního území rovněž současný Libanon a oblast Palestiny.

¹⁵² Bahbouh [2005], str. 71-73.

¹⁵³ Bahbouh [2005], str. 74.

¹⁵⁴ Bahbouh [2005], str. 75-76.

francouzská okupace vedla k obnovení osvobozeneckých bojů. K získání faktické nezávislosti došlo až 17. dubna 1946, kdy byla ze země na základě jednání v OSN evakuována všechna cizí vojska.¹⁵⁵

Prvním syrským prezidentem byl zvolen Šukrí al-Quwatlí. Ten nastoupil do své funkce roku 1943. Porážka Sýrie v první arabsko-izraelské válce však přiměla generála Husního az-Za'íma ke Quwatlího svržení.¹⁵⁶ Puč z března 1949 nastolil období vnitřní nestability charakteristické četnými převraty, pády vlád, rostoucím vlivem armády a šířením násiristických myšlenek. Al-Quwatlí získal po svržení diktatury Adiba aš-Šišaklího roku 1955 prezidentský post podruhé. Ve funkci ale nezůstal příliš dlouho. Již roku 1958 podepsal s egyptským prezidentem Džamálem 'abd an-Násirem smlouvu o vytvoření Sjedenčené arabské republiky (SAR), jejímž jediným prezidentem se stal Násir. Unie s Egyptem trvala do roku 1961. Poté se po dalších z mnoha syrských převratů rozpadla.¹⁵⁷ Významný mezník moderních syrských dějin představuje 8. březen 1963. Vojenským převratem se k moci dostala strana Ba'ath působící v Sýrii coby hlavní vládní strana dodnes.¹⁵⁸ Roku 1966 došlo pod vedením generála Saláha al-Džadída k vnitrostranickému puči radikálního ba'athistického křídla prosazujícího „*socialistické přeměny a lidovou osvobozeneckou válku proti sionismu*“.¹⁵⁹ Nestabilní období syrských dějin bylo ukončeno až v listopadu 1970. V rámci tzv. nápravného hnutí se nekrvavým pučem ujal vlády dosavadní ministr

¹⁵⁵ Bahbouh [2005], str. 77-78.

¹⁵⁶ Ponížilová, str. 105.

¹⁵⁷ Bahbouh [2005], str. 78-80.

¹⁵⁸ Strana Ba'ath byla založena roku 1940 v Damašku syrskými intelektuály Míšélem 'Aflaqem, Saláhem ad-Dín al-Bítárem a Zakím al-Arsúzím. Ba'ath se profilovala jako panarabské sekulární a nacionalistické hnutí klonící se k socialistické ideologii. Strana působí hned v několika arabských zemích. Kromě Sýrie měla stěžejní roli v letech 1968-2003 také v Iráku. Mezi syrskou a iráckou větví strany Ba'ath však existují značné ideologické rozepře.

¹⁵⁹ Gombár [2001], str. 24.

obranu Háfiz al-Asad, který se stal o rok později na téměř 30 let novým syrským prezidentem.¹⁶⁰

3.3 Politická a socioekonomická struktura asadovské Sýrie

3.3.1 Politický systém

1. *Nástup Háfize al-Asada k moci a oficiální ideologie*

Ideologické základy asadovské Sýrie byly položeny již během ba^čthistické revoluce 8. března 1963, kdy se stal hlavní ideologií panarabismus.¹⁶¹ Po Džadídově převratu z roku 1966 došlo k odstranění konzervativních zakladatelů strany Ba^čth a k jejich nahrazení radikálním silně levicovým křídlem inspirovaným sovětským modelem vlády jedné strany. Riskantní politiku vedoucí k porážce v šestidenní válce v roce 1967 kritizoval Háfiz al-Asad, který byl spoluzakladatel tajného ba^čthistického vojenského výboru z roku 1959, bývalý velitel letectva a tehdejší ministr obrany.¹⁶² V říjnu 1970 byl do Damašku svolán 10. mimořádný Národní kongres strany Ba^čth, který se v rámci vyřešení politické krize usnesl zbavit Asada a šéfa generálního štábu jejich funkcí. Na vzniklou situaci reagoval Háfiz al-Asad, podporovaný armádními špičkami, hned 13. listopadu 1970, když nechal „civilní ba^čthisty“ odstavit od moci.¹⁶³ V letech 1970-1971 Háfiz al-Asad působil jako předseda vlády a od roku 1971 až do své smrti v roce 2000 zastával funkci prezidenta, generálního tajemníka strany Ba^čth, vrchního velitele armády a od roku 1972 také předsedy Národní pokrokové fronty.¹⁶⁴

Politický systém vytvořený Háfizem al-Asadem můžeme charakterizovat jako autoritativní prezidentský režim se silnými klientelistickými prvky. Jeho dalším typickým rysem byl vzestup moci

¹⁶⁰ Bahbouh [2005], str. 80-81.

¹⁶¹ Gombár [2001], str. 19.

¹⁶² Gombár [2001], str. 22-24.

¹⁶³ van Dam, str. 67-68.

¹⁶⁴ Gombár [2001], str. 174.

armády a bezpečnostních složek. Asadova realistická a pragmatická politika vycházela ze syrocentrického arabského nacionalismu a ze socialistické ideologie. Na rozdíl od let 1966-1970 však byla inspirována československým modelem 70. a 80. let a zaměřena na vnitřní konsolidaci země.¹⁶⁵

2. Mocenská struktura

Největší vliv na rozhodování v zemi má dodnes syrský prezident, který je navrhován stranou Ba^cth, jmenován parlamentem a nakonec potvrzen lidovým referendem. Prezident má rozhodující dopad na všechny tři složky státní moci. Má pravomoc rozpustit parlament. Jmenuje vládu a schvaluje vládní návrhy. Jmenuje nejvyšší soudce a předsedá Nejvyšší soudní radě.¹⁶⁶ Je rovněž velitelem ozbrojených sil, a kromě rozhodování o klíčových vojenských a bezpečnostních otázkách, určuje směr zahraniční politiky a dohlíží na hospodářské záležitosti v oblasti energetického průmyslu a zahraniční finanční podpory.¹⁶⁷ Háfiz al-Asad dokázal prostřednictvím výrazného posílení prezidentských pravomocí kumulovat moc ve svých rukách. Prezidentem byl zvolen celkem pětkrát, vždy na sedmileté období, díky čemuž se mu podařilo do značné míry stabilizovat vnitropolitickou situaci v Sýrii, která od roku 1949 dosahovala světového rekordu v četnosti vojenských převratů.¹⁶⁸

Háfiz al-Asad své mocenské postavení opíral o vrstvu prominentních důstojníků ovládajících klíčové pozice v armádě, elitních útvarech a v bezpečnostním a informačním aparátu.¹⁶⁹ Další mocenskou základnou bylo Syrské regionální vedení strany Ba^cth a od roku 1985 také Centrální výbor strany Ba^cth. Ten sestával z 90 členů, přičemž armádní členové výboru reprezentující elitu vojenského křídla stany Ba^cth

¹⁶⁵ Gombár [2001], str. 19-20 a 22.

¹⁶⁶ Ponížilová, str. 107.

¹⁶⁷ Gombár [2001], str. 23.

¹⁶⁸ Gombár [2001], str. 19 a 25.

¹⁶⁹ van Dam, str. 118.

patřili k nejvýznamnějším Asadovo spojencům.¹⁷⁰ Jelikož byl Háfiz al-Asad příslušníkem náboženské menšiny ^ʿalawíja, tvořili většinu vojenských členů výboru (téměř 60%) vysoce loajální ^ʿalawíté z provincie Ládhiqíja (Latákie).¹⁷¹ Protože je ba^ʿthistická ideologie sekulární a obsahuje program náboženské tolerance, a také proto, že v mnoha dalších čelních pozicích stáli sunnité i křesťané, měla na vysoký podíl ^ʿalawítů v řídicích postech vliv spíše snaha syrského prezidenta obklopit se lidmi, kterým mohl důvěřovat, než jeho údajné sektářské tendence.¹⁷² Klientelismus v Sýrii proto souvisí nikoli s náboženskou příslušností, ale s klanovými svazky, regionálním původem a dřívějšími známostmi Háfize al-Asada.¹⁷³

O úroveň nižší stupeň mocenské pyramidy představuje syrská vláda a parlament (Lidová rada). Syrský jednokomorový parlament má od roku 1990 250 poslanců, přičemž přibližně 2/3 křesel ve volbách za éry Háfize al-Asada připadaly na členy Národní pokrokové fronty.¹⁷⁴ Ta vznikla roku 1972 a kromě nejvýznamnější strany Ba^ʿth zahrnovala zhruba desítku dalších politických stran, většinou s národně-arabistickou, socialistickou či komunistickou ideologií.¹⁷⁵ Ostatní poslanci se profilovali jako tzv. nezávislí kandidáti. Strany sdružené v Národní pokrokové frontě však měly pouze formální politický vliv a jiné politické strany byly zakázány. Parlament nerozhodoval o stěžejních politických otázkách.

¹⁷⁰ van Dam, str. 123.

¹⁷¹ van Dam, str. 123-125.

¹⁷² Krátký, str. 159-191.

¹⁷³ Jako oporu této teze nabízím výběr některých vlivných sunnitských osobností: Mustafa Talás (do roku 1972 náčelník generálního štábu, poté ministr obrany), Hikmat Šihábí (v letech 1970-1974 náčelník vojenského zpravodajství, poté po dobu 24 let náčelník generálního štábu), bývalý Asadův spolužák ^ʿAbd al-Halím Chaddám (do roku 1984 ministr zahraničí, poté viceprezident) a dokonce sestra vůdce sunnitského Muslimského bratrstva, Dr. Nadžáh ^ʿAttárová (od 1983 ministryně informací). Viz Gombár [2001], str. 30-33.

¹⁷⁴ Ponížilová, str. 107-108.

¹⁷⁵ Výčet všech politických stran sdružených v roce 2001 v Národní pokrokové frontě viz Gombár [2001], str. 49-50.

Působil pouze ve sféře hospodářství a běžných záležitostí lidu. Podobně by se dalo mluvit také o syrské vládě, která jen „*plnila politické direktivy přicházející z prezidentského paláce*“.¹⁷⁶

3. Baššár al-Asad a „Damašské jaro“

O nástupci syrského prezidenta se začalo poprvé spekulovat již roku 1983, když Háfiz al-Asad těžce onemocněl. V té době se bratr syrského prezidenta Rif'at al-Asad pokusil převzít kontrolu v zemi, v čemž mu zabránili vysocí armádní důstojníci.¹⁷⁷ Na počátku 90. let většina Syřanů věřila, že se novým prezidentem stane nejstarší syn Háfize al-Asada, Básil al-Asad. Ten byl v té době otcovou „pravou rukou“. V roce 1994 však tragicky zahynul při autonehodě, čímž se otevřel prostor pro jeho mladšího bratra Baššára al-Asada.¹⁷⁸

Baššár al-Asad se narodil roku 1965. V osmdesátých letech vystudoval lékařskou fakultu Damašské univerzity a poté obor očního lékařství v Londýně. Po smrti svého bratra se vrátil do Sýrie, kde coby předpokládaný následovník svého otce vystudoval vojenskou akademii v Homsu. Od poloviny 90. let kolem sebe začal vytvářet vlastní mocenskou kliku mladých důstojníků nazývanou „Baššárova generace“. Ta brzy začala ohrožovat pozice „staré gardy“ jeho otce.¹⁷⁹ Mezi některými členy „gerontokracie“ proto začaly vznikat pochybnosti ohledně nástupnictví Baššára al-Asada. Reakcí byly významné personální změny ve zkorumpovaném režimu Háfize al-Asada. Koncem 90. let proto došlo

¹⁷⁶ Gombár [2001], str. 48, 50-52.

¹⁷⁷ Dlouhý mocenský boj mezi Háfizem al-Asadem a Rif'atem al-Asadem byl vyřešen až v lednu 1985 během zasedání 8. regionálního kongresu strany Ba'ath, na kterém byl Rif'at al-Asad sice znovu zvolen do nového Syrského regionálního vedení, ale fakticky zůstal izolován. Brzy proto odletěl do Evropy, odkud se na přechodnou dobu vrátil až v roce 1992 při příležitosti matčina pohřbu. Viz van Dam, str. 118-122.

¹⁷⁸ van Dam, str. 129-130.

¹⁷⁹ Gombár [2001], str. 73.

k odstavení hned několika nejvyšších státních činitelů „staré gardy“, kteří byli většinou obviněni z korupce, či posláni do penze.¹⁸⁰

Když však Háfiz al-Asad v červnu roku 2000 náhle zemřel, byli to právě elitní pohlaváři zesnulého prezidenta, skrze něž Baššár al-Asad dokázal zkonsolidovat svou moc. Během několika hodin po oznámení smrti Háfize al-Asada snížil syrský parlament zákonný požadavek na věk prezidenta ze 40 na 34 let, čímž bylo mladému Asadovi umožněno nastoupit do funkce.¹⁸¹ Ještě v červnu byl Baššár al-Asad zvolen regionálním vedením strany Ba'ath nejvyšším velitelem ozbrojených sil a generálním tajemníkem strany. Poté byl nominován jako jediný prezidentský kandidát a potvrzen v lidovém referendu výsledkem 97,2%.¹⁸²

Baššár al-Asad hned po svém nástupu do úřadu nastartoval proces výrazných ekonomických změn, které mohly v dlouhodobém horizontu způsobit úplný přechod od etatismu k tržní ekonomice.¹⁸³ Díky celkovým liberalizačním reformám se pro počáteční období vlády Baššára al-Asada vžilo označení *Damašské jaro*.¹⁸⁴ Baššár al-Asad vyměnil během prvních dvou let své vlády ¾ ze 60 nejvyšších představitelů režimu a obklopil se technokraty orientovanými na modernizaci země a integraci do světové ekonomiky. Jednalo se většinou o lidi s univerzitními tituly získanými v „západních“ zemích, často o ekonomy a inženýry.¹⁸⁵ V březnu 2002 syrská vláda rozhodla o odchodu všech civilních zaměstnanců nad 60 let do důchodu, čímž bylo z nepružného státního aparátu vyřazeno dalších

¹⁸⁰ Jako příklad mohu uvést odvolání Hikmata Šihábího z funkce náčelníka generálního štábu (1998), zatčení šéfa státní bezpečnosti generála Bašíra an-Nadždžára (1998), či vynucený odchod náčelníka vojenského zpravodajství Ālího Dúbá do důchodu (únor 2000). Viz Gombár [2001], str. 74.

¹⁸¹ Perthes, str. 6-7.

¹⁸² van Dam, str. 132-133.

¹⁸³ Perthes, str. 5.

¹⁸⁴ Perthes, str. 15-16.

¹⁸⁵ Perthes, str. 7-10.

80 000 zaměstnanců.¹⁸⁶ Díky iniciativě Baššára al-Asada došlo k oživení soukromého sektoru, povolení podnikání zahraničním bankám v zónách volného obchodu, snížení syrského dluhu, mohutnému rozvoji internetových kaváren, satelitů a mobilních telefonů. Rovněž byla uvolněna cenzura a koncem roku 2000 vyhlášena široká amnestie pro 600 politických vězňů.¹⁸⁷

4. Opozice

Nejprve upozorním na více méně akceptovanou vnitropolitickou opozici, kterou kategorizuji do dvou základních skupin podle jejího postoje k liberalizačním snahám. První z nich představovali zastánci fundamentálních změn, kteří kritizovali celý politický systém a tvrdili, že v počátečních úspěšných ekonomických a společenských reformách již nelze nadále pokračovat bez hlubších politických reforem. Patřili mezi ně především mnozí syrští intelektuálové publikující otevřené dopisy prezidentovi skrze libanonský tisk.¹⁸⁸ Druhý opoziční proud tvořily tzv. konzervativní síly. Jednalo se o mnohé členy aparátu Háfize al-Asada, kteří i přes odstranění většiny „staré gardy“ nadále působili jako poradci nového prezidenta. Důvodem jejich setrvání byla snaha Baššára al-Asada získat podporu pro plánované reformy a nutnost udržet stabilitu režimu skrze jimi ovládané bezpečnostní a informační složky. Stranou nestála ani politicky eliminovaná většina staré generace, u níž nebylo možné přehlížet její ekonomický vliv, který si vybuodovala za vlády Háfize al-Asada. Reformy Damašského jara proto záhy začaly narážet na zpětný tah těchto „konzervativců“, kteří sice využili určité ekonomické liberalizace k vlastnímu obohacení, ale dalšímu uvolňování poměrů vehementně bránili.¹⁸⁹ Třetím a zároveň převládajícím politickým směrem byl prezidentův aparát technokratů. Ten však neměl zájem na změnách v rozsahu požadovaném „extrémními“ modernisty, jelikož rychlejší a

¹⁸⁶ Perthes, str. 10.

¹⁸⁷ Perthes, str. 13 a Gombár [2001], str. 77-79.

¹⁸⁸ Perthes, str. 14-16.

¹⁸⁹ Krátký, str. 130-131.

hlubší reformy by mohly vést ke ztrátě důvěry kasty starých předáků a ohrožení vnitřní stability.¹⁹⁰ Ekonomické reformy a kosmetické společenské změny proto oproti politickým a hlubším společenským reformám postupovaly neúměrně rychleji a Damašské jaro začalo v průběhu roku 2001 ztrácen na své původní síle.¹⁹¹

Nejzřetelnější opozici syrského režimu však představuje islámský fundamentalismus, zejména syrská odnož Muslimského bratrstva (MB). MB je v Sýrii zakázáno již od ba^čthistického převratu v roce 1963. V té době jeho umírněný vůdce ^čIssám ^čAttár odešel do exilu a organizace se postupně radikalizovala.¹⁹² Když Sýrie v polovině 70. let zasáhla do libanonské občanské války ve prospěch maronitských křesťanů, začalo mezi sunnitskými radikály a syrskou vládou docházet k stále častějším konfliktům. V roce 1980 byla v Sýrii založena široká aliance sunnitských fundamentalistických hnutí pod názvem *Islámská fronta v Sýrii*.¹⁹³ Následné ozbrojené střety mezi islamisty a vládními jednotkami vyvrcholily roku 1982, kdy bylo během povstání ve městě Hamá zabito až 25 000 obyvatel města.¹⁹⁴ MB se od povstání oficiálně distancovalo, což přispělo k jeho rozštěpení a odchodu některých předáků do exilu. Vztahy s vládou se mírně zlepšily v 90. letech, kdy prezident Háfíz al-Asad omilostnil přes 5 000 politických vězňů a umožnil umírněným duchovním účastnit se voleb jako nezávislí kandidáti.¹⁹⁵ Další zlepšení přineslo až Damašské jaro.

Kromě MB a ostatních sunnitských islamistických hnutí existuje v Sýrii mnoho dalších ilegálních politických stran, např. Národní demokratické shromáždění, či Komunistická strana akce. V neposlední

¹⁹⁰ Perthes, str. 14-16.

¹⁹¹ Krátký, str. 132.

¹⁹² Za zmínku stojí vůdce radikálních Muslimských bratří Marwán Hadíd, který roku 1964 vyvolal protirežimní povstání ve městě Hamá. Viz Gombár [2001], str. 34-36.

¹⁹³ Islámskou frontu v Sýrii založil vůdce MB Sa^číd Hawwa. Viz van Dam, str. 107.

¹⁹⁴ van Dam, str. 111.

¹⁹⁵ Gombár [2001], str. 39-40.

řadě je třeba zmínit některé nátlakové organizace zabývající se lidskými právy, např. Národní frontu spásy, či Skupinu damašské deklarace.¹⁹⁶

3.3.2 Zahraniční politika

1. Zahraniční vztahy

Zahraničně-politické směřování Sýrie bylo prakticky od získání nezávislosti determinováno kategorickým nepřátelstvím s Izraelem, které se projevilo sérií válek v letech 1948, 1967, 1973 a také vzájemným střetem v roce 1982 v rámci libanonské občanské války. V době studené války se proto Sýrie zřetelně postavila do protiamerického tábora a od roku 1979 se stala hlavním sovětským spojencem na Blízkém východě.¹⁹⁷ Rozpad bipolárního systému však znamenal konec významné sovětské pomoci. Zranitelnost Sýrie přiměla Háfiza al-Asada k nutnosti zlepšit vztahy s USA. Za počáteční vstřícné gesto vůči Washingtonu můžeme považovat syrský postoj ve válce v Zálivu roku 1990, kdy se Sýrie zapojila do protiirácké aliance. Rovněž její účast na madridské mírové konferenci o rok později signalizovala ožívování vzájemných vztahů, které však zůstávaly i nadále velice chladné.¹⁹⁸

Výraznou kapitolou syrské zahraniční politiky je její angažování v libanonské občanské válce, v jejíž počáteční fázi syrská armáda zasáhla ve prospěch maronitských falangistů proti palestinským skupinám. Poté, co křesťané raději upřednostnili izraelskou pomoc, se však Sýrie připojila na stranu muslimů. Její podporu si získalo především šar'itské hnutí Amal.¹⁹⁹ Syrské jednotky v Libanonu zůstaly až do roku

¹⁹⁶ Ponížilová, str. 108

¹⁹⁷ Silné přimknutí k Sovětskému svazu bylo vyvoláno především uzavřením campdavidských dohod a mírovým procesem mezi Egyptem a Izraelem, po kterém se Sýrie cítila v boji proti Izraeli osamocena. Viz Gombár [2001], str. 53-54.

¹⁹⁸ Mírová konference v Madridu se konala v listopadu 1991. Jejím cílem bylo řešení blízkovýchodního konfliktu. Překvapivá účast Sýrie byla potvrzením nově přijaté syrské doktríny: „mírový proces je strategická volba“. Viz Gombár [2001], str. 21 a 60.

¹⁹⁹ Čejka, str. 153-157.

2005, kdy se po zavraždění libanonského protisyrského politika Ráfíqa al-Harírího stáhly.²⁰⁰ Problematiku libanonské občanské války na tomto místě zmiňují kvůli syrsko-iránskému spojení, které v té době vznikalo, a které se výrazně promítlo do událostí Arabského jara.²⁰¹ V posledních několika letech před jeho vypuknutím totiž můžeme pozorovat vytvoření širšího horizontálního pásu Írán – Irák – Sýrie – Libanon, který působí jako symbolická bariéra „šíitských“ států mezi sunnitskými monarchiemi Perského zálivu na jedné straně a sunnitským Tureckem a sunnitským post-sovětským regionem na straně druhé. Existence této silné geopolitické osy dlouhodobě znepokojovala tradiční „sunnitské“ státy v čele s Tureckem, Saúdskou Arábií a Qatarem, jež se v roce 2011 významně zasloužily o destabilizaci syrského režimu.²⁰² Vztahy Sýrie a Turecka byly navíc napjaté kvůli otázce vodních zdrojů a syrské podpoře Kurdské strany pracujících (PKK) v Libanonu.²⁰³ Když se v roce 2000 v rámci Damašského jara zvýšila propustnost hranic a otevřela se ekonomika, začali v Sýrii cizinci ze zemí Zálivu zapouštět svůj vliv skrze obsazování míst v průmyslu, investičních fondech, obchodě a školství. Rychlé šíření salafistických myšlenek souviselo rovněž s narůstajícím počtem mešit, jejichž výstavbu tyto státy financovaly.²⁰⁴

2. Podpora terorismu?

Sýrie se ocitla na americkém seznamu zemí podporujících terorismus v roce 1979, přestože byla její úloha při sponzorování

²⁰⁰ Krátký, str. 231.

²⁰¹ Spojenství Sýrie a Íránu bylo pragmatickým produktem vycházejícím ze sdíleného protiizraelského postoje, a také z obav před silným iráckým sousedem. Jejich partnerství však prodělalo po izraelském vpádu do Libanonu v roce 1982 krizi, když Írán inicioval vytvoření protiizraelské šíitské strany Hizballáh, která se odštěpila od Sýrii podporovaného hnutí Amal. Obě skupiny se staly silně konkurenčními. Roku 1987 dokonce v jižním Bejrútu došlo ke střetům mezi syrskými jednotkami a Hizballáhem. Viz Gombár [2001], str. 55-57.

²⁰² Více na toto téma viz KRÁTKÝ, Ondřej (2013): *Blízkovýchodní internacionála: Milníky šíitské aktivizace ve 20. stol.* Např. str. 229.

²⁰³ Gombár [2001], str. 66.

²⁰⁴ Krátký, str. 231-233.

teroristických aktivit minimálně nejasná. Hlavními představiteli syrského režimu spojovanými s teroristickými aktivitami byli ředitel vojenské zpravodajské služby generál Ālī Dúbá a náčelník letecké zpravodajské služby a zároveň šéf prezidentské bezpečnosti generál Muhammad al-Chúlí. Druhý jmenovaný měl do roku 1986 v souvislosti s libanonskou občanskou válkou zorganizovat na 29 teroristických operací, zejména v součinnosti s teroristickou organizací Abú Nidála.²⁰⁵ Sýrie však jakoukoli zodpovědnost za teroristické akce oficiálně odmítala. Prezident Háfiz al-Asad roku 1986 zavrhnul „izraelskou definici terorismu, která zakazovala jakýkoli odpor proti Izraeli a jakýkoli boj proti okupaci“ a později prohlásil, že „nelze nazvat teroristou občana, který brání svou vlast“.²⁰⁶ Přestože od roku 1986 nebyl prokázán ani jeden teroristický čin, se kterým by mohla být Sýrie spojována, zůstala na americkém „černém“ seznamu po celá 90. léta. V této souvislosti je také nutné podotknout, že Sýrii nebyla nikdy dokázána ani snaha o nukleární zbrojení.²⁰⁷

3.3.3 Ekonomická situace

1. Charakteristika syrského hospodářství

Syrský ekonomický systém můžeme charakterizovat jako etatismus, tedy státní kapitalismus. V takovém systému je hospodářství silně regulováno státem. Syrský režim ovlivňuje ekonomiku prostřednictvím pětiletého centrálního plánování. Do konce 80. let byla ekonomika řízena výhradně skrze státní podniky. Od poč. 90. let ale můžeme pozorovat postupnou ekonomickou liberalizaci a rehabilitaci soukromého sektoru, který dosáhl svého vrcholu v podobě reformů Damašského jara. První dekáda vlády Baššára al-Asada se tak

²⁰⁵ Gombár [2001], str. 42.

²⁰⁶ Gombár [2001], str. 44 a 63.

²⁰⁷ Gombár [2001], str. 20.

projevovala snahou o přechod z centrálně řízené ekonomiky na sociálně-tržní hospodářství. Tato změna však dodnes není zcela dokončena.²⁰⁸

Jedním ze základních kamenů syrského hospodářství je zemědělství, které zaměstnává téměř třetinu pracovní síly a podílí se 20% na tvorbě HDP. Ve velké míře se pěstuje pšenice, zelenina, citrusy a bavlna, která je zároveň významným vývozním artiklem. Zhruba $\frac{3}{4}$ obdělávané půdy jsou zcela závislé na dešťových srážkách. Jelikož byla Sýrie v posledních třech letech před vypuknutím Arabského jara zasažena dlouhými obdobími sucha, zemědělská produkce a tím také státní příjmy z vývozu zemědělských plodin výrazně poklesly.²⁰⁹

Další strategické odvětví představuje průmysl, především jeho ropný sektor. Průmysl se v roce 2010 podílel na tvorbě HDP 34%. Ač má Sýrie ve srovnání s Libyí nebo státy Zálivu relativně malé zásoby ropy, roku 2010 tvořily zisky z jejího vývozu 39% veškerých státních příjmů. Těžební průmysl je proto plně kontrolován syrským režimem, většinou skrze státní společnost Syrian Petroleum Company. Vážnou hrozbou syrské ekonomiky je dlouhodobě klesající ropná produkce, která se od svého vrcholu v polovině 90. let do roku 2010 snížila o celých 35%.²¹⁰ Významné jsou také zásoby zemního plynu, který Sýrie rovněž vyváží. Kromě těžebního průmyslu hraje důležitou roli průmysl textilní a farmaceutický.²¹¹

²⁰⁸ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-10] a Gombár [2001], str. 68 a 70.

²⁰⁹ Výrazný pokles zemědělské produkce v letech 2008-2010 je patrný na úrodě bavlny a pšenice, která v roce 2008 nedosahovala dokonce ani poloviny úrody předešlého roku. Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-10].

²¹⁰ Vývoj syrské produkce ropy v letech 1980-2013 viz PŘÍLOHY, obr. 6.

²¹¹ Na území Sýrie dnes působí přes 50 soukromých firem vyrábějících léky pod značkami nadnárodních farmaceutických koncernů. V současné době Sýrie pokrývá 90% domácí spotřeby léků (oproti 8% v roce 1988) a léky dokonce dále vyváží do ostatních zemí BV a

V oblasti služeb má Sýrie obrovský potenciál v oblasti cestovního ruchu, kterého však donedávna nedostatečně využívala. Situace se však v posledních letech výrazně zlepšila a turistika se stala jednou z hlavních priorit hospodářského rozvoje.²¹² V oblasti obchodu Sýrie nejvíce spolupracuje s arabskými zeměmi, EU, Čínou, Ruskem a Tureckem. V roce 2009 činily $\frac{2}{3}$ exportu paliva, která se vyvážela především do zemí EU. Dovoz je orientován taktéž na země EU, dále pak na Čínu a Saúdskou Arábii. Její zájem o syrský trh je patrný ze srovnání obchodní bilance z předrevolučního roku 2009 a roku 2012, kdy byla Sýrie zmítána občanskou válkou. Syrský obchod se Saúdskou Arábií se v té době zvýšil o více než 100%.²¹³

2. Limity syrského hospodářství

Kromě výše zmíněné závislosti syrského zemědělství na kolísavých klimatických podmínkách a stále se snižujících příjmech z vývozu ropy, je hospodářství země brzděno mnoha dalšími faktory. Největším problémem syrské ekonomiky je její silná regulace a monopolizace ze strany státu. Neexistence volného trhu je spojená s klientelismem, projevujícím se vysokou mírou korupce a silným, ale neefektivním státním sektorem.²¹⁴ Až do roku 2004 bylo bankovníctví zcela ve vlastnictví státu a izolováno od vlivu světových finančních trhů. Do roku 2002 navíc existovaly pevné

Afriky. Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-10].

²¹² Za první pololetí roku 2010 navštívily Sýrii téměř 4 mil. turistů. To je téměř dvojnásobné množství než za stejné období v roce 2009. Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-10].

²¹³ Srovnání vývozu a dovozu ze Saúdské Arábie v roce 2009 a 2012 viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> a <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>> [čerpáno: 2014-03-12].

²¹⁴ Hodnoty reprezentující míru korupce v jednotlivých státech světa za rok 2010 viz <<http://www.transparency.org/cpi2010/results>> [čerpáno: 2014-03-12].

oficiální a vývozní směnné kursy syrské libry (SYP).²¹⁵ Domácí trh je dodnes chráněn zákazem dovozu produktů, které zároveň vyrábí klíčová odvětví syrského průmyslu. Kromě seznamu komodit, které se nesmějí dovážet, existují také různá dovozní omezení praktikovaná skrze zavádění neúměrně vysokých cel (až 200%).²¹⁶ Těmto omezením podléhají např. osobní automobily a cigarety, které jsou pašovány z Libanonu, a stávají se zdrojem obohacování privilegované syrské elity.²¹⁷ Konzervativní křídlo syrského režimu proto záměrně klade překážky pro otevření syrského trhu a pro plný rozvoj soukromého sektoru. Vhodnému investičnímu prostředí brání netransparentnost syrského podnikatelského prostředí, vysoký stupeň byrokracie a rovněž přetrvávající válečný stav s Izraelem prakticky neumožňující pojistit případné investice.²¹⁸ Uplatňování strategické parity s Izraelem také Sýrii nutí k udržování obrovské armády, která za rok 2003/2004 zahrnovala oproti Izraeli téměř dvojnásobný počet aktivních vojáků a rovněž vyšší počet letadel a tanků.²¹⁹ Syrská vojenská technika ale samozřejmě nedosahovala kvalit izraelské armády. V roce 1987 dosáhly vojenské výdaje svého maxima, když pohltily celých 40% státního rozpočtu.²²⁰ Vysoké výdaje jsou vynakládány také na chod rozsáhlého bezpečnostního a informačního aparátu. Právě zbrojení je jednou z hlavních příčin schodkového rozpočtu, jehož saldo za rok 2010 se odhadovalo na 177 mld. SYP, což bylo 6,5 % tehdejšího HDP.²²¹

²¹⁵ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-13].

²¹⁶ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-zahranicni-obchod-zeme-17638.html>> [čerpáno: 2014-03-13].

²¹⁷ Viz Gombár [2001], str. 32 a 68.

²¹⁸ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-investicni-klima-17641.html>> [čerpáno: 2014-03-14].

²¹⁹ Perthes, str. 9.

²²⁰ Gombár [2001], str. 69.

²²¹ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-financni-a-danovy-sektor-17637.html>> [čerpáno: 2014-03-14].

Zvyšující se rozpočet souvisel se zadlužeností Sýrie, která měla až do konce 90. let na mezinárodním poli pověst nereseriování dlužnické země. Např. roku 1998 činil zahraniční syrský dluh 21 mld. \$, z čehož více než polovinu tvořil dluh Rusku.²²²

Již jsem zmínil, že ¾ zemědělské půdy se váže na dešťové srážky. Zbylých 25% zemědělství ovšem zajišťuje umělé zavlažování, které je zaměřeno především na produkci stěžejní vývozní komodity – bavlny. Voda je rovněž spotřebovávána domácnostmi a průmyslem. Proto její sezónní nedostatek představuje další výrazný limit syrského hospodářství. Do velké míry je problém způsoben výstavbou tureckého Velkého anatolského projektu (GAP), který masivně využívá vodu Eufratu a Tigridu. Systém přehrad výrazně snižuje a znečišťuje průtok těchto řek, na jejichž dolním toku leží Sýrie a Irák.²²³ Obrovské jsou také ztráty vody v potrubí dosahující zhruba 30%.²²⁴

3. *Liberalizace syrské ekonomiky za Baššára al-Asada*

Přestože v oblasti syrského hospodářství došlo k zásadním změnám až po nástupu Baššára al-Asada k moci, nemůžeme opomenout ani počáteční ekonomické reformy jeho otce. Již koncem 80. let se v souvislosti se Sýrií mluvilo o tzv. infitáhu, tedy o ekonomické liberalizaci. V jejím rámci se částečně uvolnila státní kontrola nad zahraničním obchodem a zvýšil se podíl soukromého sektoru.²²⁵

Když roku 2000 převzal prezidentský úřad Baššár al-Asad, zavázal se ve svém inauguračním proslovu k rozsáhlým administrativním a

²²² Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-financni-a-danovy-sektor-17637.html>> [čerpáno: 2014-03-14] a Gombár [2001], str. 69.

²²³ Podle odhadů by spuštění GAP v plném měřítku mohlo způsobit na toku Eufratu až 40% pokles průtoku v Sýrii a více než 80% v Iráku. Viz <<http://www.amo.cz/publikace/voda-na-strednim-vychode-a-role-turecka.html>> [čerpáno: 2014-03-14] a Kropáček [1999], str. 64.

²²⁴ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-14].

²²⁵ Perthes, str. 28.

ekonomickým reformám a „*k boji proti plýtvání a korupci*“.²²⁶ Nová hospodářská strategie se zaměřila především na vytváření nových pracovních příležitostí, snížení závislosti na ropných příjmech, na podporu soukromého sektoru a na udržení sociální stability země.²²⁷ Roku 2002 došlo k odstranění pevných kurzů syrské libry. Na všechny transakce se od té doby vztahuje kurz denně redefinovaný Centrální syrskou bankou.²²⁸ O rok později byl zlegalizován dovoz a vývoz deviz a valut a rovněž jejich obchodovatelnost. Roku 2004 poprvé na syrský trh vstoupily soukromé banky a zahraničním bankám bylo povoleno podnikání v zónách volného obchodu.²²⁹ Po několika odloženích došlo roku 2009 také k otevření Damašské burzy cenných papírů, což má podle odborníků vést k přílivu dalších zahraničních investorů.²³⁰ Kromě ekonomických reforem se Baššár al-Asad snažil o snížení syrského zahraničního dluhu. Po podepsání dohod o narovnání dluhu s několika státy EU a po snížení dluhu vůči Německu o 20% byla Sýrii obnovena pozastavená půjčka od Evropské investiční banky.²³¹ Novým investičním partnerem se stalo také Japonsko, které svou pomoc zaměřilo na hospodářský a sociální rozvoj. Získané finance byly syrskou vládou využívány zejména na rozvoj infrastruktury, vzdělání, energetického průmyslu a podporu podnikání.²³² Právě soukromý sektor má v Sýrii zvýšit konkurenceschopnost vůči neefektivnímu státnímu sektoru, jež bude postupně nucen přistoupit na výraznou modernizaci. Extrémní

²²⁶ Perthes, str. 13.

²²⁷ Perthes, str. 29-32.

²²⁸ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-14].

²²⁹ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-financni-a-danovy-sektor-17637.html>> [čerpáno: 2014-03-14].

²³⁰ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-16].

²³¹ Gombár [2001], str. 79.

²³² Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-16] a Ponižilová, str. 112-113.

závislost Sýrie na stále klesajících příjmech z prodeje ropy začala být za vlády Baššára al-Asada řešena podepsáním nových kontraktů na geologické průzkumy, zvýšením investic do turistického průmyslu a kladením důrazu na export neropných komodit.²³³

Stále silný vliv konzervativních kruhů uvnitř syrského režimu však způsoboval, že reformy probíhaly po počátečním boomu v letech 2000-2001 velice pomalu. Dalšímu posunu v ekonomické liberalizaci tyto kruhy bránily, jelikož pokračování hospodářských reforem by se již nemohlo obejít také bez změn politického systému. Jako příklad mohu uvést snahu Sýrie o uzavření Asociační dohody s EU, která by pomohla odstranit překážky vzájemného obchodu. Část syrské politické elity je k dohodě skeptická, trvá na zachování restrikcí pro import mnoha zemědělských a průmyslových komodit a tvrdí, že Asociační dohoda s EU představuje ohrožení arabského úsilí o dosažení ekonomické jednoty.²³⁴ Realističtější vysvětlením se ovšem zdá být lobbystický vliv klientelistické sítě, která se za vlády Baššára al-Asada díky ubývající autoritě státu rozrostla z nejužšího kruhu syrského režimu na široký byrokratický systém. Celková ekonomická liberalizace totiž přinesla nové příležitosti ke korupci, pašování a černému trhu, ze kterého tento systém nyní profituje. Úplné otevření syrského trhu by však mohlo ohrozit zisky systému založeného na rozsáhlé korupci.²³⁵

3.3.4 Společenská struktura

Současná populace Sýrie je charakteristická silnou náboženskou a etnickou diverzitou. Je velice obtížné určit, jaký faktor je stěžejní při utváření identity zdejších obyvatel. Při vnímání sounáležitosti s určitou skupinou lidí hrají svou roli hlediska tribální, regionální, konfesní, etnické, politické i socioekonomické. Všechna hlediska se vzájemně prolínají a spoluutvářejí jedincovu identitu. Obecně však lze říci, že „Syřané“

²³³ Perthes, str. 29-30.

²³⁴ Perthes, str. 34-35.

²³⁵ Krátký, str. 231.

odvozují svoji identitu primárně od pokrevní příbuznosti (tribální hledisko), která většinou souvisí také s regionálním původem. Místní původ hrál klíčovou roli v mocenské politice Iráku za Saddáma Husajna, Libye za Mu^ċammara al-Qadhdháfiho i Sýrie za vlády dynastie Asadů.²³⁶ Teprve po příbuzenství přichází na řadu identifikace náboženská a etnická. Jako poslední dotváří jedincovu identitu hledisko politické a socioekonomické. Jedná se však o velice zjednodušující schéma, jelikož žádná komunita lidí, dokonce ani žádný jedinec, nevnímá svoji identitu zcela shodným způsobem. Navíc je spolu většina faktorů neodmyslitelně spjata, což bude demonstrováno v dalším výkladu.²³⁷

1. Náboženská struktura Sýrie

Na rozdíl od většiny blízkovýchodních zemí, v Sýrii není státním náboženstvím islám. Ústava z roku 1973 oficiálně garantuje svobodu vyznání a náboženské praxe. Ovšem existuje několik omezení. Islám je zvýhodňován existujícím požadavkem na muslimské vyznání syrského prezidenta,²³⁸ islámské právo je ústavně považováno za hlavní zdroj legislativy a islámskou povahu země rovněž dokládá společenský tlak na konvertity ke křesťanství.²³⁹ Strana Ba^ċth se však od roku 1963 snažila o minimalizaci konfesního charakteru Sýrie a odstranění sektářského násilí skrze vyzdvihování arabské jednoty. Náboženská ideologie měla být oddělena od politického života a zůstat na osobní úrovni.

²³⁶ Politické vedení Libye bylo propojeno s Qadhdháfiho rodným městem Sirta, které také jako poslední vzdorovalo za libyjské občanské války rebelům. V případě Iráku to bylo město Tikrít, odkud kromě Husajna pocházela řada vojenských špiček iráckého režimu. Syrský region Ládhiqíja hraje zase hlavní úlohu v mocenské politice Háfize a Baššára al-Asada.

²³⁷ van Dam, str. 1-7.

²³⁸ Roku 1971 se stal syrským prezidentem Háfiz al-Asad. Jelikož byl příslušníkem minoritní náboženské skupiny ^ċalawíja, kterou většina muslimů nepovažuje za součást islámské obce, byla roku 1973 vlivným libanonským ší^ċitským duchovním Músou as-Sadrem vydána fatwa (nábožensko-právní usnesení), podle které byli ^ċalawíté začleněni pod ší^ċitský islám. Viz Ponižilová, str. 115.

²³⁹ Viz <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148845.htm>> [čerpáno: 2014-03-16].

Většina Syřanů jsou muslimové. V rámci islámu dominují sunnitě (68,7% z celkové populace). Z islámských minoritních skupin jsou nejpočetnější Ālawité (11,5%), následovníci drúzy (3%) a ismáĀlity (1,5%). Kromě islámu je zde zastoupeno řadou církví křesťanství (14,1%). Nejpočetnější křesťanskou větví jsou přitom církve řecko-ortodoxní (4,7%).²⁴⁰

Ālawité hrají v syrské mocenské politice, i přes své menšinové zastoupení v populaci, zcela zásadní roli. Tento fakt byl jedním z hlavních důvodů dlouhodobé nespokojenosti většinových sunnitů, kteří tak mohli politické a ekonomické problémy země zaštiťovat tvrzeními, že zemi vládne náboženská minorita. V Sýrii dnes žije okolo tří milionů Ālawitů. 75% jejich populace je přitom soustředěno do Ládhiqíje, hornatého západního regionu u pobřeží Středoziemního moře.²⁴¹ Ālawítké náboženství má silně eklektický charakter.²⁴² Jeho vývoj sahá až do předislámské doby, ale základní prvky náboženství vycházejí ze šíĀitského islámu. Horší Ālawité byli po staletí za své údajně heretické učení ze strany většinové městské a sunnitské populace utlačováni. Díky svým pevným rodovým vazbám a striktním zvykovým zákonům si ale dokázali uhájit svou identitu.²⁴³ Podle hesla „Rozděl a panuj.“ byli Ālawité a drúzové v období francouzského mandátu podporováni a byla jim udělena územní autonomie.²⁴⁴ Po získání nezávislosti Sýrie bylo nutné

²⁴⁰ van Dam, str. 1.

²⁴¹ van Dam, str. 7.

²⁴² Ālawítké náboženství vychází z islámu, ale ve své interpretaci a praxi silně deformuje jeho podstatu. Věrouka kombinuje islámské prvky se zoroastrovskými a křesťanskými – např. slavení Velikonoc a Vánoc. Chalífa ĀlÍ je vnímán jako vtělení Boha a Prorok jako jeho viditelná emanace. V některých případech se v Ālawítkém náboženství objevuje také víra ve stěhování duší a astrální gnosticismus. Jelikož hluboké náboženské pravdy jsou známy pouze Ālawítkým šajchům a obyčejní věřící znají jen vnější projevy víry, není modlitba považována za povinnou! Tento fakt způsobil, že jsou Ālawité mnoha sunnity, ale i některými šíĀity, považováni za heretiky. Viz Ponižilová, str. 115 a Krátký, str. 144-145.

²⁴³ Krátký, str. 144. a Ponižilová, str. 115.

²⁴⁴ Ālawitům v regionu Ládhiqíja a drúzům v oblasti Džabal al-Drúz. Viz van Dam, str. 4.

utvořit pluralitní platformu zahrnující všechny náboženské i etnické skupiny. Proto se velice rychle prosadila sekulární ideologie strany Ba^ċth. Tu záhy využili ^ċalawíté ke své ochraně. V roce 1963 se účastnili ba^ċthistického převratu, který jim přinesl významné armádní posty a pozice v nové vládě. Vzpouza důstojníků v roce 1966 pak znamenala jejich další triumf, umocněný v roce 1970 nástupem Háfize al-Asada k moci.²⁴⁵ Na základě společenského charakteru ^ċalawítské komunity, založeného na vysokém stupni vnitřní loajality a solidarity, se úřadující ^ċalawíté začali obklopotvat svými soukmenovci a brzy obsadili značnou část funkcí ve vrcholné politice, armádě i bezpečnostním a informačním aparátu.²⁴⁶

Počátečních demonstrací Arabského jara se kromě většinových sunnitů aktivně účastnili také mnozí ^ċalawíté, drúzové i křesťané, jelikož politická a ekonomická situace v zemi vyžadovala hlubší a hlavně rychlejší reformy. Po eskalaci násilí během následné války se však většina z nich přidala na stranu syrského režimu, jelikož jeho nekonfesní povaha zaručovala náboženským menšinám ochranu před sunnitským fundamentalismem a garantovala jednotu země.²⁴⁷

2. *Etnická struktura Sýrie*

Až do 19. stol., kdy se na Blízkém východě uchytila myšlenka nacionalismu v evropském slova smyslu, k sobě byli jednotlivé národnostní skupiny Sýrie vesměs tolerantní. Jejich myšlení nebylo určováno etnicitou, ale identifikací s regionem a náboženskými konfesemi.²⁴⁸ Situace se změnila v průběhu 19. stol. a dále pak s rozpadem Osmanské říše, kdy nacionální hledisko nabylo na významu.

²⁴⁵ Krátký, str. 159-160 a Ponížilová, str. 115.

²⁴⁶ Jako ukázkou silného ^ċalawítského vlivu přikládám tabulku s procentuálním zastoupením jednotlivých náboženských konfesí mezi vojenskými členy Syrského regionálního vedení strany Ba^ċth v letech 1963-2000. Viz PŘÍLOHY, obr. 7.

²⁴⁷ Viz video: <<http://www.youtube.com/watch?v=fXOEt-h8xh0>> [čerpáno: 2014-03-18].

²⁴⁸ van Dam, str. 2.

Některé zdroje uvádějí, že se v současné Sýrii nachází přes 90% etnických Arabů.²⁴⁹ Nikolaos van Dam však uvádí, že arabským jazykem hovoří pouze 82,5% syrské populace.²⁵⁰ Do tohoto čísla je kromě syrských Arabů nutné započítat také zhruba 0,5 milionu Palestinců a především půl druhého milionu iráckých utečenců, kteří se do Sýrie uchýlovali od začátku války v Iráku v roce 2003.²⁵¹ Právě iráčtí utečenci představují důležitý společenský faktor, jelikož jejich vysoký počet způsoboval Sýrii za posledních 8 let před osudovým rokem 2011 závažné problémy v oblasti ekonomiky, služeb a pracovního trhu.²⁵² Kromě většinových Arabů v Sýrii žijí: početná kurdská menšina (8,5%), Arméni (4%), Turci (3%) a další méně početné národy, zejména Čerkesové a Turkméni.²⁵³ Většina Kurdů, Turků a Čerkesů vyznává sunnitský islám, kdežto Arméni jsou křesťané. Národnostní identita se však nemusí nutně překrývat s náboženskými konfesemi. Důkazem budiž Arabové, kteří vyznávají různé formy islámu, ale i křesťanství.²⁵⁴

Kurdové jsou největší etnickou menšinou Sýrie. V počtu 2-2,5 milionu osob obývají převážně severní a severovýchodní oblasti země. Kromě etnického původu se od většinové populace liší užíváním vlastního jazyka kurmándží, což je jeden z dialektů kurdštiny.²⁵⁵ Po

²⁴⁹ Např. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>> [čerpáno: 2014-03-18].

²⁵⁰ van Dam, str. 1.

²⁵¹ Počet iráckých uprchlíků v Sýrii se váže k roku 2007, kdy dosahoval téměř 10% celkové populace. Viz Weiss Fagen, str. 14-15 [online]. Dostupné z: <<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558297/PatriciaFagenCIRSOccasionalPaper1.pdf?sequence=1>> [čerpáno: 2014-03-18].

²⁵² Weiss Fagen, str. 14-21 [online]. Dostupné z: <<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558297/PatriciaFagenCIRSOccasionalPaper1.pdf?sequence=1>> [čerpáno: 2014-03-18].

²⁵³ van Dam, str. 1 (číselné údaje) a Ponižilová, str. 113.

²⁵⁴ Pro lepší orientaci v problematice přikládám nábožensko-etnickou mapu Sýrie. Viz PŘÍLOHY, obr. 8.

²⁵⁵ Ponižilová, str. 113.

nastolení ba^čthistické ideologie založené na arabském nacionalismu, začala být kurdská kulturní svébytnost systematicky potlačována. Syrská vláda přijala asimilační opatření, která zahrnovala zákaz používání kurdštiny na veřejnosti, zákaz registrování dětí s kurdskými jmény, stavění kurských škol, či publikování kurdsky psané literatury.²⁵⁶ Postavením kurdských politických stran do ilegality jim také byla omezena možnost politické participace. Roku 2006 bylo založeno Kurdské národní shromáždění Sýrie (KNAS), které se téhož roku účastnilo konference na půdě Evropského parlamentu v Bruselu. Jeho hlavním cílem bylo nastartování demokratizačního procesu v Sýrii, vznik federativního uspořádání země, svoboda náboženství a úplná sekularizace, civilní vláda a neutralita armády a garantování práv všech syrských náboženských i etnických menšin.²⁵⁷ Fakt, že ideologie strany Ba^čth respektovala pouze náboženskou pestrost, ale opomíjela diverzitu národnostní, byl jedním z faktorů, který na jaře roku 2011 přivedl značnou část kurdské populace do ulic.

3.4 Příčiny vypuknutí Arabského jara v Sýrii

V předchozím výkladu jsem čtenáře blíže obeznámil se syrskou vnitropolitickou a ekonomickou situací za vlády Háfize al-Asada a poukázal jsem na výrazné změny po nástupu jeho syna Baššára al-Asada. Zároveň jsem upozornil na limity a úskalí, která sebou reformní snahy přinášely. Ve stručnosti jsem se také zmínil o stěžejních rysech zahraniční politiky Sýrie a v neposlední řadě jsem načrtnul hrubé obrysy etnicko-konfesního rozložení syrské společnosti. Na základě těchto informací nyní budu z předestřené situace vyvozovat možné příčiny syrského povstání. Příčiny opět kategorizuji na vnitřní a vnější. U vnitřních příčin v případě Sýrie vynechám kapitolu zabývající se nejednotností země a jejích obyvatel, jelikož tento faktor nehraje tak zásadní roli, jako je

²⁵⁶ Viz <<http://www.hrw.org/reports/1996/Syria.htm>> [čerpáno: 2014-03-19].

²⁵⁷ Viz <http://kurdnas.com/en/index.php?option=com_content&view=article&id=457:kurdistan-national-assembly-of-syria&catid=34:kurdnas&Itemid=53> [čerpáno: 2014-03-19].

tomu v Libyi. Obsah kapitoly proto bude zahrnut do jiných kapitol, s jejichž tematikou ostatně souvisí.

3.4.1 Vnitřní (strukturální) příčiny

1. Nízká míra svobody a demokracie

Nespokojenost obyvatel se syrským vedením do značné míry souvisí s omezováním některých lidských práv a svobod. S vědomím určitých nedostatků použijí pro demonstrování obecně nízké míry demokracie v Sýrii *democracy index*. Sýrie v roce 2010 zaujímala na stupnici představující míru demokracie až 152. příčku z celkového počtu 167 měřených zemí. Velice nízkých hodnot přitom dosáhla v kategoriích: *Volební proces a pluralismus, Politická participace a Občanská práva*.²⁵⁸ V Sýrii bylo až do roku 2012, kdy došlo ke změně ústavy, zakázáno vytvářet politické strany bez oficiálního povolení. V praxi to znamenalo, že většina stran, včetně všech kurdských, byla nucena působit v ilegalitě, či v exilu. Na politické scéně měla monopolní postavení strana Ba^cth, která byla potvrzena coby vedoucí strana ve společnosti a státu také syrskou ústavou.²⁵⁹ I když bylo do Národní pokrokové fronty sdruženo více politických stran, a některé dokonce mohly legálně fungovat mimo frontu, neměly žádný reálný vliv. Také zřetelná islamistická opozice, především MB, byla zcela potlačena a vyloučena z politického života.²⁶⁰ Výrazným symbolem nesvobody byl téměř půl století udržovaný výjimečný stav (stanné právo), který byl vyhlášen roku 1964 po povstání MB, a který byl posléze zdůvodňován trvajícím válečným stavem s Izraelem.²⁶¹ Výjimečný stav umožňoval syrskému režimu omezovat některá občanská práva, zejména urychlovat a zjednodušovat proces trestního řízení, což jen posilovalo represivní činnost bezpečnostního aparátu. Rovněž

²⁵⁸ Viz <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf> [čerpáno: 2014-03-20].

²⁵⁹ Viz syrská ústava (Kapitola 1, článek 8): <http://www.servat.unibe.ch/icl/sy00000_.html>

[čerpáno: 2014-03-20].

²⁶⁰ Kropáček [1999], str. 223.

²⁶¹ Gombár [2001], str. 44.

v kategorii *Fungování vlády* obdržela Sýrie hluboce podprůměrný počet bodů. To je dáno charakterem syrského režimu, který se vyznačuje centralizací moci v rukou prezidenta, silným vlivem armády na politiku a rozsáhlými pravomocemi bezpečnostního a informačního aparátu. Syrská vláda a parlament přitom nemají téměř žádný význam v rozhodování o zásadních otázkách země a jejich působení lze považovat za formální. Klientelismus, postavený na alawítské klice a na sekulárně laděných, režimu loajálních sunnitech a křesťanech, představuje další překážku demokracie a vyvolává u většinové, spíše konzervativně smýšlející, sunnitské populace pocit minoritního vedení země.²⁶²

Za vlády Baššára al-Asada, především v období tzv. Damašského jara, sice docházelo k uvolňování politické atmosféry, ale reformy se v největší míře dotýkaly ekonomické oblasti, kdežto politické změny byly pouze kosmetické a jejich tempo velice pomalé. Výraznějším politickým změnám bránila politická elita starší generace, která byla se svými ekonomicko-mocenskými zájmy zaklíněna v syrském systému. Syrský režim se tak dostal do nebezpečné situace, kdy úměrně s rostoucí mírou liberalizace a ubýváním autority státu rostla chuť zastánců fundamentálních změn po hlubších reformách. Tu režim díky zpětnému tahu konzervativního křídla nedokázal uspokojovat.²⁶³

2. *Ekonomická situace a chybějící perspektiva*

Etatistická povaha syrského hospodářství, projevující se centrálním plánováním a výraznou regulací ze strany státu, vytvářela vhodné prostředí pro rozkvět klientelistických sítí a korupce. Jelikož se alawité aktivně účastnili obou bačhistických převratů, bylo mnohým z nich umožněno studovat v zahraničí. Díky tomu poté obsazovali vysoké pozice ve státní správě.²⁶⁴ Po nástupu Háfize al-Asada se nepotismus a regionální protekce dále prohloubily. To se projevilo obsazováním

²⁶² Krátký, str. 229.

²⁶³ Perthes, str. 14-15 a Krátký, str. 231.

²⁶⁴ van Dam, str. 9.

nejvyšších funkcí v režimu, armádě i bezpečnostních složkách vysokým podílem ²⁶⁵ alawitů z provincie Ládhiqíja. Proto značná část vládních investic směřovala právě do tohoto regionu, jehož vilové čtvrti postavené režimními zbohatlíky silně kontrastovaly s většinou ostatních syrských provincií.²⁶⁶

S nástupem Baššára al-Asada došlo k pozitivním ekonomickým změnám, především k podpoře soukromého sektoru a částečnému otevření syrského trhu. S celkovou liberalizací však také přibýlo nových příležitostí ke korupci a nelegálnímu obchodu, a to na mnohem širší úrovni, než tomu bylo za vlády jeho otce. Korupčnický okruh se tak z nejužšího vedení rozšířil na příslušníky nižší správy a široký byrokratický aparát.²⁶⁷ Další překážku představovalo pašování a černý obchod, kterým se živilo mnoho příslušníků syrské elity. Možnost obohacování byla zřejmě hlavním důvodem, proč konzervativní lóže Báššárova režimu bránila úplnému otevření syrského trhu.

Kromě všudypřítomné korupce, jež byla pro syrskou společnost jedním z nejviditelnějších problémů, existovala celá řada dalších limitů ekonomického rozvoje. Od poloviny 90. let klesala produkce ropy a bolestně se tak snižovaly státní příjmy. Neúnosné výdaje na udržování obrovské armády vedly k postupnému ekonomickému vyčerpávání, zvyšujícímu se rozpočtovému schodku a k následné zadluženosti. Vysoký stupeň byrokracie a trvajících válečných stavů s Izraelem navíc vytvářel špatné klima pro zahraniční investory, kteří by mohli stimulovat ekonomický rozvoj. Kritický byl také nedostatek vody a slabá zemědělská produkce způsobená dlouhými obdobími sucha v posledních letech. Největší nespokojenost v syrské populaci proto můžeme pozorovat mezi konzervativními sunnity z venkovských oblastí zasažených suchem a

²⁶⁵ Krátký, str. 161.

²⁶⁶ Gombár [2001], str. 68.

²⁶⁷ Krátký, str. 231.

dále pak mezi sunnity ze zdejších měst s vysokou mírou chudoby, jako jsou Homs, Halab, Dar^cá či předměstí Damašku.²⁶⁸

Závažný problém syrské ekonomiky představoval rovněž vysoký počet iráckých imigrantů. Ti do země přicházeli v důsledku americké invaze do Iráku a následné více jak sedmileté války. V roce 2007 už v Sýrii žilo přes 1,5 milionu iráckých uprchlíků, což představovalo téměř 10% tehdejší 18 milionové syrské populace.²⁶⁹ Prudký nárůst obyvatelstva v tak krátkém časovém horizontu způsobil značné navýšení poptávky, což se projevilo zvýšením životních nákladů. Ceny potravin a základního zboží vzrostly o 30%, ceny nemovitostí o 40% a nájemné se zvýšilo dokonce o 150%.²⁷⁰ Inflace proto vedla ke zvětšování socioekonomických rozdílů v syrské populaci. Došlo rovněž k nárůstu spotřeby vody (o 21%) a ke zvýšení kriminality (o 20%). Velké množství Iráčanů pocházelo z řad zbožných ší^citů, což také narušovalo velice křehkou harmonii mezi syrskými konfesemi. Irácká imigrace navíc představovala obrovskou zátěž pro syrské zdravotnictví, školství, infrastrukturu, sociální systém, a co je nejdůležitější, také pro trh práce. Levná pracovní síla z Iráku zabírala pracovní místa mladým Syřanům a zvyšovala už tak poměrně vysokou nezaměstnanost.²⁷¹ Průměrný přírůstek obyvatel v posledních pěti letech před vypuknutím Arabského

²⁶⁸ Právě ve městě Dar^cá na jihu Sýrie propukly 15. března první větší nepokoje a v ostatních zmiňovaných městech probíhaly od poloviny března největší demonstrace. Viz <<http://www.foxnews.com/world/2012/10/16/rebels-in-syria-largest-city-aleppo-mostly-poor-pious-and-from-rural/>> [čerpáno: 2014-03-21].

²⁶⁹ Weiss Fagen, str. 15. [online]. Dostupné z: <<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558297/PatriciaFagenCIRSOccasionalPaper1.pdf?sequence=1>> [čerpáno: 2014-03-21].

²⁷⁰ AL-MIQDAD, Faisal (c2007): *Iraqi refugees in syria* [online]. Dostupné z: <<http://www.fmreview.org/FMRpdfs/Iraq/08.pdf>> [čerpáno: 2014-03-21].

²⁷¹ Weiss Fagen, str. 14-21. [online]. Dostupné z: <<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558297/PatriciaFagenCIRSOccasionalPaper1.pdf?sequence=1>> [čerpáno: 2014-03-21].

jara činil 3,4%.²⁷² To znamená, že každým rokem se syrská populace rozrůstala o zhruba 750 000 obyvatel. Nezaměstnanost proto byla nejpatrnější právě u syrské mládeže, která kvůli nedostatku pracovních příležitostí nedokázala vstoupit na pracovní trh. Např. v roce 2002 tvořila mládež (15-24 let) více než ¾ všech nezaměstnaných Syřanů.²⁷³ V roce 2010 pak míra nezaměstnanosti v této věkové skupině dosahovala plných 25%.²⁷⁴ Znepokojení z tíživé ekonomické situace a celková deziluze tudíž v březnu 2011 přivedla do syrských ulic zejména mladé lidi.

3.4.2 Vnější příčiny

1. Aktuální kontext regionálního vývoje a role médií

Rozšíření internetu, především extrémně rychlý rozmach internetových kaváren a zavádění výuky informačních technologií na školách, vedlo za vlády Baššára al-Asada ke strmému navýšení internetové gramotnosti Syřanů.²⁷⁵ Zatímco na počátku roku 2003 užívalo internet pouhé 1,5% syrské populace, v revolučním roce 2011 již v Sýrii existovalo přes 5 milionů internetových uživatelů, což představuje zhruba 22,5% celkové populace.²⁷⁶ Sociální síť Facebook přitom na počátku roku 2011 aktivně používalo zhruba 580 000 Syřanů.²⁷⁷ Po vypuknutí povstání v polovině března byly nejrizikovější oblasti Sýrie odpojeny od internetu a některé weby byly trvale blokovány. Mladí technologicky zdatní aktivisté proto využívali sociálních sítí skrze syrské disidenty v jiných zemích. Rozšiřovali tak informace o Arabském jaru a důkazy o represivních aktivitách režimu. Facebook, Twitter a videa na YouTube napomáhala vytvářet pocit sounáležitosti a nahrazovala „tradiční média“. Přestože

²⁷² Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW/countries>> [čerpáno: 2014-03-21].

²⁷³ KABBANI, Nader; KAMEL, Noura, str. 5. [online]. Dostupné z: <<http://journalistsresource.org/wp-content/uploads/2011/08/Youth-Exclusion-in-Syria.pdf>> [čerpáno: 2014-03-21].

²⁷⁴ Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.1524.SP.ZS>> [čerpáno: 2014-03-23].

²⁷⁵ Perthes, str. 33-34.

²⁷⁶ Perthes, str. 33.

²⁷⁷ Viz <http://www.nytimes.com/2011/05/23/world/middleeast/23facebook.html?_r=0> [čerpáno: 2014-03-23].

sociální sítě měly na organizování protestních akcí v počáteční fázi Arabského jara silný vliv, jejich význam nedosahoval tak vysoké úrovně jako tomu bylo v Tunisku a Egyptě. Syrské vedení totiž mělo dostatek času, aby dokázalo skrze „Syrskou elektronickou armádu“ protirežimním aktivitám částečně předcházet.²⁷⁸ Kromě skutečných bojů tak docházelo ke kybernetické válce hackerů, kteří se na sociálních sítích nabourávali na profily lidí a šířili zde protichůdné informace. Mediální obraz syrského povstání byl velice odlišný také v „oficiálních“ médiích. Na veřejnost např. unikly emaily reportérů qatarské televizní stanice Al-Džazíra, ze kterých vyplývá, že vedení stanice vyvíjí tlak na své reportéry, aby podávali zkreslené informace o událostech v Sýrii. Centrála Al-Džazíry údajně nařizovala používat označení „mučedník“ pouze pro padlé bojovníky na straně opozice a informace čerpala jednostranně od opozičních sil. Další skandální odhalení se týkalo Ahmada Ibráhíma, zaměstnance Al-Džazíry odpovědného za řízení reportérů v Sýrii, který je podle těchto informací bratrem jednoho z vůdců syrské opozice.²⁷⁹

2. Mocensko-politické zájmy zahraničních aktérů

Sýrie představuje pomyslnou křižovatku, kde se střetávají zájmy mnoha světových i regionálních mocností. Tyto mocnosti můžeme v „boji o Sýrii“ rozdělit na dvě základní skupiny. Pád syrského režimu prosazují především USA, Turecko, země GCC, většina zemí EU a další „západní“ spojenci. Tyto země přímo či nepřímo podporují různá, často navzájem znepřátelená, syrská opoziční hnutí. Do této skupiny můžeme zařadit také Izrael. Ovšem, ač je jeho postoj vůči syrskému režimu silně nepřátelský, obava z vítězství islámských fundamentalistů jej nutí k větší zdrženlivosti a spíše ambivalentnímu stanovisku.²⁸⁰ Vládu Baššára al-Asada se naopak snaží udržet u moci zejména Rusko, Írán, část

²⁷⁸ Viz <http://www.nytimes.com/2011/05/23/world/middleeast/23facebook.html?_r=0> [čerpáno: 2014-03-23].

²⁷⁹ Viz <<http://english.al-akhbar.com/node/4525/>> [čerpáno: 2014-03-23].

²⁸⁰ Viz <<http://middleeast.about.com/od/israel/a/Israeli-Position-On-Syrian-Conflict.htm>> [čerpáno: 2014-03-23].

libanonské společnosti, nepřímo pak Čína, Irák a mnoho dalších států z Asie, Afriky i Latinské Ameriky.²⁸¹ Obě skupiny jsou vnitřně velice nejednotné a jejich členové mají navzájem odlišné požadavky, ambice, politické představy i ideologie. Nesoudržné a ve své podstatě dosti paradoxní „aliance“ sjednotil pouze podobný postoj jejich členů k syrskému režimu, nikoliv už společné motivace.

Zájmy nejvýznamnějších zahraničních aktérů rozdělím na zájmy energetické (projekty na výstavbu plynovodů vedoucích skrze syrské území), ekonomické (především otevření syrského trhu a začlenění Sýrie do Unie pro Středomoří), politické (udržení ruského vlivu na Blízkém východě a také otázka blízkovýchodního konfliktu) a zájmy politicko-ideologické (syrská krize jako součást střetu ší'itského Íránu a sunnitských monarchií GCC). Protože je většina zmíněných zájmů vzájemně propojena, slouží tato zjednodušující typologie pouze k lepší orientaci a zpřehlednění problému. Nekladu si také za cíl zmapovat všechny zahraniční zájmy, jelikož to vzhledem k informačnímu embargu prozatím není možné. Proto uvedu pouze ty nejdiskutovanější možné příčiny destabilizace Sýrie zvnějšku, pro které zároveň existují spolehlivé zdroje.

Ve srovnání s Libyí jsou syrské zásoby ropy a zemního plynu zanedbatelné. Sýrie před rokem 2011 disponovala přibližně 2,25 mld. barelů ověřených zásob ropy a 284 mld. m³ zemního plynu.²⁸² Ač jsou obě suroviny ze Sýrie vyváženy a představují stěžejní část státních příjmů, jejich export nepokrývá natolik významnou část světového trhu, aby se staly předmětem většího zájmu. Přesto má Sýrie obrovský geopolitický význam vztahující se právě k oblasti energetiky. Nejedná se však o syrské nerostné bohatství, ale o plán výstavby plynovodu z Qataru

²⁸¹ Pro lepší orientaci v syrském konfliktu uvádím přehled postojů nejvýznamnějších světových hráčů a regionálních aktérů. Viz PŘÍLOHY, obr. 10.

²⁸² Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-26].

do Turecka, který má vést přes syrské území.²⁸³ Qatar má po Rusku a Íránu s více než 25 biliony m³ zemního plynu největší zásoby na světě.²⁸⁴ Zemní plyn je vedle ropy energeticky nejvydatnějším palivem. Qatarská ložiska se navíc sama neustále obnovují.²⁸⁵ Qatar je největším výrobcem zkapalněného zemního plynu (LNG) na světě. LNG vyváží tankery zejména do Evropy, nejvíce do Velké Británie, Belgie, Španělska, Francie; a do Asie, např. do Indie, Číny a Japonska.²⁸⁶ Námořní přeprava LNG je však oproti podzemním plynovodům nebezpečnější a z dlouhodobé perspektivy rovněž dražší. S plynovou krizí v Evropě v roce 2009 opět vyvstala otázka snížení evropské závislosti na ruském plynu prostřednictvím výstavby alternativního plynovodu. Už dříve se jednalo o plynovodu Nabucco, který měl přivádět kaspický plyn z Turkmenistánu a Ázerbájdžánu a plyn z Iráku přes území Turecka a balkánské státy až do Rakouska. Plán však není dodnes plně realizován a je postupně vytlačován konkurenčním ruským projektem plynovodu South Stream, jež má dodávat ruský plyn po dně Černého moře přímo na Balkán.²⁸⁷ Vítězstvím South Streamu ale nedojde k tížené diverzifikaci energetických zdrojů pro Evropu. Proto se v posledních letech vytvořily další dva vzájemně konkurenční projekty na výstavbu plynovodů přivádějících zemní plyn do Evropy ze zemí Blízkého východu. Sýrie představuje stěžejní část řetězce obou těchto projektů. První plynovod má vést z Qataru přes Saúdskou Arábii a Jordánsko až do Sýrie, kde se má větvit na koridory vedoucí na pobřeží Libanonu, pobřeží Sýrie a na

²⁸³ Viz <<http://www.thenational.ae/business/energy/qatar-seeks-gas-pipeline-to-turkey>> [čerpáno: 2014-03-26].

²⁸⁴ Viz <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2253rank.html?countryname=Syria&countrycode=sy®ionCode=mde&rank=45#sy>> [čerpáno: 2014-03-26].

²⁸⁵ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/katar-ekonomicka-charakteristika-zeme-17676.html>> [čerpáno: 2014-03-26].

²⁸⁶ Největší odběratelé qatarského zemního plynu za rok 2010 viz PŘÍLOHY, obr. 9.

²⁸⁷ Viz <<http://www.global-politics.co.uk/issue9/matus/>> a <<http://www.strategic-culture.org/news/2013/04/05/south-stream-shapes-european-energy-security-nabucco-falls-behind.html>> [čerpáno: 2014-03-26].

koridor směřující do Turecka. Zde se má napojit na projekt Nabucco. Hlavním cílem projektu je snížení ruského plynařského monopolu v Evropě, zamezení turecké závislosti na plynu z Íránu a možnost levnějšího exportu izraelského plynu do Evropy přes území Sýrie a Turecka, namísto současné námořní přepravy.²⁸⁸ Baššár al-Asad však qatarský projekt odmítl. Důvodem byla ochrana hospodářských zájmů jeho ruského spojence.²⁸⁹ Namísto toho syrský prezident podpořil konkurenční plán počítající s vybudováním plynovodu z Íránu. Ten má přivádět plyn přes Irák rovnou do Sýrie, odkud by po mořském dně pokračoval do Řecka nebo byl vyvážen skrze syrské přístavy. Smlouva mezi Íránem, Irákem a Sýrií o výstavbě plynovodu byla podepsána v červnu 2011, v době, kdy se začala situace v Sýrii prudce zhoršovat.²⁹⁰ Qatar, Saúdská Arábie a Turecko jsou tudíž zeměmi, jejichž energetické a ekonomické zájmy by vybudováním plynovodu z Íránu citelně utrpěly. Asadův bojkot „qatarského“ plynovodu proto může být jedním z hlavních důvodů, proč se tyto země snaží podporou syrských rebelů svrhnout režim Baššára al-Asada.

Dalším předmětem zahraničního zájmu může být nadějný potenciál syrského trhu. Kromě nezanedbatelných zásob ropy a zemního plynu disponuje Sýrie na blízkovýchodní poměry kvalitním zemědělstvím. Řadí se např. mezi přední světové vývozce bavlny a rovněž významné exportéry zeleniny a citrusů do zemí EU.²⁹¹ Pro zahraniční investory ale skýtá kromě energetického a potravinářského průmyslu perspektivní odvětví také průmysl chemický, farmaceutický, sklářský, ocelářský,

²⁸⁸ Viz <<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-gas-and-the-syrian-crisis-syrian-opposition-armed-to-thwart-construction-of-iran-iraq-syria-gas-pipeline/5337452>> [čerpáno: 2014-03-26].

²⁸⁹ Viz <<http://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2013/aug/30/syria-chemical-attack-war-intervention-oil-gas-energy-pipelines>> [čerpáno: 2014-03-26].

²⁹⁰ Viz <<http://www.voltairenet.org/article176676.html>> [čerpáno: 2014-03-28].

²⁹¹ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-28].

automobilový a veliký potenciál v sobě zahrnuje rozvoj turistického ruchu.²⁹² Vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti a poměrně kvalifikované pracovní síle představují Syřané levnou a zároveň kvalitní pracovní sílu. Sýrie se již roku 1995 účastnila Barcelonské konference konané v rámci procesu Euro-Středomořského partnerství. V návaznosti na vzájemnou ekonomicko-politickou spolupráci mezi zeměmi EU a ostatními státy ležícími na pobřeží Středomořského moře vznikla roku 2008 Unie pro Středomoří. Hlavními cíli unie byla vzájemná ekonomická, politická a environmentální spolupráce a v nečlenských zemích EU rovněž šíření demokracie, přibližování legislativě a standardům EU, realizace politických a ekonomických reforem a rozvoj malého a středního podnikání.²⁹³ Asociační dohoda však v Sýrii nebyla kvůli nesplněným požadavkům na politické a ekonomické reformy podepsána. K dohodě je skeptická také část syrské politické elity, která hlasitě trvá na ochraně syrského trhu a v tichosti také na udržení svého ekonomického vlivu nad stěžejními odvětvími syrského hospodářství.²⁹⁴ Sýrie není ani členem Světové obchodní organizace (WTO) a dodnes zachovává restriktce na dovoz určitých komodit. Úplné otevření syrského trhu a nové možnosti investic tak mohou představovat jeden z mnoha důvodů, proč se země EU postavily k syrskému režimu zády. Arabské jaro v Libyi a Sýrii však oproti rychlé změně v Tunisku nabralo podobu vleklých občanských válek s neodhadnutelnými důsledky. Nestabilita celého regionu tak může ekonomické zájmy sousední EU pouze poškodit. Možné vysvětlení, proč evropské země hrají tento vabank, nabízí přední český ekonom Jiří Weigl: *„Vzrůstající síla médií a závislost zahraniční politiky na domácích krátkých volebních cyklech, politická korektnost a ideologizace zahraniční politiky na úkor prosazování skutečných národních zájmů vytváří mix,*

²⁹² Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-investicni-klima-17641.html>> [čerpáno: 2014-03-28].

²⁹³ Viz <https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/vychodni_partnerstvi/unie_pro_stredomori.html> [čerpáno: 2014-03-28].

²⁹⁴ Pethes, str. 34-35.

který západním zemím téměř znemožňuje provádět racionální a vyváženou zahraniční politiku... Pro dnešní západní velmoci není totiž ani tak důležité, co se v daném regionu či zemi reálně odehrává, ale jaký to na Západě mediální a politický obraz vyvolává... Pro řadu západních vůdců usilujících o znovuzvolení je daleko lákavější prezentovat se doma jako bojovníci za svobodu v daleké cizině v mediálně zkresleném a posunutém falešném příběhu, zatímco reálně celému regionu hrozí nevládnutelný chaos a destabilizace, na niž časem doplatíme i my.“²⁹⁵

Syrskou krizi můžeme také vnímat jako politický střet „západního světa“, především USA a Turecka s Ruskem. Po smrti Džamála ʿabd an-Násira se hlavním ruským spojencem na Blízkém východě stala Sýrie. Ta jím však byla nejen v době studené války, ale zůstává jím dodnes. Výjimečnou syrskou pozici v rámci ruské mocenské politiky mimo jiné demonstruje fakt, že se jediná ruská námořní základna v oblasti Středoziemního moře a vůbec poslední ruská vojenská základna mimo území bývalého SSSR nachází právě v syrském přístavním městě Tartús.²⁹⁶ Mimo strategické důležitosti syrského území stojí za zmínku též ohrožení ruských kontraktů na dovoz zbraní a v neposlední řadě investice ruských firem, které např. za rok 2009 činily bez mála 20 miliard \$.²⁹⁷ Na druhé straně Sýrie v roce 2007 uskutečnila přechod vázanosti syrské libry z USD na Euro, čímž se syrská ekonomika preventivně ochránila před případnými americkými sankcemi a snížila tak svojí ekonomickou závislost na USA.²⁹⁸ V roce 2010 navíc došlo k výraznému posílení syrské libry vůči USD (ze zhruba 46 SYP/USD v roce 2009 na 11

²⁹⁵ Weigl, str. 14-16.

²⁹⁶ Viz <http://www.nytimes.com/2012/06/19/world/europe/russian-warships-said-to-be-going-to-naval-base-in-syria.html?_r=1&> [čerpáno: 2014-03-28].

²⁹⁷ Viz <<http://www.cnn.com/2012/02/02/opinion/treisman-russia-syria/>> [čerpáno: 2014-03-29].

²⁹⁸ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-03-29].

SYP/USD v roce 2010),²⁹⁹ což americké obchodníky na syrském trhu značně znevýhodnilo.

Vyjma postojů Ruska a USA je pochopitelné také stanovisko Turecka, jakožto člena NATO. Jeho území představuje důležitou bariéru proti šíření ruského vlivu na Blízkém východě. Přímou podporou syrských rebelů se také možná snaží upevnit svoji pozici regionální sunnitské mocnosti, která je pro některé země Blízkého východu už dnes inspirací, jak skloubit islám, relativní demokracii a modernitu.³⁰⁰

Do syrské krize se promítá taktéž konflikt blízkovýchodní. Nejenže je Sýrie jeho aktivním účastníkem, ale zároveň je poslední zemí v oficiálním válečném stavu s Izraelem. Hlavním předmětem sváru je izraelská okupace Golanských výšin, syrského území, které během války roku 1967 dobyla izraelská armáda. Na Golanských výšinách se nacházejí významné vodní zdroje, které Izraeli mohou pokrývat šestinu jeho spotřeby.³⁰¹ Závažnost celé situace potvrzuje také vojenská síla syrské armády. Ta je, co do počtu vojáků v aktivní vojenské službě, jednou z nejsilnějších armád na Blízkém východě.³⁰² Izrael je proto tradičním protivníkem syrského režimu a společně s USA, respektive „Západem“, a zeměmi GCC také hlavním rivalem Íránu, tedy důležitého regionálního spojence Sýrie.³⁰³

Motivace účastníků syrské občanské války mohou do určité míry souviset také s politicko-ideologickou kolizí „šititské“ a „sunnitské“ zóny

²⁹⁹ Viz <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>> [čerpáno: 2014-03-29].

³⁰⁰ Více viz IBRAHIM, Azeem (2013): *The Turkey Model: Does Turkey Offer a Model for Tunisia and Egypt?* [online]. Dostupné z: <http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_Turkey_REV_52.pdf> [čerpáno: 2014-03-29].

³⁰¹ Gombár [2001], str. 65.

³⁰² Podle údajů International Institute for Strategic Studies (IISS) čítala syrská armáda v roce 2003/2004 314 000 aktivních vojáků, což je téměř o 150 000 vojáků méně, než měl v té době Izrael. Viz Perthes, str. 9.

³⁰³ Viz <<http://www.understandingwar.org/report/iranian-strategy-syria>> [čerpáno: 2014-03-29].

vlivu. V moderní blízkovýchodní historii jsme byli již mnohokrát svědky rivality těchto dvou islámských větví. Na mysli zřejmě prvně vystane libanonská občanská válka, ší'itské vzpoury v Iráku za vlády Saddáma Husajna, Arabské jaro v Bahrajnu a mnoho dalších konfliktů, které byly buď přímo vyvolány ideologickým střetem sunny a ší'cy, nebo se jím alespoň zaštiťovaly. Sýrie, ovládaná režimem s většinovým podílem Ālawitů řadících se k ší'itskému islámu, a Irák, s ší'itskou většinovou populací, představují pomyslnou ideologickou spojnici mezi ší'itským Íránem a ší'itským hnutím Hizballáh kontrolujícím jižní Libanon. Horizontální osa Írán – Irák – Sýrie – libanonský Hizballáh tak představuje geopolitické pásmo, které od sebe zcela odděluje sunnitské Turecko a sunnitské monarchie Perského zálivu. Navíc rozhodující vliv Íránu na hnutí Hizballáh ovlivňuje na izraelsko-libanonské hranici také otázku blízkovýchodního konfliktu.³⁰⁴ S ohledem na skutečnost, že je syrský režim sekulární, se však jedná spíše o osu politickou a pragmatickou, než výhradně poháněnou ideologickými záměry.

3.5 Shrnutí

Příčiny vypuknutí Arabského jara v Sýrii můžeme rozdělit do dvou kategorií. První kategorii představují příčiny vnitřní, tedy příčiny související s politickou a socioekonomickou strukturou země. Jejím rozbořem jsem došel k závěru, že mezi hlavní důvody nespokojenosti syrské společnosti patřilo: zamezení politické participaci, potlačování opozice, desítky let přetrvávající výjimečný stav, represivní činnost bezpečnostního aparátu, centralizace moci v rukou prezidenta, neexistence efektivních státních institucí, vysoká míra nezaměstnanosti patrná zejména mezi mladými lidmi, všeobecná cenová inflace způsobená z velké části iráckou imigrací, vysoká míra korupce, klientelismus a soustředění bohatství v rukách úzkého okruhu lidí zejména minoritních Ālawitů, prohlubování sociálních a ekonomických rozdílů, nenaplněná očekávání syrské populace, která se objevila na

³⁰⁴ Krátký, str. 229.

počátku vlády Baššára al-Asada společně s jeho reformními a liberalizačními aktivitami, a nepřímo také snižování státních příjmů z prodeje ropy, vysoké náklady na zbrojení a uzavřenost syrského trhu.

Do druhé skupiny patří vnější příčiny Arabského jara. Frustrace syrské populace z neuspokojivé vnitrostátní situace byla stimulována výbuchem revolučních nálad v Tunisku, Egyptě, Libyi a dalších arabských zemích. Vlivem rozmachu informačních technologií za vlády Baššára al-Asada a mediální manipulace některých světových televizních stanic došlo k rychlému šíření revoluce, která byla posléze využita řadou zahraničních aktérů pro prosazování svých mocensko-politických zájmů. Levnější způsob vývozu qatarského plynu, snížení závislosti Evropy a Turecka na dodávkách zemního plynu z Ruska a Íránu, úplné otevření syrského trhu pro zahraniční investory, odstranění restrikcí na import zboží do Sýrie, oslabení ruského vlivu na Blízkém východě a ve východním Středomoří, posílení Turecka v pozici regionální mocnosti, oslabení syrské armády coby potenciální hrozby pro Izrael, redukce íránského vlivu skrze oslabení jeho stěžejního spojence, potvrzení dominantní role sunnitské větve islámu a v neposlední řadě zvýšení politického kreditu před volbami – to vše představovalo pro syrský režim smrtící mix, který se stal podnětem pro vnější zásah.³⁰⁵ Ten se projevil uplatňováním ekonomických sankcí ze strany USA, EU, Turecka a Ligy arabských států,³⁰⁶ zbrojním embargem a podporou syrských opozičních sil.³⁰⁷ Důsledkem těchto postojů bylo posunutí původních protestních akcí na rovinu tříleté občanské války, jejíž konec je zatím v nedohlednu.

³⁰⁵ Např. v červnu 2011 se konaly parlamentní volby v Turecku a koncem roku 2012 prezidentské volby v USA. Jen 2 měsíce před volbami americký prezident Barack Obama hrozil Sýrii vojenským zásahem. Viz <<http://www.reuters.com/article/2012/08/20/us-syria-crisis-obama-idUSBRE87J0NY20120820>> [čerpáno: 2014-04-02].

³⁰⁶ Viz <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15901360>> [čerpáno: 2014-04-02].

³⁰⁷ Viz <<http://www.globalresearch.ca/turkey-supports-al-qaeda-in-syria-complicit-in-the-kidnapping-of-syrian-orthodox-bishop/5367369>> [čerpáno: 2014-04-02].

4 KOMPARATIVNÍ ANALÝZA LIBYJSKÉHO A SYRSKÉHO MODELU

4.1 Úvod

Libye a Sýrie se na první pohled mohou jevit jako dvě podstatně rozdílné země. Geograficky se každá nachází na jiném kontinentu, Libye se rozprostírá na desetkrát větším území než Sýrie a zároveň na jejím území žije čtyřikrát méně obyvatel.³⁰⁸ Ve skutečnosti jsou si však obě země velice podobné. Obě leží v oblasti Středomoří, mají silné obchodní vazby s Evropou a jejich obyvatelstvo se soustřeďuje převážně v přímořských oblastech. Většinu jejich území pokrývají pouštní oblasti, obě se potýkají s akutním nedostatkem vody a disponují významnými zásobami ropy a zemního plynu. Pro cíl mé práce jsou však významnější vzájemné podobnosti v jejich historickém vývoji a politické, ekonomické a sociální struktuře, které souvisejí s příčinami vzniku Arabského jara. Těmito podobnostmi se nyní budu zabývat.

4.2 Historický vývoj Libye a Sýrie do roku 1969/1971

Území dnešní Libye i Sýrie bylo v 16. stol. dobyto Osmanskou říší, která obě země spravovala až do poč. 20. stol. Poté Libyi obsadili italští kolonizátoři, kdežto Sýrie se stala mandátním územím Francie. Evropská nadvláda v obou případech vedla ke vzniku uměle vytvořených státních útvarů a stala se tak příčinou výrazné heterogenity současné libyjské a syrské populace. V případě Libye Italové sjednotili tři regiony s odlišným kulturně historickým vývojem. Rovněž OSN v roce 1951 nedala vzniknout třem nezávislým státním útvarům, nýbrž upřednostnila jejich spojení. Mladý libyjský stát byl tudíž po svém vzniku polarizován na západ s nacionalistickými tendencemi a východ nakloněný monarchistickému systému vlády a odkazu sanúsijského řádu. Co Italové v Libyi uměle

³⁰⁸ Srovnání viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/libye-zakladni-informace-o-teritoriu-18951.html>> a <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-zakladni-informace-o-teritoriu-17633.html>> [čerpáno: 2014-04-03].

sjednotili, to naopak Francouzi a Britové v jihozápadní Asii nepřírozně rozdělili. Po první světové válce neumožnili přislíbený vznik jednotného arabského státu, který měl podle McMahonovy korespondence šarífu Husajnovi zahrnovat kromě území dnešní Sýrie také území Libanonu, Palestiny, Jordánska, Iráku a Arabského poloostrova.³⁰⁹ Jeho území si rozdělili, což zapříčinilo pozdější vznik arabských států v podobě, jakou známe dnes. Geometrické hranice vytyčené kolonizátory tak daly vzniknout více samostatným politickým celkům, v jejichž rámci, zejména v případě Sýrie a Libanonu, existuje hned několik početně významných etnických a náboženských menšin. Např. ěalawíté by v případě jednotného arabského státu měli zcela marginální pozici, kdežto v případě vzniku Sýrie v roce 1946 zaujímali více než 10% celkové populace a stali se tak významnou společenskou a politickou silou.

Po získání samostatnosti bylo libyjské království ekonomicky i vojensky odkázáno na zahraniční mocnosti. Také syrský režim byl díky četným převratům a pádům vlád velice nestabilní. Převrat Svobodných důstojníků v Libyi v roce 1969 a nástup Muěammara al-Qadhdháfího však ukončil existenci monarchie a vyvázal zemi ze závislosti na USA a Velké Británii. Jen o rok později převzal moc v Sýrii Háfiz al-Asad, jehož vláda rovněž stabilizovala vnitropolitickou situaci a na dlouhou dobu upevnila pozici syrského režimu.

³⁰⁹ Nezávislý arabský stát v tomto územním rozsahu přislíbil britský vysoký komisař Egypta, sir Henry McMahon, šarífu Husajnovi za případnou podporu Arabů v boji proti Osmanské říši v 1. sv. v. Viz McMahonova korespondence šarífu Husajnovi z 24. 10. 1915, Chapman, str. 67.

4.3 Politická a socioekonomická struktura Qadhdháfího Libye a asadovské Sýrie

4.3.1 Politické systémy komparovaných zemí

1. Oficiální ideologie

Mezi nově nastolenými politickými režimy v Libyi a Sýrii můžeme pozorovat zřetelné paralely. Oficiální ideologie obou zemí vycházela z arabského nacionalismu/panarabismu a v ekonomice se přikláněla k socialistickému modelu.³¹⁰ Mu^cammar al-Qadhdháfí však vytvořil „třetí univerzální teorii“, která socialismus kombinovala s islámem. Právě vztah k islámu představoval nejvýraznější rozdíl obou státních doktrín. Zatímco syrský režim je vesměs sekulární, populistické vystupování libyjského vůdce na veřejnosti bylo hojně protkáno islámskou rétorikou a rovněž jeho Zelená kniha, coby „ústava“ Libye, na mnoha místech odkazuje na náboženské a zvykové právo.³¹¹

2. Politický systém

V politických systémech obou zemí byla podstatná část státní moci kumulována v rukách jejích vůdců. Mu^cammar al-Qadhdháfí se po převratu v roce 1969 stal předsedou RRV, vrchním velitelem armády, prezidentem i předsedou libyjské vlády. Později se ovšem všech svých funkcí vzdal ve prospěch titulu „vůdce revoluce“, čímž byl posílen kult jeho osobnosti. Rovněž Háfiz al-Asad se stal v roce 1971 prezidentem, vrchním velitelem armády i generálním tajemníkem strany Ba^cth. Stejně funkce zastával od roku 2000 také jeho syn, Baššár al-Asad. Všichni tři vůdci přitom měli stěžejní vliv na chod legislativy, exekutivy i jurisdikce, utvářeli zahraniční politiku a dohlíželi na oblast energetického průmyslu.

³¹⁰ Qadhdháfího postoj k arabské jednotě se však v 1. polovině 90. let radikálně změnil. Když se arabské země odmítly postavit proti mezinárodním sankcím uvaleným na Libyi v roce 1992, začal se zhrzený libyjský vůdce soustředit na integraci s africkými zeměmi.

³¹¹ Viz AL-QADHDHÁFÍ, Mu^cammar (1990): *Zelená kniha* (Al-kitáb al-achdar). Liberec: Dialog. ISBN-10: 8085194-11-2. Např. kapitola „Právní řád společnosti“.

V obou zemích se také opírali o rozsáhlou klientelistickou síť. Ta byla v Libyi spojována zejména s privilegovanými kmeny Qadhdháfa, Magarha a Warfalla; v Sýrii ji tvořilo sekulární jádro etablované během ba^čthistických převratů. Jednalo se především o rodáky z provincie Ládhiqíja, ve velké míře o ^čalawíty a sekulární sunnity. Libyjská a syrská mocenská elita zastávala vedoucí funkce v bezpečnostním a informačním aparátu, kde se jí naskytovaly široké příležitosti ke korupci. Bezpečnostní složky obou zemí se také dopouštěly represivní činnosti, což vedlo k narůstání strachu ve společnosti a následné nespokojenosti libyjské a syrské populace.

Co se týká libyjské a syrské armády, jejich pozice ve státě byly rozdílné. Hlavním mocenským nástrojem plukovníka Qadhdháfiho byly polovojenské revoluční výbory, kdežto loajalita regulérní armády byla udržována pouze díky klientelismu, o čemž svědčí např. tři pokusy o vojenský převrat v 90. letech. Naproti tomu syrská armáda se stala hlavní oporou vládního režimu a její vliv na politické scéně byl oproti Libyi mnohem větší. Odlišný byl také způsob, jakým se libyjský vůdce a syrští prezidenti snažili udržet stabilitu a přežití svého režimu. Zatímco Qadhdháfi vsadil na strategii řízeného chaosu, kdy periodicky obměňoval nejvyšší představitele země ve svých funkcích, Háfiz al-Asad udržoval po dlouhá desetiletí téměř totožný establishment. V této strategii více méně pokračoval po výměně většiny otcovy garnitury také Baššár al-Asad.

Naopak oběma zemím společná byla prakticky neexistující politická participace a špatná úroveň státních institucí. V Libyi na poč. 70. let existovala pouze jediná politická strana – Arabský socialistický svaz. Obdobnou funkci zastávala v Sýrii ústavně hlavní politická strana Ba^čth. Ostatní povolené syrské strany, sdružené v Národní pokrokové frontě, měly pouze formální charakter. V Libyi ovšem zašlo omezování politické participace ještě dál, když byla ve 2. polovině 70. let rozpuštěna libyjská vláda a implementována přímá demokracie bez existence politických stran. Příslušnost k jakékoli politické straně se trestala smrtí a reálný

podíl lidu na moci skrze lidová shromáždění byl prakticky nulový. V tomto smyslu Sýrie disponovala vyspělejší politickou kulturou a oproti Libyi zde fungovaly alespoň běžné státní instituce, jako je vláda a parlament, přestože měly pouze formální charakter. Rovněž existence ústavy propůjčovala Sýrii větší důvěryhodnost.

3. Opozice

Problematika libyjské a syrské opozice má dva společné jmenovatele. Prvním z nich je islámský fundamentalismus, který se obě vlády snažily vykořenit. V Libyi se plukovník Qadhdháfí potýkal především s islámskými radikály z regionu Kyrenaika, v Sýrii zase docházelo ke střetům s Muslimským bratrstvem. V obou případech dospěla konfrontace mezi vládními jednotkami a sunnitskými extrémisty až k ozbrojeným povstáním. V Libyi se v roce 1996 vzbouřilo město Derna, v Sýrii v roce 1980 Palmyra a o dva roky později Hamá.³¹² Libyjskému režimu se ale islámský fundamentalismus nepodařilo zcela vymýtit,³¹³ kdežto syrský režim byl v boji s MB mnohem úspěšnější.

Druhou spojnicí představuje liberální opozice prosazující ekonomické reformy a přechod k tržnímu hospodářství. V Libyi tuto pozici zastávaly ropné a finanční kruhy, které do určité míry tvořily alternativní ekonomickou sílu země. V Sýrii byly podobné kruhy aktivizovány po nástupu Baššára al-Asada k moci, kdy po zpomalení tempa počátečních ekonomických reforem prosazovaly hlubší změny spojené navíc se změnou politického systému.³¹⁴

³¹² Haimzadeh, str. 111-119 a van Dam, str. 105-106 a 111-112.

³¹³ Na území Libye nepřetržitě působila např. Libyjská islámská bojová skupina (LIFG), jejíž členové se během libyjské občanské války významným způsobem podíleli na svržení plukovníka Qadhdháfího. Viz <<http://www.trackingterrorism.org/group/libyan-islamic-fighting-group-lifg>> [čerpáno: 2014-04-04].

³¹⁴ Perthes, str. 14-15.

4. Zelená přestavba a Damašské jaro

Eduard Gombár v úvodu své knihy *Dramatický půlměsíc* trefně uvádí, že „*atmosféra studené války a bipolárního rozdělení světa umožňovala některým státům Blízkého východu s autoritativními režimy provádět vnitřní politiku odporující demokratickým zásadám*“.³¹⁵ S úpadkem moci SSSR a Gorbačovovou perestrojkou však došlo ke změně mezinárodní situace, na kterou musely reagovat také autoritářské režimy v Libyi a Sýrii. V Libyi došlo k prvním ekonomickým reformám a částečnému politickému uvolnění po roce 1987 v rámci tzv. Zelené přestavby. Také Háfiz al-Asad v Sýrii přistoupil k postupné ekonomické liberalizaci vrcholící vyhlášením investičního zákona č. 10 z roku 1991.³¹⁶ Zásadní ekonomické reformy v podobě Damašského jara však přinesla až vláda jeho syna. Podobný liberalizační proces, jaký v Sýrii prosadil Baššár al-Asad, se v Libyi snažil prosadit Qadhdháfího syn Sajf al-Islám. Ten stejně jako Baššár al-Asad studoval za vlády svého otce ve Velké Británii a podobně jako on se také snažil prosadit větší otevření libyjské ekonomiky a reformovat politický systém džamáhírije. Analogicky s nenaplněnými nadějemi, spojovanými s případným nástupem Qadhdháfího syna k moci, se po roce 2001, kdy začalo Damašské jaro ztrácet na své původní síle, vytratily také vyhlídky na lepší budoucnost pro Sýrii.

4.3.2 Zahraniční politiky komparovaných zemí

Zahraniční politiky Libye a Sýrie měly dlouhou dobu velice podobné směřování i priority. Obě země spojoval jejich rozhodný a odmítavý postoj vůči státu Izrael a USA. Jak plukovník Qadhdháfí, tak prezident Háfiz al-Asad v počátcích své vlády upírali svoji pozornost na Egypt, se kterým v roce 1972 založili Federaci arabských republik.³¹⁷ Libyi i Sýrii byla

³¹⁵ Gombár [2001], str. 7-8.

³¹⁶ Perthes, str. 28.

³¹⁷ Federace arabských republik formálně zanikla až roku 1977, kdy egyptský prezident Anwar as-Sádát navštívil Izrael. Libye, Sýrie, Alžírsko, jižní Jemen a OOP poté založily Frontu

společná také snaha získat pozici regionální mocnosti a prosazovat svoji politiku v blízkém zahraničí. To bylo patrné v průběhu 70. a 80. let, kdy libyjská armáda zasahovala v sérii občanských válek v Čadu, zatímco syrské jednotky se ve stejné době účastnily libanonské občanské války. Výraznější nuance v zahraniční politice obou zemí můžeme pozorovat v rozdílném postoji k SSSR během studené války. Zatímco Sýrie se po diskreditaci Egypta stala hlavním spojencem SSSR v regionu, libyjsko-sovětské vztahy byly i přes pragmatický příklon libyjského vůdce k východnímu bloku poměrně chladné.³¹⁸ Odlišné byly také metody prosazování zahraničněpolitických cílů. Plukovník Qadhafí se nijak netajil otevřenou podporou teroristických organizací po celém světě a rovněž se snažil o vývoj nukleárních zbraní.³¹⁹ Oproti tomu Sýrii nebylo nukleární zbrojení nikdy dokázáno, a ač se od roku 1979 společně s Libyí objevila na seznamu států podporujících terorismus, její aktivita byla v tomto směru velice nejasná a dala by se shrnout do podpory palestinského osvobozenického boje. Zatímco Libye byla po rozpadu bipolárního systému na mezinárodním poli stále vnímána jako nevyzpytatelný hráč, obraz Sýrie se vzhledem k účasti ve válce v Zálivu a na madridské mírové konferenci výrazně zlepšil. Z důvodu uplatňování mezinárodních sankcí a následného postoje libyjského vůdce k 11. září nakonec došlo k narovnání vztahů také mezi mezinárodním společenstvím a Libyí.

4.3.3 Ekonomické situace komparovaných zemí

Přestože mají ekonomiky Libye a Sýrie určité společné determinanty, jejich charakter i síla se od sebe liší. Ekonomiku Libye lze

pevného postoje, která formulovala vlastní nezávislou politiku vymezenou proti Izraeli, a do značné míry také proti Egyptu. Viz Gombár [2001], str. 98.

³¹⁸ Mu^cammar al-Qadhafí se se Sověty neshodnul na hodnocení konfliktů ve třetím světě a odmítl poskytnout sovětské flotile stálou námořní základnu. Viz Gombár [2001], str. 102.

³¹⁹ Mezi roky 1978-1981 Libye odkoupila přes 2000 tun jemně zpracovaného uranu z Nigeru a ve spolupráci se SSSR dokončila 10 megawattový jaderný výzkumný reaktor. Viz <<http://www.armscontrol.org/factsheets/LibyaChronology>> [čerpáno: 2014-04-05].

nazvat libyjským „socialismem“. Mu^cammar al-Qadhdháfi představil její utopickou podobu ve druhém dílu své Zelené knihy, kde kritizoval využívání námezdních dělníků jak soukromými podniky v kapitalismu, tak státními podniky v soudobém socialismu. Ideální formou měl podle Qadhdháfiho být tzv. přirozený socialismus, ve kterém by výrobci, stejně tak jako majitelé výrobních prostředků a surovin, dostávali místo mezd rovný podíl na své výrobě.³²⁰ Proto soukromé subjekty nemohly zaměstnávat pracovníky a v rámci soukromého sektoru působily pouze samostatně výdělečné osoby. Oproti tomu syrská ekonomika se profilovala jako etatismus, tedy systém, ve kterém byly námezdní síla i výrobní prostředky vlastněny a řízeny státem kapitalistickým způsobem. Ač byl charakter obou ekonomik odlišný, společný jim byl slabý soukromý sektor a zároveň silný, ale neefektivní sektor státní. Z tohoto důvodu postupně obě země přistoupily k ekonomické liberalizaci. V Libyi se jednalo o Zelenou přestavbu na konci 80. let a o tzv. liberální konverzi v roce 2002, v jejímž rámci došlo k částečnému přechodu k tržní ekonomice a „volné“ hospodářské soutěži. V Sýrii to byly především reformy Damašského jara z let 2000-2001. V obou případech však nadále existovaly výrazné ekonomické limity.

Jedním ze společných hospodářských problémů Libye a Sýrie byly bolestně klesající státní příjmy z prodeje ropy. V Libyi byly příčinou mezinárodní sankce, které byly zavedeny roku 1992 a kromě jiného zahrnovaly bojkot na dovoz a opravu zařízení sloužících pro chod ropného průmyslu. Snižování syrských příjmů od poloviny 90. let zase souviselo s neustále klesající ropnou produkcí. Dopad mezinárodních sankcí na libyjský ropný průmysl byl však závažnější, jelikož je Libye jedno-zdrojovou ekonomikou, která z prodeje ropy inkasuje až 90% svých příjmů. Naopak Sýrie není na příjmech z exportu ropy zcela závislá, protože místní zásoby jsou oproti libyjským zanedbatelné. Vhodnou

³²⁰ Viz *Řešení ekonomického problému: „Socialismus“*. AL-QADHDHÁFÍ, Mu^cammar (1990): *Zelená kniha* (Al-kitáb al-achdar). Liberec: Dialog. ISBN-10: 8085194-11-2.

alternativu energetického průmyslu tvoří v Sýrii zemědělství, které se na tvorbě jejího HDP podílí zhruba 20%. Zemědělské produkty Sýrie také vyváží. V Libyi je ovšem kvůli pouštnímu klimatu obdělávatelné pouze 1,7% plochy. V 80% je proto země závislá na dovozu potravin ze zahraničí.³²¹ Další možností, jak snižovat závislost těchto zemí na vývozu ropy, je rozvoj cestovního ruchu. Také v tomto směru můžeme mezi Libyí a Sýrií vnímat podstatné rozdíly. Přestože mají výrazný potenciál na rozvoj cestovního ruchu obě země, v Libyi zůstala tato oblast kvůli politickým a ideologickým překážkám nepovšimnuta, zatímco v Sýrii se za vlády Baššára al-Asada stala jednou z hlavních rozvojových priorit.³²²

Hospodářství obou zemí bylo kromě snižování ropné produkce zatěžováno také armádními výdaji, vysokou mírou korupce a neefektivním využíváním státních příjmů. Jelikož Sýrie leží ve velice nestabilním regionu a je přes 60 let ve válečném stavu s Izraelem, je nucena vynakládat větší výdaje na zbrojení. Vojenské výdaje Sýrie za rok 2008 představovaly 3,6% HDP, kdežto Libye pouze 1,2% HDP.³²³ Naopak míra korupce v době před vypuknutím Arabského jara byla o něco vyšší v Libyi.³²⁴ Také efektivita využívání státních příjmů byla horší v Libyi. Jako příklad mohu uvést Qadhdháfího nákladné a neefektivní vydržování tzv. bílých slonů typu *The Great Manmade River Project*.

Pokud přihlédneme k hodnotě HDP/ob., která má symbolizovat relativní životní úroveň populace, zjistíme, že Libyjci disponovali oproti

³²¹ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/libye-ekonomicka-charakteristika-zeme-18954.html#sec5>> [čerpáno: 2014-04-06].

³²² Perthes, str. 29-30.

³²³ V předchozích letech však Sýrie běžně vydávala na zbrojení 5% svého HDP a roku 1991 dokonce 10% HDP. Viz <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?page=1&order=wbapi_data_value_2007%20wbapi_data_value&sort=asc> [čerpáno: 2014-04-06].

³²⁴ Viz <<http://www.transparency.org/cpi2010/results>> [čerpáno: 2014-04-06].

Syřanům více než trojnásobně vyšší hodnotou.³²⁵ Obrovské zásoby ropy a malý počet obyvatel tak libyjskému režimu poskytovaly ve srovnání se Sýrií výhodnější podmínky pro udržování sociálního charakteru státu. Režim přiděloval Libyjcům byty, zajišťoval jim subvence na základní životní potřeby a poskytoval zdarma vzdělání a zdravotní péči. Syrský režim takové možnosti neměl. Přestože v Sýrii bylo vzdělání a poskytování zdravotní péče také zdarma, vysoký přírůstek obyvatel a především irácká migrace po roce 2003 způsobily přetížení zdravotnického a školského systému a zhoršení kvality poskytovaných služeb. Rovněž docházelo k cenové inflaci, a tudíž ke zvyšování nákladů na uspokojování základních životních potřeb.³²⁶ Nejvíce syrská populace trpěla zvyšujícími se cenami potravin. Jejich vysoké ceny v posledních letech před vypuknutím Arabského jara souvisely zejména s rostoucími cenami pohonných hmot a nepříznivými klimatickými podmínky.³²⁷ Celkově proto můžeme říci, že ekonomická situace a existenční podmínky Libyjců byly před revolučním rokem 2011 lepší než v případě syrské populace.

4.3.4 Společenské struktury komparovaných zemí

Libyjská i syrská společnost vykazuje vysoký stupeň heterogenity. Jednou z příčin mnohovrstevnaté vnitřní nejednotnosti obou zemí je koloniální minulost blízkovýchodního regionu, která vedla ke vzniku uměle vytvořených státních útvarů. Ty v sobě absorbovaly kulturně odlišné regionální celky, různorodé náboženské skupiny, etnika i kmeny. Zatímco polarita libyjské společnosti se odvíjí především od geografické

³²⁵ Hodnoty HDP/ob. odpovídající roku 2009 podle statistik Světové banky: Libye: 17 500 \$, Sýrie: necelých 5 000 \$. Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>> [čerpáno: 2014-04-06].

³²⁶ Weiss Fagen, str. 19-21. [online]. Dostupné z: <<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558297/PatriciaFagenCIRSOccasionalPaper1.pdf?sequence=1>> [čerpáno: 2014-04-06].

³²⁷ Viz <http://www.worldbank.org/foodcrisis/foodpricewatch/april_2011.html> [čerpáno: 2014-04-06].

nejednotnosti spojené navíc s tradiční tribální organizací, nejednotnost syrské populace vychází z náboženské a etnické diverzity.³²⁸ V obou případech jsou spolu jednotlivé faktory neodmyslitelně provázány. Libyjské regionální dělení na západní Tripolsko a východní Kyrenaiku propojuje jak faktor kulturní, kdy Tripolsko náleží k regionu Maghrib, kdežto Kyrenaika se řadí k zemím Mašriq, tak faktor politický, kdy na počátku 20. stol. nacionalisté na západě založili Tripolskou republiku, kdežto východ se hlásil k sanúsijské monarchii. Také v Sýrii je společenská nejednotnost založena na více faktorech, které se vzájemně prolínají. Náboženský faktor je do značné míry propojen s faktorem etnickým a regionálním. Např. ^oAlawíté obývají v drtivé většině přímořské regiony Ládhiqíja a Tartús, drúzové se soustřeďují v jihozápadním cípu Sýrie a Kurdové zase na jejím severu a severovýchodě. Nábožensky jsou Kurdové, Turci, Turkméni, Čerkesové i palestínští imigranti většinou sunnité, kdežto Arméni jsou křesťané. Většinová arabská populace se však hlásí jak k různým větvím islámu, tak ke křesťanství.

Jak v Libyi, tak v Sýrii se v 60. letech 20. stol. dostaly k moci skupiny, jejichž význam byl v minulosti marginalizován. V Libyi šlo o kmen Qadhdháfa, který byl v polovině 19. stol. vyhnán z prosperující Kyrenaiky do pusté oblasti Sirt. Jeho vliv nadále klesal také v období monarchie. V Sýrii to zase byli ^oalawíté, kdo byl po staletí utlačován ze strany většinové sunnitské populace. Situace se v Libyi změnila po převratu Svobodných důstojníků v roce 1969 a v Sýrii částečně už po ba^othistické revoluci v roce 1963. Jak libyjský režim opírající se o mocenský trojúhelník kmenů Qadhdháfa – Magarha – Warfalla, tak syrský režim založený na ^oalawítské klíci a dalších sekulárně smýšlejících Syřanech, vykazovaly silné prvky klientelismu. Příslušníci několika málo

³²⁸ Libye je oproti Sýrii nábožensky a více méně také národnostně homogenní zemí. 97% obyvatel tvoří arabsko-berberská populace. Zbytek zastupují minoritní berberské kmeny z oblasti Džabal Nafúsa a berberská komunita ve městě Zuwára. Kromě Tuaregů žijících ve Fezzánu, zejména v oblasti Ghátu a v Ghadámesu na libyjsko-alžírském pomezí, obývá vnitrozemské oblasti Libye ještě několik tisíc Tibuů.

privilegovaných kmenů v Libyi a příslušníci alawítské minority v Sýrii tak v důsledku kmenové a regionální loajality začali obsazovat klíčové pozice v řídicím aparátu země, což dlouhodobě vyvolávalo nevoli u většinové populace.

Libyjský režim se snažil vytvořit novou národní identitu nejprve na základě panarabismu, později zdůrazňováním africké jednoty a jednoty libyjských kmenů sjednocených společným bojem proti někdejší koloniální nadvládě. Podobně syrský režim využíval k vytváření národního uvědomění arabského nacionalismu. Bačhistická ideologie však působila více sekulárním dojmem, což je s ohledem na početné náboženské minority pochopitelné. Podobně jako je oběma revolučním režimům společný nacionalismus, také mezi jejich opozičními silami můžeme pozorovat obdobné rysy. Kyrenaiské kmeny v Libyi, coby dřívější opora monarchie a sanúsijského řádu, stejně jako konzervativní sunnitské kruhy v Sýrii, měly blízko ke konzervativnímu vedení státu založeného na islámu. Opozici v Sýrii tvořili také Kurdové, jejichž národnostní svébytnost nebyla s arabským nacionalismem a následnými asimilačními opatřeními syrské vlády slučitelná. V Libyi jsou určitou analogií syrských Kurdů Tuaregové. Postoj libyjského režimu k tuarežské menšině byl však opačný. Plukovník Qadhdháfí od počátku 90. let Tuaregy výrazně podporoval, což se projevilo během revoluce, kdy většina tuarežských kmenů zůstala režimu loajální.³²⁹

Samostatnou kapitolu představuje imigrace v Libyi a Sýrii. V obou zemích způsobovala vysoká míra imigrace socioekonomické a, hlavně v libyjském případě, také bezpečnostní problémy. Podle některých údajů se na libyjském území nacházelo před vypuknutím povstání v roce 2011 až

³²⁹ Více o strategickém politickém partnerství mezi plukovníkem Qadhdháfím a tuarežskou menšinou v letech 1990-2011 viz publikace RONEN, Yehudid (2013): *Libya, the Tuareg and Mali on the eve of the 'Arab Spring' and in its aftermath: an anatomy of changed relations* [online]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13629387.2013.809660#.U0LNGPI_vZg>.

2,5 milionu přistěhovalců.³³⁰ Většinu z nich tvořili imigranti ze subsaharské Afriky. Ti v Libyi hledali práci a lepší životní podmínky, anebo se snažili skrze libyjské přístavy dostat do Evropy. Další skupinou byli gastarbeiteři z okolních arabských zemí, které sem zvala libyjská vláda kvůli chybějící kvalifikované pracovní síle. Přibližně stejný byl počet přistěhovalců v Sýrii. V tomto případě se jednalo zejména o půl druhého milionu iráckých imigrantů a další půl milion palestinských utečenců. Vysoká míra imigrace zvyšovala v obou zemích sociální napětí a v Sýrii navíc představovala neúměrnou ekonomickou zátěž.

Pokud srovnáme postoje náboženských a národnostních menšin k libyjskému a syrskému režimu během událostí Arabského jara, můžeme si všimnout, že s eskalací násilností většinou docházelo k jejich připojení na stranu vlád nebo alespoň k zachování neutrálního postoje. Jak Tuaregové a afričtí imigranti v Libyi, tak alawíté, křesťané a Kurdové v Sýrii se totiž obávaly genocidy, ke které by v následném chaosu po svržení režimů mohlo docházet.

4.4 Příčiny vypuknutí Arabského jara v Libyi a Sýrii

V této závěrečné a zároveň stěžejní kapitole mé práce budu na základě načrtnuté vnitropolitické situace, ekonomických problémů, sociálních poměrů a mocensko-politických zájmů zahraničních aktérů zkoumat, do jaké míry jsou si příčiny vzniku Arabského jara v Libyi a Sýrii podobné a v čem jsou naopak v každé zemi specifické.

4.4.1 Vnitřní (strukturální) příčiny

V předešlých kapitolách byly analyzovány jednotlivé faktory, které vedly k nespokojenosti libyjské a syrské populace, ale zároveň nemusely být primárními příčinami vypuknutí Arabského jara. Abych z tohoto materiálu mohl vybrat faktory, které je skutečně možné považovat za hlavní příčiny nepokojů, je nutné podívat se blíže na profil oblastí, které

³³⁰ Viz <<http://www.csmonitor.com/World/Africa/2011/0306/How-Qaddafi-helped-fuel-fury-toward-Africans-in-Libya>> [čerpáno: 2014-04-08].

byly postiženy prvními bouřemi. V Libyi povstání začalo ve městě Benghází, hlavním městě východního regionu, a rychle se začalo šířit po celé Kyrenaice. Pokud opomeneme protesty v libyjské metropoli, v regionech Tripolsko a Fezzán k větším nepokojům v první fázi Arabského jara nedocházelo. Naopak v Sýrii, po prvních demonstracích ve městě Dar^á, propukly nepokoje současně v několika městech po celé zemi bez jasného geografického ohraničení. Z toho můžeme usoudit, že stěžejní úlohu v libyjské revoluci hrálo politické a socioekonomické znevýhodnění zřetelně vázané na určitý region, kdežto v Sýrii byly tyto handicapy spojovány plošně s celými sociálními vrstvami obyvatel. Odlišný kulturně historický vývoj Tripolska a Kyrenaiky, jejich politické rozpory, odlišný pohled na islám a kmenová sounáležitost byly za vlády Mu^áammara al-Qadhafího prohlubovány násilným potlačováním zdejší opozice, marginalizací místních kmenů a v neposlední řadě také nižšími ekonomickými investicemi do celého východního regionu. V Sýrii však byla frustrace vázána obecně na všechny venkovské oblasti, zasažené v posledních třech letech před vypuknutím Arabského jara dlouhými obdobími sucha a slabou zemědělskou úrodou,³³¹ a na chudé nábožensky konzervativní sunnity z většiny velkých syrských měst a jejich okolí.³³² Demonstrace probíhaly také v kurdských oblastech na severu a severovýchodě země. V tomto případě bylo specifickou příčinou, kromě všeobecných problémů, potlačování kurdské národní identity. Z uvedeného obecného vzorce se však vyjímají přímořské regiony Ládhiqíja a Tartús obývané zpravidla ^áalawíty. Tyto regiony byly oproti většině syrského území přece jen ekonomicky zvýhodněny, a proto v nich můžeme vidět určitou analogii s libyjským Tripolskem.

Výše uvedená teze ukázala, že největší nepokoje začaly v Libyi v regionu Kyrenaika, kdežto v Sýrii zpravidla v zaostalých venkovských

³³¹ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-04-09].

³³² Viz např. <<http://www.foxnews.com/world/2012/10/16/rebels-in-syria-largest-city-aleppo-mostly-poor-pious-and-from-rural/>> [čerpáno: 2014-04-09].

oblastech, v „syrském Kurdistánu“ a obecně mezi socioekonomickou skupinou chudých a obvykle více zbožných sunnitů. Co však je oběma zemím společné, je věková struktura protestujících. S rozšířením demonstrací do většiny velkých měst bylo v ulicích Libye i Sýrie vidět zejména mladé lidi. Jedním z hlavních důvodů jejich nespokojenosti byla vysoká míra nezaměstnanosti. Populace Libye i Sýrie jsou velice mladé. Mládež (15-24 let) tvoří v Libyi 45% a v Sýrii dokonce 53% celkové populace.³³³ V obou případech se z hlediska nezaměstnanosti jedná o rizikovou skupinu. V roce 2010 byla nezaměstnanost mezi mládeží v Libyi 29%, v Sýrii pak 25%.³³⁴ V obou případech byla nezaměstnanost způsobena odlišnými faktory. Zatímco v Libyi zvyšovala nezaměstnanost mladých hlavně levná pracovní síla ze subsaharské Afriky a lépe kvalifikovaní gastarbeiteři z okolních arabských zemí, Asie a Evropy, v Sýrii byl příčinou především populační boom. Průměrný roční přírůstek obyvatel za období 2006-2010 činil v Sýrii 3,4%, kdežto v Libyi „pouze“ 1,5%.³³⁵ Vyšší přírůstek v Sýrii byl zapříčiněn nejen vyšší mírou fertility,³³⁶ ale také nárazovou iráckou imigrací, která v největší míře probíhala až od roku 2007.³³⁷ V roce 2010 už žilo v Sýrii přes 2 miliony přistěhovalců. Ti sice, s ohledem na čtyřnásobně početnější syrskou populaci, nepůsobili na trhu práce tak závažné škody jako 2,5 milionu imigrantů v Libyi, ale protože na rozdíl od Libye byla Sýrie zasažena přistěhovalectvím náhle a v extrémním rozsahu, způsobovala kromě zvýšené nezaměstnanosti jiné naléhavé problémy. Mezi ně můžeme v první řadě zahrnout cenovou

³³³ Viz <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>> a <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>> [čerpáno: 2014-04-09]. Pro srovnání v ČR je to pouze 25% z celkové populace.

³³⁴ Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.1524.SP.ZS>> [čerpáno: 2014-04-09].

³³⁵ Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW/countries>> [čerpáno: 2014-04-09].

³³⁶ Ta byla v Sýrii za období 2005-2010 3,19, zatímco v Libyi 2,67. Viz

<<http://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID:54>> [čerpáno: 2014-04-09].

³³⁷ Za rok 2007 přišlo do Sýrie rekordní množství přistěhovalců – přes milion imigrantů, většinou z Iráku. Viz <<http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM?page=1>> [čerpáno: 2014-04-09].

inflaci. Ceny potravin se v roce 2007 navýšily o 30%, nájemné dokonce o 150%. Zajištění potravin a bydlení patří k základním lidským potřebám, jejichž cenu syrská vláda nedokázala dostatečně regulovat. Zasaženo bylo také syrské školství a zdravotnictví, jejichž úroveň poklesla. V Libyi byla situace odlišná. Imigrace zde probíhala po několik desetiletí postupně a do určité míry byla dokonce libyjským režimem podporována. Vysoké ropné příjmy navíc libyjskému režimu poskytovaly větší manévrovací prostor v oblasti sociálního zabezpečení obyvatel. Proto zde nedocházelo k tak závažným ekonomickým problémům jako v Sýrii. Zvýšená kriminalita však postihla obě země. Nevole vůči černošské populaci byla patrná i během libyjské revoluce, kdy docházelo k jejich vyhlazování ze strany rebelů.³³⁸

Libye dosahovala v roce 2010 v některých socioekonomických datech horších výsledků než Sýrie. Byla to např. již zmiňovaná míra nezaměstnanosti nebo vyšší míra korupce. Kvalita lidského života, měřená indexem lidského rozvoje, však byla výrazně vyšší u Libyjců. Human development index (HDI) je ukazatel zahrnující kromě HDP/ob., který jsem v práci používal, také údaje o gramotnosti, přístupu ke vzdělání, porodnosti, střední délce života, úrovni zdravotní péče a dalších faktorech.³³⁹ Výrazně vyšší hodnota u Libye byla způsobená především vysokými ropnými příjmy a nízkým počtem obyvatel. Navíc od anulování mezinárodních sankcí uplynulo už osm let a země, i přes vysokou míru korupce a neefektivní hospodaření se státními příjmy, zažívala hospodářský růst. Oproti tomu v Sýrii ropná produkce už od poloviny 90. let neustále klesala, režim vydával větší náklady na zbrojení a rovněž oproti Libyi zachovával některé restriktce na dovoz zahraničního zboží.

³³⁸ Viz <<http://www.wsws.org/en/articles/2011/03/rebe-m31.html>> [čerpáno: 2014-04-10].

³³⁹ Hodnota HDI v Libyi za rok 2010 činila 0,755, kdežto v Sýrii jen 0,589. Pro srovnání: ČR měla 0,841 a 1. v žebříčku, Norsko, mělo 0,938. Nejvyšší možná hodnota je přitom 1, nejnižší 0. Viz Human Development Report 2010. Dostupné na: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf> [čerpáno: 2014-04-10].

Tím sice docházelo k ochraně domácího trhu, ale zároveň také k zachování vysokých cen pašovaného zboží. Ekonomická liberalizace za vlády Baššára al-Asada vedla k reálnému hospodářskému růstu, jehož průměrná hodnota za poslední 3 roky před Arabským jarem činila dokonce 4,5%,³⁴⁰ ale úměrně s ním také docházelo ke zvětšování socioekonomických rozdílů v syrské populaci.

Zatímco hospodářská síla i relativní kvalita lidského života byla v Libyi vyšší než v Sýrii, opačně můžeme mluvit o politických poměrech a občanských právech. Pokud přihlídneme k indexu demokracie, zjistíme, že ve všech měřených kategoriích obdržela Libye nižší hodnoty než Sýrie. Výjimkou je kategorie *Volební proces a pluralismus*, ve které získaly obě země 0 bodů.³⁴¹ Důvodem je prakticky nulový podíl Libyjců na moci a rovněž zdejší neexistence adekvátních politických institucí. I přes paušálně lepší výsledky se však Sýrie řadila po boku Libye mezi 20 zemí s nejnižší mírou demokracie na světě. Svoji roli v tom sehrály: téměř půl století přetrvávající výjimečný stav, politický monopol strany Ba'ath zakotvený v ústavě, nemožnost zakládat bez povolení politické strany, pouze formální existence politických stran a některých státních institucí, potlačování islamistické opozice, ale také klientelismus postavený z velké části na alawítské menšině.

4.4.2 Vnější příčiny

Vnější příčiny vypuknutí Arabského jara v Libyi a Sýrii mohou rozdělit do dvou rozdílných kategorií. První souvisí s aktuálním kontextem regionálního vývoje, zatímco druhá se týká zdejších mocensko-politických zájmů zahraničních aktérů.

³⁴⁰ Viz <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/syrie-ekonomicka-charakteristika-zeme-17636.html>> [čerpáno: 2014-04-10].

³⁴¹ Viz report *Economist Intelligence Unit - Democracy index 2010*. Dostupné z: <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf> [čerpáno: 2014-04-10].

1. Aktuální kontext regionálního vývoje a role médií

Jasmínová revoluce v Tunisku a rezignace Husního Mubáraka v Egyptě posloužily jako stimul pro rozrůstání nepokojů po celém Blízkém východě. Tyto události s velkou pravděpodobností inspirovaly také povstání v libyjském městě Běnghází v polovině února 2011 a rovněž násilnosti v syrském městě Dar'á o měsíc později. Ústřední roli v šíření informací o Arabském jaru přitom sehrála konvenční média a tzv. nová média, tedy sociální sítě. V Libyi ani v Sýrii však nová média nehrála tak zásadní roli jako tomu bylo v případě Tuniska a Egypta. Důvodem byla zdejší výrazně nižší dostupnost internetu. Zatímco v Tunisku a Egyptě se podíl uživatelů internetu k roku 2011 pohyboval okolo 35-40% celkové populace, v Libyi to bylo pouze 17% populace a v Sýrii, i přes mohutné rozšiřování internetu za vlády Baššára al-Asada, jen 22,5% populace.³⁴² Jestliže v Libyi bylo snížení úlohy sociálních sítí při šíření, mobilizaci a organizaci protivládních protestů způsobeno polovičním podílem internetových uživatelů, v Sýrii se k tomuto faktoru přidala také prodleva mezi povstáními v severní Africe a demonstracemi v Sýrii. Syrský režim měl proto více času, aby dokázal protivládním aktivitám v kybernetickém prostoru předcházet. Podle neziskové organizace *Reporters Without Borders* se Sýrie v roce 2011 řadila mezi deset zemí světa označovaných jako „Internet Enemies“.³⁴³ V těchto zemích docházelo k nejvýraznější cenzuře internetu a zároveň k aktivní účasti na kybernetické válce. Režim zpomaloval šíření zpráv o dění v severní Africe snižováním internetové kapacity skrze Syrskou počítačovou společnost a Syrské telekomunikační

³⁴² Viz statistiky *Internet World Stats* na: <<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>>

[čerpáno: 2014-04-11].

³⁴³ Viz <<http://12mars.rsf.org/2011/en/>> [čerpáno: 2014-04-11]. Organizace *Reporters Without Borders* vznikla roku 1985 ve Francii a dnes má statut konzultanta při OSN. Mezi další země spadající do kategorie „Internet Enemies“ patřila např. Čína, Írán, Severní Korea nebo Saúdská Arábie. V roce 2014 se však na seznamu objevily také země jako USA nebo Velká Británie. Viz <<http://12mars.rsf.org/2014-en/>> [čerpáno: 2014-04-11].

vedení.³⁴⁴ V zemi působila také Syrská elektronická armáda složená z počítačových hackerů, kteří bránili vládní režim také v prostoru sociálních sítí. Libye však mezi tyto země nepatřila. Společně s Tuniskem a Egyptem spadala do kategorie „Countries under surveillance“. Tyto země sice řadu webů blokovaly, zpomalovaly internet nebo jej dokonce na přechodnou dobu zcela odpojovaly, ale oproti Sýrii nedokázaly aktivně ovládat podstatnou část kyberprostoru.³⁴⁵ I přesto můžeme tvrdit, že nová média v roce 2011 výrazně napomohla šířit informace a vytvářela prostor pro sdílení pocitů odporu proti vládním strukturám v obou zemích. Propagace mnohdy pokřivených informací o Arabském jaru probíhala také v konvenčních médiích. Mediální obraz Arabského jara byl často zcela protichůdný v oficiálních televizních stanicích Libye a Sýrie na jedné straně, a např. na qatarské TV stanici Al-Džazíra na straně druhé. Již dříve bylo poukázáno na fakt, že reportéři Al-Džazíry čerpali informace jednostranně od syrských opozičních sil. Z podobných důvodů byla tato stanice vyloučena také z televizní kabelové sítě v Libyi.³⁴⁶

2. Mocensko-politické zájmy zahraničních aktérů

Mocensko-politické zájmy zahraničních aktérů v Libyi i v Sýrii mají podobnou povahu, ale s ohledem na některé odlišnosti obou zemí se ve své konečné podobě liší. Co však oba konflikty zřetelně spojuje, je postoj mezinárodního společenství. Až na několik výjimek jsou země podporující v současné době jednotlivá syrská opoziční hnutí těmi samými zeměmi, které se podílely na svržení Mu^cammara al-Qadhdháfího v Libyi. V obou případech se proti vládním režimům postavily zejména USA, Francie, Turecko a Qatar. Obecně však můžeme mluvit o jednotném postoji všech zemí GCC. V případě Libye totiž do bojů aktivně zasahovaly také Spojené arabské emiráty, proti Sýrii se zase výrazně stavěla Saúdská

³⁴⁴ Viz <<http://12mars.rsf.org/2014-en/tag/syrian-telecommunications-establishment-ste/>> [čerpáno: 2014-04-12].

³⁴⁵ Viz <<http://en.rsf.org/beset-by-online-surveillance-and-12-03-2012,42061.html>> [čerpáno: 2014-04-12].

³⁴⁶ Viz <<http://en.rsf.org/surveillance-libya,39717.html>> [čerpáno: 2014-04-12].

Arábie. Také postoj většiny nejvýznamnějších zemí EU byl k oběma konfliktům podobný. Přestože řada z nich v případě Sýrie přímý útok neschvalovala, podílela se alespoň na zavádění ekonomických sankcí a zbrojním embargu. Obdobně můžeme mluvit také o postoji Izraele. Ten byl v obou případech značně rezervovaný. Během intervence do Libye se Izraelci drželi mimo vojenskou alianci ze stejného důvodu, z jakého se v roce 2003 nepodíleli na invazi do Iráku. Tedy kvůli tomu, aby z mezinárodní koalice neodstoupily arabské země, které měly v obou válkách pro věrohodnost akce ve veřejném prostoru zcela zásadní význam. Izraelský přístup k syrské krizi byl rovněž ambivalentní. Důvodem v tomto případě byly také izraelské obavy ze vzestupu islámských radikálů po případném pádu syrského režimu. Vládní systémy v Libyi i Sýrii byly naopak aktivně nebo přinejmenším rétoricky podporovány Ruskem, Čínou a některými dalšími asijskými, latinskoamerickými i africkými zeměmi.

Zřejmě rozhodujícím faktorem vnějšího vměšování do libyjského a syrského konfliktu byly energetické zájmy celé řady zahraničních aktérů. V případě Libye je významným faktorem nerostné bohatství. Sýrie má zase strategickou polohu v rámci plánů na výstavbu konkurenčních plynovodů z Qataru a Íránu. Po vypuknutí povstání byl vývoz libyjské ropy i zemního plynu na zhruba 9 měsíců zcela minimální, což ohrozilo především ekonomické zájmy Itálie, Francie a Španělska. Tyto země dohromady odebíraly více než polovinu libyjské ropy.³⁴⁷ Jelikož podpora plukovníka Qadhafího nebyla v té době kvůli mediálnímu obrazu Libye myslitelná, mohly se zmíněné země snažit uchovat svůj podíl na ropných koncesích skrze aktivní účast na vojenském zásahu. Situace v Sýrii však byla mnohem komplikovanější, jelikož se zde střetávaly zájmy mnoha mezinárodních hráčů a dokonce celých geopolitických bloků. Výstavba qatarského plynovodu by totiž mohla znamenat nejen levnější a bezpečnější způsob vývozu plynu pro Qatar, Saudskou Arábii a v

³⁴⁷ Graf znázorňující procentuální odběr libyjské ropy v 2010 viz PŘÍLOHY, obr. 4.

důsledku také pro Izrael, ale rovněž snížení evropské a turecké závislosti na ruském a íránském plynu. Jelikož tento projekt ohrožoval národní zájmy Ruska a Íránu, Baššár al-Asad se na jeho realizaci odmítnul podílet.

Dalším společným jmenovatelem vnějších příčin iniciace Arabského jara mohl být zájem o libyjský a syrský trh. Zatímco v Libyi se zahraniční aktéři zajímali zejména o rozvoj energetického průmyslu a o poválečnou rekonstrukci země, v Sýrii hrálo významnou roli hlavně úplné odstranění dovozních restrikcí a otevření syrského trhu pro zahraniční investory. Zájem o syrský trh měla především Saudská Arábie, Turecko a některé země EU. Překážky pro podepsání Asociační dohody s EU se však zdály, s ohledem na setrvávání starých politických struktur v syrském režimu, nepřekonatelné. Účast Turecka na svržení libyjského režimu a jeho angažování se v syrském konfliktu můžeme vnímat jako odraz snahy o upevnění pozice blízkovýchodní mocnosti. Ekonomické zájmy Turecka jsou také patrné v jeho ústřední roli při rekonstrukci poválečné Libye.

Jednou z možných příčin negativního postoje USA k libyjskému i syrskému režimu je jejich snaha o zachování pozice dolaru jako hlavní světové měny. Mu^cammar al-Qadhdháfí i Baššár al-Asad během posledních let své vlády usilovali o snížení vlivu USD. Zatímco Qadhdháfí se snažil oslabit petrodolarový systém pokusem o vytvoření celoafrického systému obchodování s ropou na základě nově definovaného afrického dináru, syrský prezident v roce 2007 uskutečnil přechod vázanosti syrské libry z USD na Euro, což vedlo ke snížení ekonomické závislosti na USA, výraznému posílení syrské libry vůči dolaru a v důsledku také ke znevýhodnění amerických obchodníků.

USA a země GCC se protilibyjskou a protisyrskou mediální kampaní také mohly snažit o odvrácení pozornosti od potlačování Arabského jara v Bahrajnu, kde se nachází americká námořní základna. Místní ší^citská a zároveň proíránsky laděná opozice představovala hrozbu

jak pro USA, tak pro okolní sunnitské monarchie. Zpráv o vyslání jednotek GCC, které pomáhaly bahrajnské vládě potlačit demonstrace, se ve světových médiích objevilo jen velice málo. Důvodem bylo cílené přesunutí pozornosti veřejnosti k válce v Libyi a začínajícím nepokojům v Sýrii. V polovině března, kdy došlo k intervenci jednotek GCC do Bahrajnu, byla zároveň vydána rezoluce RB OSN č. 1973, nepřímou schvalující vojenský zásah v Libyi. Ve stejné době se v médiích množily také zprávy o represivních akcích syrského režimu vůči opozici.

Jako poslední příčinu aktivit zahraničních aktérů v libyjském a syrském konfliktu uvedu všeobecnou závislost zahraniční politiky na politickém obrazu vůdčích osobností před domácími voliči. Národní zájmy dnes v mnoha případech ustupují volebním kampaním a politickému kreditu představitelů států, což mnohdy přetváří pragmatickou zahraniční politiku na populistickou. Tento přístup by mohl být vlastní zejména evropským zemím, jejichž hospodářské zájmy mohou v případě delšího období chaosu v sousedním blízkovýchodním regionu nejvíce utrpět.

Přestože mají vnější příčiny Arabského jara v Libyi a Sýrii podobné determinanty, existuje mezi nimi jeden zcela zásadní rozdíl. Je jím fakt, že Sýrie má na rozdíl od Libye silné mezinárodní spojení, kteří pádu režimu výrazně brání. Jsou jimi zejména Rusko a Írán. Syrská občanská válka je proto oproti válce v Libyi mnohem komplexnější, díky čemuž zde můžeme spatřovat řadu specifických příčin zahraničního angažování. První z nich je boj o uchování ruského vlivu v oblasti Středomoří, který souvisí s ruskou vojenskou základnou v syrském přístavu Tartús. Jako další syrská specifika mohu uvést prolínání války v Sýrii s blízkovýchodním konfliktem a s politicko-ideologickým střetem „šíitské“ geopolitické osy Írán – Irák – Sýrie – libanonský Hizballáh a sunnitské zóny vlivu. Ta je ztělesněna především zeměmi GCC a Tureckem.

5 ZÁVĚR

Prvním cílem mé práce bylo lokalizování a roztřídění možných příčin vypuknutí Arabského jara v Libyi a v Sýrii. Velké množství nashromážděných údajů jsem rozdělil do dvou základních skupin. Do první kategorie jsem zařadil vnitřní neboli strukturální příčiny Arabského jara, kdežto do druhé kategorie jsem zahrnul příčiny vnější. Za vnitřní příčiny jsem přitom považoval faktory, které souvisejí s historickým vývojem a politickou, ekonomickou a sociální strukturou zkoumaných zemí, zatímco do vnějších příčin jsem zařadil aktuální kontext regionálního vývoje, vliv světových médií, sociálních sítí a v neposlední řadě zdejší mocensko-politické zájmy zahraničních aktérů.

Rozborem jednotlivých příčin jsem dospěl k závěru, že mou první úvodní hypotézu mohu potvrdit. Vnitřní faktory skutečně nemohly poskytnout dostatečnou hybnou sílu k vypuknutí Arabského jara v takovém rozsahu, jakého jsme byli svědky. Namísto toho je třeba vnímat celkový vývoj fenoménu Arabské jaro níže popsanou trojfázovou perspektivou. První fázi představovala vnitřní neuspokojivá situace v Libyi a v Sýrii, která obě země dlouhodobě destabilizovala a vytvářela v nich vhodné prostředí pro vznik nepokojů. Druhou fází byla samotná iniciace Arabského jara. Klíčovými momenty pro jeho vznik se přitom staly revoluce v Tunisku a v Egyptě. Revoluční nálady se posléze dominovým efektem rozšířily po celém Blízkém východě a inspirovaly také libyjskou a syrskou populaci. Tento stimul byl navíc podpořen vlivem světových médií, která v některých případech manipulativním způsobem umožňovala rychlé šíření informací, mnohdy pokřivených. Při prvotním podnětu byla důležitá také role sociálních sítí, které následně napomáhaly mobilizovat, organizovat a koordinovat mohutné protestní akce. Zřejmě ve snaze dosáhnout svých mocensko-politických záměrů využili výše zmíněných okolností zahraniční aktéři, jejichž vnější zásah

zajistil ve třetí a zároveň vrcholné fázi Arabského jara přežití původních povstání a jejich posunutí do roviny dlouhodobých občanských válek.

Mým druhým cílem bylo provedení komparativní analýzy a nalezení hlavních shod a odlišností v příčinách Arabského jara v obou zemích. Z analýzy vyplývá, že nejvýraznější podobnosti vykazoval libyjský a syrský politický systém a heterogenita libyjské a syrské populace. Oba faktory přitom můžeme řadit mezi hlavní příčiny vypuknutí Arabského jara a oba jsou zároveň odrazem téměř až paralelního historického vývoje Libye a Sýrie. Jsou způsobeny především jejich podobnou koloniální minulostí, která v obou případech vedla ke vzniku uměle vytvořených státních útvarů nerespektujících regionální a kmenové hranice v případě Libye, a etnicko-náboženské hranice v případě Sýrie. Po získání nezávislosti v Libyi přetrvávala ekonomická i vojenská závislost na zahraničních mocnostech a Sýrie byla uvržena do hluboké vnitropolitické nestability. K podstatným změnám v obou zemích došlo v letech 1969-1970, kdy se k moci doslaly dříve významově okrajové společenské kruhy. Atmosféra studené války nastoleným autoritativním režimům umožňovala provádět takovou vnitřní politiku, která na úkor některých lidských práv do značné míry stabilizovala vnitřní poměry a ekonomicky, politicky i vojensky zvýšila význam obou zemí. Se změnou mezinárodní situace po rozpadu SSSR musely tyto režimy přistoupit k postupné transformaci, která se však dotýkala spíše ekonomické liberalizace, zatímco k hlubším politickým reformám nedocházelo. Tyto vývojové analogie zapříčinily, že se obě země před vypuknutím Arabského jara potýkaly s podobnými politickými, ekonomickými i sociálními problémy. Mezi nejvýznamnější společné problémy Libye a Sýrie přitom patřilo: soustředění moci a bohatství v rukou úzkého okruhu lidí, výrazný klientelismus, vysoká míra korupce, absence efektivních státních institucí, neexistující nebo velice slabá politická participace, represivní činnost bezpečnostních složek, potlačování opozice – zejména islamistické,

prohlubování socioekonomických rozdílů mezi regiony, ale i celými skupinami obyvatel, negativní vlivy imigrace, potravinová inflace a vysoká míra nezaměstnanosti zesílená mezi mladou generací.

Podle mé druhé úvodní hypotézy existovaly mezi Libyí a Sýrií rozdíly v podobě Arabského jara, ale příčiny jeho vypuknutí se svou vnitřní podstatou velice podobaly. Tato hypotéza se potvrdila pouze částečně. Přestože podstata příčin byla v obou případech skutečně podobná, jednotlivé paralelní důvody vzniku Arabského jara měly v každé zemi odlišný význam. Zatímco kvalita lidského života, měřená indexem lidského rozvoje, byla v Libyi, hlavně díky nízkému počtu obyvatel a obrovským zásobám ropy a zemního plynu, výrazně vyšší než v Sýrii, vnitropolitická situace, odrážející se v indexu demokracie, byla v Libyi ve všech směrech horší. Základní rozdíl mezi oběma zeměmi tedy spočívá ve skutečnosti, že v Libyi sehrály při vzniku nepokojů nejvýznamnější roli faktory vnitropolitické a dále pak socioekonomické znevýhodnění zřetelně vázané pouze na region Kyrenaika, zatímco v Sýrii hrály nejdůležitější roli komplexní socioekonomické problémy, přičemž vnitropolitické faktory měly až druhotnou úlohu. Socioekonomické problémy Sýrie způsoboval především vysoký přírůstek obyvatel, nárazová irácká imigrace, snižující se ropná produkce a také nepříznivé klimatické podmínky v posledních třech letech před vypuknutím Arabského jara. Naopak zdejší existence ústavy a alespoň formálních politických stran a běžných státních institucí vedla oproti Libyi k vyššímu politickému kreditu.

Ještě patrnější jsou rozdíly ve vnějších příčinách obou konfliktů a v samotné podobě Arabského jara, která s nimi úzce souvisí. Občanská válka v Libyi trvala „pouhých“ osm měsíců, vyústila do mezinárodního zásahu a eskalovala kompletním odstraněním libyjského režimu, zatímco syrský konflikt trvá již déle než tři roky, díky silným spojencům obou stran konfliktu zatím nedošlo k přímé mezinárodní vojenské intervenci a syrský

režim má doposud kontrolu nad převážnou částí země. Na základě vytvořené komparativní analýzy uvedu výběr několika faktorů, které s největší pravděpodobností způsobily udržení syrského režimu a pád režimu libyjského. První odlišnost se týká síly, vlivu a loajality libyjské a syrské armády. Syrská armáda je početně i technologicky mnohem silnější, má výrazný vliv na politiku a je přímou oporou syrského režimu. Oproti tomu libyjský režim se opíral zejména o revoluční výbory a další elitní útvary bezpečnostního aparátu, přičemž síla, vliv ani loajalita libyjské armády nedosahovala zdaleka takových kvalit jako její syrský protějšek. Druhým rozdílem je způsob, jakým oba režimy udržovaly vnitřní stabilitu. Zatímco Mu^oammar al-Qadhafí periodicky obměňoval vysoké státní příslušníky ve svých funkcích, oba syrští prezidenti udržovali poměrně stabilní establishment. Po propuknutí prvních nepokojů měl syrský režim také větší šance odolávat vlivu světových médií a sociálních sítí prostřednictvím úspěšné regulace internetu a aktivní účasti na kybernetické válce. Nejzásadnější rozdíl v povaze obou konfliktů potom vidím v postoji některých zahraničních aktérů. Jak Libye, tak Sýrie sice byly tradičními odpůrci americké zahraniční politiky, ovšem jejich obraz na mezinárodní scéně vykazoval výrazné odlišnosti. Zatímco libyjský režim po více jak dvacet let podporoval terorismus, v určitém období usiloval o jaderné zbrojení a jeho zahraniční politika podléhala i po usmíření s mezinárodním společenstvím Qadhafího rozmarům, syrská zahraniční politika prošla po rozpadu SSSR výraznými pragmatickými proměnami. Ty se projeví např. její účastí ve válce v Zálivu nebo na madridské mírové konferenci. V tomto ohledu proto Sýrie působila na mezinárodní scéně i v mediálním obrazu před veřejností jako věrohodnější a profesionálnější hráč.

Příčiny angažování USA, některých zemí EU, zemí GCC a Turecka v Arabském jaru v Libyi a Sýrii vykazují určité podobné rysy. V obou případech se zdají být primární motivací většiny zmíněných zemí jejich

energetické zájmy. V Libyi mohlo jít zejména o energetické zabezpečení Itálie a Francie. V případě Sýrie zase představují významnou roli dodávky plynu z Qataru a Saudské Arábie do Turecka a zemí EU. V ostré medializaci obou konfliktů rovněž můžeme vidět snahu USA a zemí GCC o odvrácení pozornosti veřejnosti od Arabského jara v Bahrajnu. Významnou úlohu může hrát také úplné otevření libyjského a syrského trhu pro zahraniční investory, možnost podílení se na poválečné rekonstrukci a získání zdejšího vlivu navázáním kontaktů s opozičními silami. V Libyi i Sýrii navíc v posledních letech docházelo k ohrožení pozice amerického dolaru jako hlavní světové měny, což mohlo znepokojoval politické a ekonomické kruhy v USA. Saúdská Arábie, Qatar a Turecko mohou svým angažováním také usilovat o budování pozic regionálních mocností a zejména „západní“ politici si zase svým vymezováním k oběma konfliktům mohli zvyšovat předvolební reputace. Kromě těchto společných jmenovatelů však ve vnějších příčinách existuje jeden zcela zásadní rozdíl, který v Sýrii na rozdíl od Libye umožnil zachování vládního režimu. Oproti Libyi má totiž Sýrie silné zahraniční spojence, kteří brání přímé vojenské intervenci. Jsou jimi zejména Rusko a Írán. V mnohem menší míře pak do konfliktu na straně syrského režimu zasahuje také libanonské hnutí Hizballáh. Rusko v Sýrii bojuje o udržení svého vojenského vlivu v oblasti Středomoří a Blízkého východu a o zachování plynařského monopolu v Evropě. Írán zase skrze Sýrii ovlivňuje směr blízkovýchodního konfliktu a soupeří na syrském území se sunnitskými monarchiemi Zálivu a USA. V tomto směru mají podobné zájmy také iráčtí ší'ité a libanonské hnutí Hizballáh. Zatímco v Libyi tedy byly válčící strany zřetelně odděleny a snadno identifikovány, syrská občanská válka je mnohem komplexnější. Střetávají se zde ekonomické, politické, vojenské i ideologické zájmy nejvýznamnějších zahraničních mocností a válka se zde proplétá také s blízkovýchodním konfliktem,

rusko-americkým soupeřením, iránsko-izraelskou a iránsko-americkou konfrontací a kolizí sunnitské a ší'itské zóny vlivu.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Odborná literatura:

1. BAHBOUH, Charif (2004): *Libye*. Praha: Dar Ibn Rushd. ISBN-10: 80-86149-43-9.
2. BAHBOUH, Charif (2005): *Sýrie*. Praha: Dar Ibn Rushd. ISBN-10: 80-86149-44-7.
3. ČEJKA, Marek (2005): *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií. ISBN-10: 80-903333-9-7.
4. GOMBÁR, Eduard (2001): *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libyi a Írán v procesu transformace*. Praha: Karolinum. ISBN-10: 80-246-0370-5.
5. GOMBÁR, Eduard (2007): *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha: Karolinum. ISBN-13: 978-80-246-1418-2.
6. HAIMZADEH, Patrick (2011): *V srdci Kaddáfího Libye (Au coeur de la Libye de Kadhafi)*. Brno: Jota. ISBN-13: 978-8072179114.
7. HARTMANNOVÁ, Věra a kol. (2001): *Pravidla českého pravopisu*. Olomouc: nakladatelství Olomouc. ISBN-10: 80-7182-054-7.
8. CHAPMAN, Colin (2003): *Čí je země zaslíbená: Pokračující krize mezi Izraelem a Palestinci (Whose is Promised Land?)*. Praha: Volvox Globator. ISBN-10: 80-7207-507-1.
9. JEŽOVÁ, Michaela; BURGROVÁ, Helena, EDS. (2011): *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Plzeň: Barrister & Principal. ISBN-13: 978-80-87474-45-7. Příspěvky: KYDLÍČEK, Jakub: *Libye*, str. 64-76 a PONÍŽILOVÁ, Martina: *Sýrie*, str. 105-117.
10. KRÁTKÝ, Ondřej (2013): *Blízkovýchodní internacionála: Milníky šíitské aktivizace ve 20. stol.* Brno: Václav Klemm. ISBN-13: 978-80-87713-04-4.

11. KRINCVAJ, František; HRBEK, Ivan (1994): *Obrácená strana půlměsíce*. Praha: Grafit. ISBN-10: 80-85930-01-3.
12. KROPÁČEK, Luboš (1996): *Islámský fundamentalismus*. Praha: Vyšehrad. ISBN-10: 80-7021-168-7.
13. KROPÁČEK, Luboš (1999): *Blízký východ na přelomu tisíciletí: Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. Praha: Vyšehrad. ISBN-10: 80-7021-289-5.
14. KROPÁČEK, Luboš (2011): *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad; páté vydání. ISBN-13: 978-8070219256.
15. LOUŽEK, Marek, EDS. (2012): *Arabské jaro rok poté: Naděje, nebo zklamání?* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku. ISBN 978-80-87460-11-5. Příspěvek: ŠLECHTA, Ondřej: *Intervence v Libyi – černý Petr arabského jara*, str. 17-23; WEIGL, Jiří: *Arabské jaro – iluze a skutečnost*. str. 14-16.
16. METZ, Helen Chapin (2004): *Libya*. Whitefish: Kessinger Publishing. ISBN-10: 1419130129.
17. PERTHES, Volker (2006): *Syria under Bashar al-Asad: Modernisation and the Limits of Change*. Routledge. ISBN-13: 978-0198567509.
18. AL-QADHDHÁFÍ, Mu^cammar (1990): *Zelená kniha* (Al-kitáb al-achdar). Liberec: Dialog. ISBN-10: 8085194-11-2.
19. RONEN, Yehudid (2008): *Qaddafi's Libya in World Politics*. London: Lynne Rienner Publishers. ISBN-13: 9781588265852.
20. SCHULZE, Reinhard (2007): *Dějiny islámského světa ve 20. století* (Geschichte der islamischen Welt im 20. Jahrhundert). Brno: Atlantis. ISBN-13: 978-80-7108-284-2.
21. VAN DAM, Nikolaos (2011): *The Struggle For Power in Syrian: Politics and Society Under Asad and the Ba'th Party*. I. B. Tauris. ISBN-13: 978-1-84885-760-5.
22. WRIGHT, John (1981): *Libya: A Modern History*. Croom Helm Ltd. ISBN-10: 0-7099-2727-4.

Odborná literatura v elektronické podobě:

1. BLACK, Craig R. (2000): *Deterring Libya: The Strategic Culture of Muammar Qaddafi* [online]. Dostupné z: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cpc-pubs/black.pdf>.
2. IBRAHIM, Azeem (2013): *The Turkey Model: Does Turkey Offer a Model for Tunisia and Egypt?* [online]. Dostupné z: http://www.ispu.org/pdfs/ISPU_Report_Turkey_REV_52.pdf.
3. KABBANI, Nader; KAMEL, Noura (2007): *Youth Exclusion in Syria: Social, Economic, and Institutional Dimensions* [online]. Dostupné z: <http://journalistsresource.org/wp-content/uploads/2011/08/Youth-Exclusion-in-Syria.pdf>.
4. KHONDKER, Habibul Haque (2011): *Role of the New Media in the Arab Spring* [online]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14747731.2011.621287#.UwM8Mfl5Oqs>.
5. RONEN, Yehudid (2013): *Libya, the Tuareg and Mali on the eve of the 'Arab Spring' and in its aftermath: an anatomy of changed relations* [online]. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13629387.2013.809660#.U0LNGPI_vZg.
6. WEISS FAGEN, Patricia (2007): *Iraqi Refugees: Seeking Stability in Syria and Jordan* [online]. Dostupné z: <https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558297/PatriciaFagenCIRSOccasionalPaper1.pdf?sequence=1>.

Elektronické zdroje:

1. <http://www.aktualne.centrum.cz/>
2. <http://www.alarabiya.net/>
3. <http://www.aljazeera.com/>
4. <http://www.almanar.com.lb/english/main.php>

5. <<http://www.amo.cz/>>
6. <<http://www.armscontrol.org/>>
7. <<http://articles.sun-sentinel.com/>>
8. <<http://www.bbc.com/>>
9. <<http://www.businessinfo.cz/>>
10. <<https://www.cia.gov/>>
11. <<http://www.cnn.com/>>
12. <<http://www.csmonitor.com>>
13. <<http://data.un.org/>>
14. <<http://data.worldbank.org/>>
15. <<http://www.economia.panorama.it/>>
16. <<http://www.eia.gov/>>
17. <<http://www.eiu.com/>>
18. <<http://www.english.al-akhbar.com/>>
19. <<http://en.rsf.org/>>
20. <<http://www.fmreview.org/>>
21. <<http://www.foxnews.com/>>
22. <<http://www.germanlawjournal.com/>>
23. <<http://www.global-politics.co.uk/>>
24. <<http://www.globalresearch.ca/>>
25. <<http://hdr.undp.org/>>
26. <<http://www.hrw.org/>>
27. <<http://www.ibtimes.com/>>
28. <<http://www.indexmundi.com/>>
29. <<http://www.internetworldstats.com>>
30. <<http://www.jfcnaples.nato.int/>>
31. <<http://www.kurdnas.com/en/>>
32. <<http://www.lse.ac.uk/>>
33. <<http://www.middleeast.about.com/>>
34. <<http://www.mzv.cz/>>

35. <<http://www.nbcnews.com/>>
36. <<http://www.nytimes.com/>>
37. <<http://www.opendemocracy.net/>>
38. <<http://www.oxforddictionaries.com/>>
39. <<http://www.reuters.com/>>
40. <<http://www.rozhlas.cz/>>
41. <<http://www.servat.unibe.ch/icl/>>
42. <<http://www.spiegel.de/>>
43. <<http://www.state.gov/>>
44. <<http://www.strategic-culture.org/>>
45. <<http://www.temehu.com/>>
46. <<http://www.theguardian.com/>>
47. <<http://www.thenational.ae/>>
48. <<http://www.trackingterrorism.org/>>
49. <<http://www.transparency.org/>>
50. <<http://www.un.org/>>
51. <<http://www.understandingwar.org/>>
52. <<http://www.voltairenet.org/>>
53. <<http://www.wsws.org/>>
54. <<http://www.wtrg.com/>>
55. <<http://www.youtube.com/>>

Zdroje příloh:

1. <<http://www.businessinsider.com/>>
2. <<http://www.dcstamps.com/>>
3. <<http://www.eia.gov/>>
4. <<http://www.endofcrudeoil.com/>>
5. <<http://www.floatingpath.wpengine.netdna-cdn.com/>>
6. <<http://www.images.nationmaster.com/>>
7. <<http://www.sepmstrata.org/>>

8. <<http://www.snakeoil1.blogspot.cz/>>
9. <<http://www.washingtonpost.com/>>

7 RESUMÉ

The work deals with the causes of the outbreak of the "Arab Spring" in Libya and Syria and their comparative analysis. For objects of comparison, these countries were selected for many parallels that are related to their historical development, established political regimes, multi-layered social structure, local political and economic interests of foreign factors which ultimately led to the extent of the Arab Spring itself. The work aims to raise awareness of current issues, but in the Czech environment has rarely been processed.

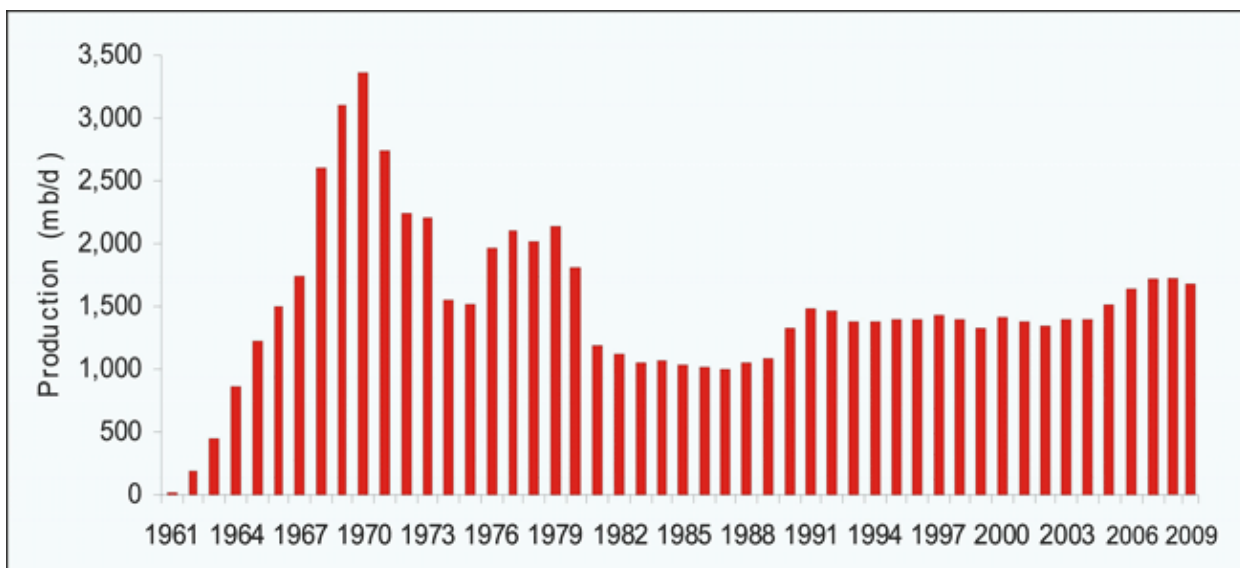
The work is divided into three sections. The first two sections deal with the case study of Libya and Syria. The reader is briefly acquainted with the historical development of the two countries since the early 20th century until 1969 with the uprising of the coup in Libya until the onset of Hafez al-Assad a year later in Syria. Then, he is acquainted in detail in the political and socio-economic structure of Libya during the reign of Muammar al-Gaddafi and in Syria during Assad's reign. Based on this information, the reader can better understand the fundamental part of the work dedicated to the identification of the various causes of the outbreak of the Arab Spring in the surveyed countries. The main idea of work is based on the argument that the dissatisfaction of the Libyan and Syrian people caused long-term unsatisfactory internal politics, economic and social conditions. This was used after the revolution in Tunisia and Egypt in early 2011 by outside forces to move the local protests onto a more serious plane in order to achieve power interests. In the third section, the reader is confronted with the findings of the work, in which the method of comparative analysis from the previous sections is processed. At the same time, there are discovered and indexed differences in the nature of both causes of the outbreak of the conflict.

8 PŘÍLOHY

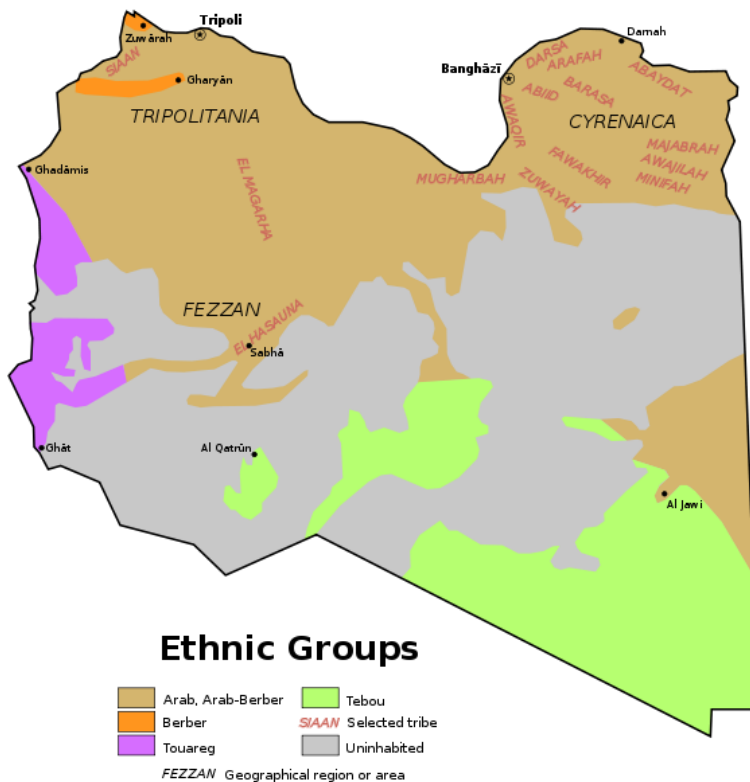
Obr.1.: http://www.dcstamps.com/?attachment_id=3388 [čerpáno: 2014-01-25].

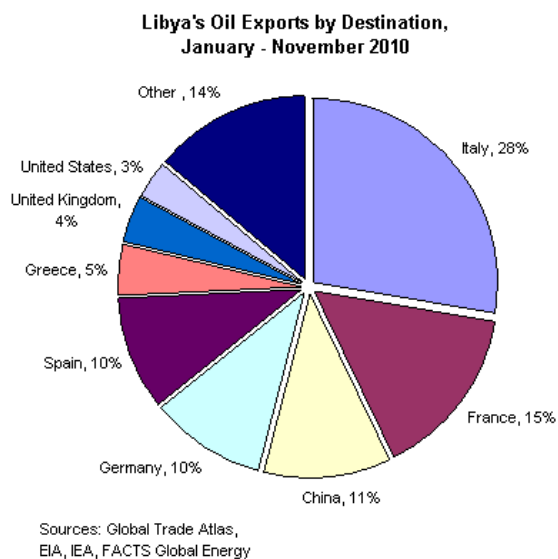
Obr.2.: http://www.sepmstrata.org/CMS_Images/Fig_7-Libyan-oil-prod.gif [čerpáno: 2014-01-30].

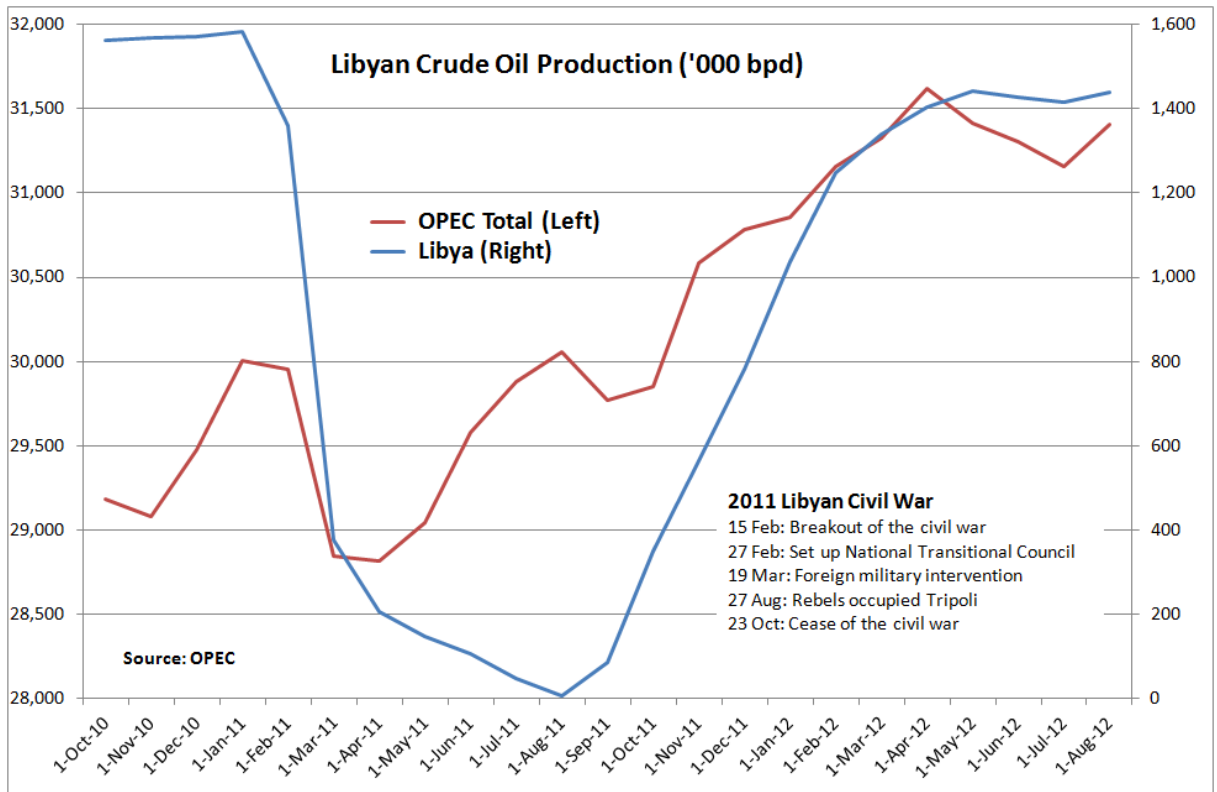
Obr.3.: <http://images.nationmaster.com/images/motw/africa/libya_ethnic_1974.jpg> [čerpáno: 2014-02-12].

Obr.4.: <<http://www.endofcrudeoil.com/2011/09/how-libya-restore-its-oil-production.html>> [čerpáno: 2014-02-23].

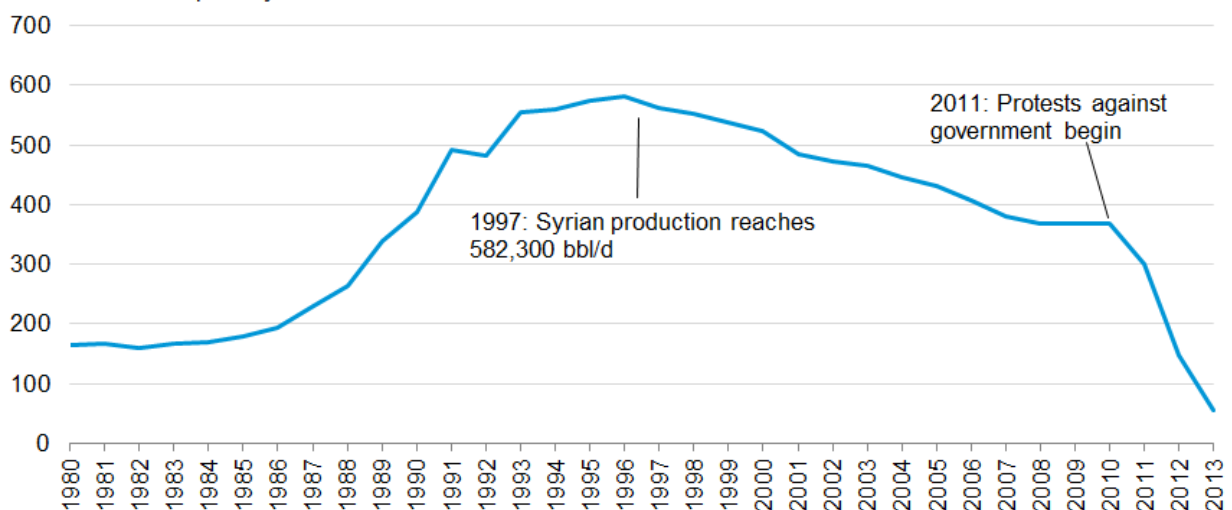
Obr.5.: <<http://snakeoil1.blogspot.cz/2012/09/mideast-tensions-rather-to-stabilize.html>> [čerpáno: 2014-02-23].

Obr.6.: <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Syria/images/crude_oil_condensates.png> [čerpáno: 2014-03-13].

Syria historic crude oil and condensates production, 1980-13

thousand barrels per day

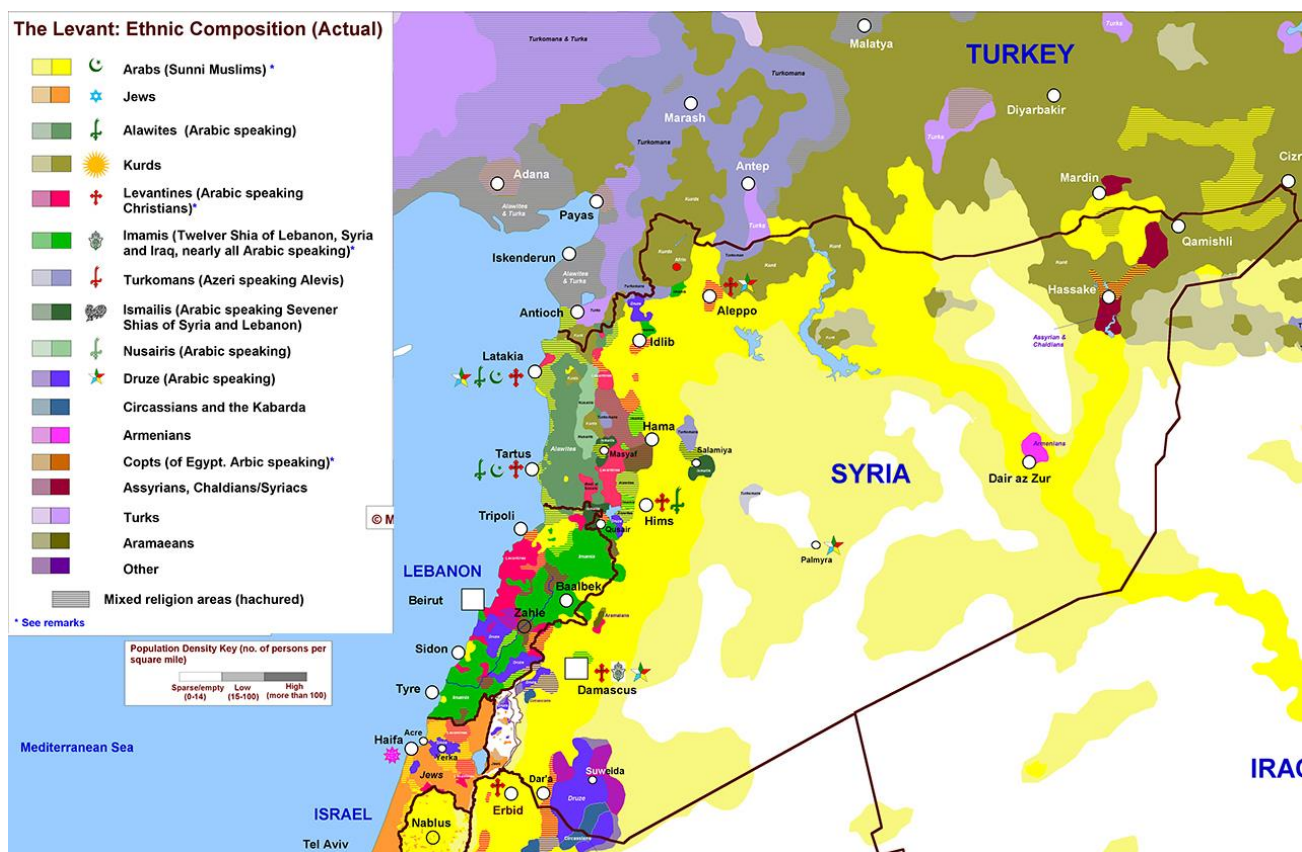

Source: U.S. Energy Information Administration, *International Energy Statistics and Short-Term Energy Outlook*

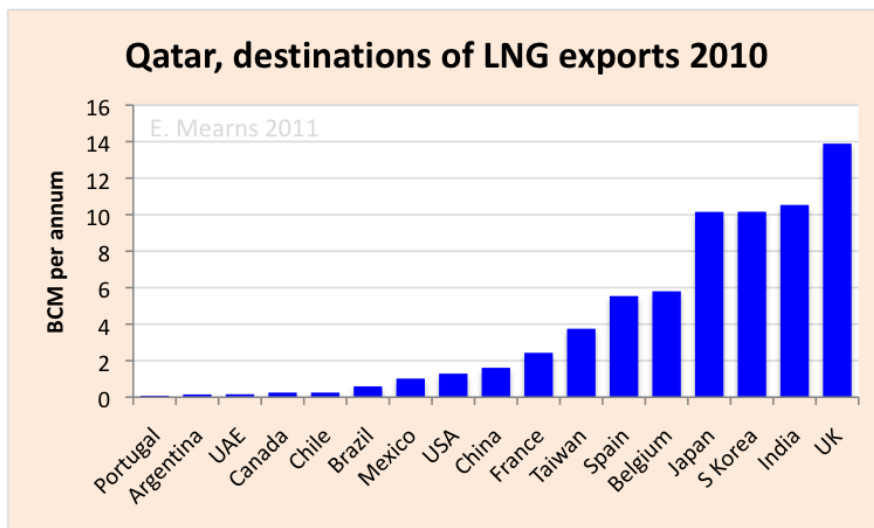
Obr.7.: Tabulka viz VAN DAM, Nikolaos (2011): *The Struggle For Power in Syrian: Politics and Society Under Asad and the Ba'th Party*. Str. 86.

Regional Cmnd No.:	1–4	5–8	9–13	1–13
Period:	9'63/2'66	3'66/11'70	11'70/2000	9'63/2000
Religion				
Sunni	35.0% (7)	42.1% (8)	56.5% (13)	45.1% (28)
Alawi	30.0% (6)	42.1% (8)	43.5% (10)	38.7% (24)
Druze	25.0% (5)	–	–	8.1% (5)
Isma'ili	10.0% (2)	15.8% (3)	–	8.1% (5)
Christian	–	–	–	–
TOTAL	100.0% (20)	100.0% (19)	100.0% (23)	100.0% (62)

Obr.8.: <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/files/2013/08/Levant_Ethnicity_lg-smaller1-zoom.jpg> [čerpáno: 2014-03-18].

Obr.9.: <<http://static3.businessinsider.com/image/4ede7f63eab8ea8039000000/qatar-gas-exports-destinations.png>> [čerpáno: 2014-03-26].

Obr.10.: <<http://floatingpath.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2013/09/dichotomy-of-the-syrian-conflict1.jpg>> [čerpáno: 2014-03-26].

